Florin Dochia

Puterea lui Don Quijote

Florin Dochia

Puterea lui Don Quijote

Încercare aplicativă
asupra surselor și rosturilor creației

Sunt atât de multe lucruri din existența ființei umane care rămân, încă de la Începuturi, învăluite într-un același mister! La răstimpuri, ni se pare a le fi luminat suficient, dar pierdem repede siguranța câștigată astfel și ne întoarcem pe aceleași poziții, dar, poate, mai înțelepți. Știm că lucrul *este*, știm *cum* este, dar nu știm *de unde* vine și care este *rostul* lui. Nici științele nu ne spun prea multe. Numai intuiția ne apropie, uneori, de răspunsuri. Doar ne apropie…

Iată de ce această *încercare asupra surselor și rosturilor creației* nu caută cu obstinație rezolvări. Ea nu încearcă, în ciuda formei alese, să dea răspunsuri, ci să fie izvor de alte și alte întrebări. Căci numai acestea pot fi ele însele *surse* și pot da seamă despre *rosturi*. Pare paradoxal? Capacitatea de a fi creativ fiind aceea care definește locul omului între celelalte ființe și în univers, superioritatea sa, este luată drept un dat firesc, aprioric. Există oameni care trăiesc *cu precădere întru creație* - sunt aceia spre care ne îndreptăm gândurile și curiozitatea încă din copilărie și la ale căror opere revenim adesea, ca la un izvor de iluminare. Asupra unora dintre aceștia am aplicat un set de întrebări de fiecare dată personalizat, legat de personalitatea respectivă și de condițiile desfășurării dialogului, pentru că, atunci când interoghezi creatorii de cultură, chestionarul nu poate fi standard, de tip sociologic. Nu numai opera, ci și viața de zi cu zi, opiniile, stilul discursului, supărările, bucuriile, relațiile cu ceilalți sunt revelatoare pentru temă. Ficțiunea care se constituie într-o realitate paralelă, mai subtilă și mai revelatoare de esențe, cea care face obiectul

ocupației majorității interlocutorilor, îmi pare a fi simbolizată cel mai potrivit printr-un personaj a cărui complexitate rămâne totdeauna de (re)dezvăluit: Don Quijote. *Puterea lui Don Quijote* însemnă puterea imaginației, acea care, fără arme, numai cu gândul și cuvântul, dărâmă zidurile indiferenței și platitudinii. În viziunea unui venerabil om de cultură*, Don Quijote simbolizează «idealismul neistovit», «febrilitatea și îndrăzneala», «credința în eroic și frumos», candoarea, inefabilul, sublimitatea, inspirația dezlănțuită, tentația absolutului, «aspirația spre extraordinar»… Sunt acestea, oare, puteri suficient de mari pentru a învinge timpul, pentru a face ca o creație să dăinuiască? Convins că răspunsul nu poate fi altfel decât pozitiv, am purces a „chema la raport" o seamă de oameni de litere, dar și, nu doar ca pată de culoare, un pictor și un filosof. Indiferent de formulări, întrebările s-au vrut orientate spre aceiași direcție neechivocă: *Care sunt sursele și rosturile creației? Cum se manifestă spiritul creator în operă și cum se manifestă ca receptor al lumii? Ce implică actul de creație, relația cu cititorul?*

Veacul în care am intrat este altfel decât toate celelalte. Comunicarea implică mijloace poate abia visate cu numai câteva decenii în urmă. Creația artistică își caută deja alte canoane – secolul nebun și tragic XX a părut să epuizeze toate orientările posibile. Mai este loc pentru ceva nou? Și aceasta este o întrebare la care vom găsi unele răspunsuri în paginile ce urmează. Am speranța (aproape convingerea…) că, dacă cineva ar alege pentru studiu un grup cu o altă compoziție nominală, concluziile finale ar fi asemănătoare. Poate doar felul în care ar fi exprimate ar fi altul. Ceea ce, pentru un asemenea domeniu ar nu numai firesc, dar și benefic.

---

* Constantin Ciopraga

Tabla de materii

Nicolae Breban
- «Creația are nevoie de un anumit tip de radicalitate psihologică» / 9

Romul Munteanu
- «Ne vom duce spre o literatură a inimii, poate chiar și a lacrimilor, în deceniile care vor urma din mileniul următor.» / 17
- «Suntem făcuți din mai multe părți și toate aceste părți ale trupului și ale sufletului nostru trebuie să funcționeze» / 24

Cassian Maria Spiridon
- «Pentru mine, poezia, dacă nu este metafizică, nu este poezie» / 42
- «Literatură fără sentiment, fără metafizică, fără mister nu este altceva decât înșiruire de cuvinte» / 53

George Vulturescu
- «Eu cred că suferința prin artă poate fi transformată în lumină și în bucurie.» / 59

Gellu Dorian
- «Atunci când suferința vine și aduce plus de valoare estetică unei opere literare, că despre ea discutăm, într-adevăr, este importantă.» / 66
- «Optimismul meu e paradoxal, aș putea spune, un oximoron» / 72
- «Noi suntem încă într-o tinerețe a pragmatismului» / 77

Eugen Uricaru
- «Dacă noi vom pierde această unitate culturală, vom fi un spațiu deschis tuturor vânturilor» / 81

Fănuș Neagu
- «Creația este suferință, pentru că, fără suferință, nu poți izbuti, niciodată, în nimic» / 94

Adrian Alui Gheorghe
- «Am rămas același om cinstit cu uneltele scrisului, am rămas același om cinstit cu poezia» / 101

Constantin Trandafir
- 12 «munci» pentru un critic literar / 106

Viorel Cernica
- «Poate că niciodată n-o să ajungi la o identitate totală cu tine, pentru că această căutare de sine nu cred să aibă un sfârșit» / 124
- «Eu sunt convins că pot învăța de la cei pe care îi învăț.» / 134
- Despre căile filosofării / 141

Christian Crăciun
- «Se întâmplă, mai mereu, ca lumea să se schimbe mai repede decât gândirea noastră» / 153
- «Am fost toată viața și sper să rămân un individ foarte curios» / 163

Lidia Nicolae
- «Ar fi cel mai bine să lăsăm posterității această șansă de a-și spune părerea» / 171

«Noi, pictorii, suntem aproape de Dumnezeu, prin însăși dorința asta de a face lumea mai frumoasă, mai bună» / 182

Madeleine Davidsohn
- «Trebuie să găsești puterea de a depăși ziua de azi pentru ziua care vine» / 188

Jan Lenèo
- «Eu sunt încredințat că va dăinui cartea...» / 192

Adam Puslojiæ
- Mereu am impresia că Nichita este în jurul nostru, peste capul nostru, ca un înger alb păzitor / 196

Cezar Ivănescu
- Nu cunosc cu adevărat mari poeți care să nu fie dublați de mari caractere, mari personalități, oameni care trăiesc până la capăt drama poporului lor / 204

Gherasim Rusu Togan
- «Dacă intrăm în Europa, vom intra cu românitatea noastră, cu ceea ce avem diferit față de ceilalți» / 211

Ion Stratan
- «Am sacrificat unitatea absolută stilistic a poeziei mele experimentului și inovației» / 219
- «Despre experiment în mileniul al treilea» / 235
- «Să avem în vedere cultura română ca pe o bibliotecă» / 242

Mircea Muthu

«Balcanitatea, după mine, este o axiologie comună a popoarelor sud-estice» / 267

Liviu Ioan Stoiciu

«Fără originalitate, o literatură (chiar o civilizație) nu și-ar mai justifica prezența» / 278

Nicolae BREBAN

Creația are nevoie de un anumit tip de radicalitate psihologică

Sunt prima oară pe teritoriul lui Bogdan Petriceicu Hasdeu și sunt și încântat de această construcție, vag ezoterică; mobilele sunt frumoase, splendide și e grozav că s-au păstrat mobilele originale. Sigur, legenda Juliei e o legendă făcută pentru tineri, poeziile ei sunt interesante și pentru faptul că e o corespondență între culturile franceză și română, față de originile gândirii și literaturii moderne românești care, toate, în mare parte, își au originea acolo, la Paris. Deși eu m-am adăpat mai degrabă din sursele germane, Câmpina are acest tezaur aici și

Convorbirea cu scriitorul Nicolae Breban a fost realizată cu prilejul prezenței domniei sale, la jumătatea lunii octombrie 2000, la Galele APLER și a avut loc pe una dintre terasele Castelului Julia Hasdeu din Câmpina.

mă întristează ce spunea, mai devreme, ghidul muzeului, starea de delăsare a mormântului Juliei Hasdeu de la Bellu. Încercăm să sesizăm Academia și Ministerul Culturii să facă ceva, pentru că n-avem multe asemenea semne ale trecutului de glorie al literelor românești.

Pentru că ați spus de câteva ori cuvântul tristețe, îl asociez cu un alt cuvânt, suferință. Credeți că marii scriitori (și scriitorii, în general) au nevoie de suferință pentru a ajunge la mari creații? Fac o legătură între dispariția lui Edgar Allan Poe, pe 7 octombrie 1849 (s-au împlinit de curând 151 de ani de atunci) și nașterea, la trei luni și o săptămână, a lui Mihai Eminescu. Iau aceste două repere pentru suferință, nu neapărat în sensul propriu, pentru calea spre o creație de mare valoare.

Da… E discutabilă ideea. Știți că romanticii puneau mare preț pe suferință. Marele meu maestru, rusul Feodor Mihailovici Dostoievski, și-a construit toată opera sa pe suferință ca o cale de a ajunge spre umanitate. Maiorescu însuși avea teza suferinței. În general, teoreticienii romanticilor constatau, și cred că e adevărat, că geniul are „capacitatea de a-și crea calea aceasta spre capodoperă prin suferință. Într-adevăr, geniile, oamenii de mare talent, marile personalități știu să-și complice în asemenea fel viața, încât să nu se poată adapta lumii în care trăiesc și, pe de altă parte, trebuia să recunoaștem că și lumea din jurul lor, lumea burgheză, cum am numit-o, dar, să zicem, lumea normală, lumea mediocră, în sensul bun al cuvântului mediocru, se împotrivește acestor tineri cu idei bizare, care atacă ideile moștenite, ideile conservatoare. Deci, suferința și-o provoacă omul de mare talent. Geniul, nu știu dacă e o condiție sau nu, pentru că sunt genii care n-au avut nevoie de

suferință ca să creeze, cum a fost Goethe, de exemplu. El a știut să se aranjeze în existență pe lângă ducele August și a fost ministru toată viața. La Poe, sigur că da, care e înrudit și cu Baudelaire, care l-a și tradus în franceză, deși nu știa bine engleza, e vorba de spiritul romantic târziu care intră în aceeași tipologie a creatorului. Vedeți că e și o chestie de cultură, de caracter personal. Răspunsul meu este că suferința socială nu e neapărat necesară pentru nașterea unei capodopere, pentru că suferința intimă oricum există, ea stă la baza creației mari.

Dar pentru romancierul Nicolae Breban, viața omului Nicolae Breban și creația omului Nicolae Breban - privite, să zicem, prin aceeași prismă?

Suferința a apărut în viața mea, suferința socială, în tinerețe, când, din cauza originii mele sociale, tatăl meu era preot unit și mic fabricant, am fost dat afară din școli, din liceu, din facultăți. După douăzeci de ani, eu însumi mi-am provocat această suferință căreia i-am fost la început victimă, după aceea i-am fost autor. În 1971, dacă țineți minte, am ieșit din sistemul oficial în care eram foarte bine plasat…

Ne amintim cu toții acest lucru…

Am intrat încă o dată într-un con de suferință socială care a durat aproape două decenii, dar pentru care, însă, - de asta vorbesc eu despre o justiție care planează deasupra noastră - foarte rapid, zei, zeii mei tutelari, m-au răsplătit imediat cu lucrările mele fundamentale. Încă în ´72, anul în care m-am întors în România deposedat de toate privilegiile pe care le avea acel tânăr (și erau importante pe vremea aceea, vilă la șosea, mașină la scară, membru în diverse comitete și comiții), în acel an am scris Îngerul

de ghips, am început *Bunavestire*, peste câțiva ani scriam *Drumul la zid*. Eliberat de funcții, dar și de starea aceea de mizerie psihologică, pe care am avut-o toți scriitorii sub comunism, ce ne împingea la autocenzură, ne împingea la mediocritate, vrând-nevrând, eliberat de această pasăre neagră și apăsătoare cu care ne ademeneau oficialitățile, am reușit să-mi ating temele mele mari. Sunt, astfel, recunoscător celei de-a doua suferințe pe care mi-am creat-o singur. Aici e vorba de instinct de existență, de ce alegi, pentru că alți colegi ai mei, la fel de talentați, au rămas în sistem și nu știu dacă și-au atins marile lor teme și dacă și-au atins exprimarea lor fundamentală.

Creația are nevoie, în afară de profesionalism, de cultură, de muncă, are nevoie de un anumit tip de radicalitate psihologică. Această radicalitate ți-o dă numai trăirea puțin în afara, în penumbra socialului și mai ales a privilegiilor, a nucleului oficial.

Nu pot rata o întrebare obișnuită, banală: la ce lucrați?

Lucrez la o tetralogie care nu e povestirea unui singur om în patru etape ale existenței, ci este aceeași scenă epică văzută din patru unghiuri diferite. Primul volum a apărut acum doi ani, *Ziua și Noaptea*, (tot ciclul se cheamă *Ziua și Noaptea*), luna viitoare termin volumul al doilea care are un titlu fascinant pentru mine, V*oința de putere.*

Voința de putere… Are cumva legătură cu Nietzsche? S-au împlinit o sută de ani de la moartea fizică a lui Nietzsche.

Bineînțeles că are. E unul dintre maeștri mei, o declar adeseori, am doi mari maeștri, din tinerețe, pe Nietzsche și pe Dostoievski. Două spirite foarte apropiate, deși nu s-au cunoscut și nu prea s-au citit; Nietzsche a citit câteva din cărțile lui [Dostoievski] după cum

văd după ultima biografie apărută la Gallimard, în trei volume, a lui Karl Janz. Ei m-au format, m-au impresionat, m-au emoționat și mă emoționează în continuare. Sunt maeștri eterni. Eu spuneam, în tinerețe, când eram întrebat ce maestru am, spuneam Dostoievski; și un amic zice: „a, ești orgolios, l-ai ales pe unul dintre cei mai mari"; și eu am spus: "nu, sunt umil, pentru că voi v-ați ales pe alții mai mici drept maeștri, ca să puteți să-i atingeți în zece-cincisprezece ani, pe când Dostoievki nu poate fi nici măcar egalat. Deci, a fost o formă de umilitate, nu de orgoliu, că mi-am ales acești maeștri. Sigur că voința de putere este un concept nietzschean, era ultima carte pe care o pregătea, s-au găsit notele sale. Sora sa, Elisabeth Förster- Nietzsche a și scos o carte apocrifă transcrisă de ea din note și falsificată de ea…

Falsificată precum a făcut cu Așa grăit-a Zaratustra*, ultimul capitol…*

Da, așa se pare… Dar asta e falsificată în întregime. De aceea, nu-s decât notele sale despre voința de putere, însă voința de putere sau de dominare, cum o spune el, apare în toată opera sa. Ea m-a atras foarte mult și ca o teorie a elitelor, bineînțeles, ca o radicalitate extremă a unui spirit care luptă cu o ideologie veche de două mii de ani, cu creștinismul, luptă cu marea ideologie idealistă, (ideologie în ghilimele!), marea filozofie germană, luptă chiar cu maestrul său din tinerețe, cu Schopenhauer. Voința de putere mă interesează și pentru că noi am traversat o epocă aflată sub semnul puterii discreționare, totale, sub semnul manipulării omului de către om, ceea ce înseamnă politicul, noi am traversat acest secol care a fost un secol al politicului, care a fost nu al banului, cum a fost secolul trecut, al marilor averi și al marilor familii, ci al ceea ce numim noi politic. Indiferent că era politică roșie, comunistă, sau neagră, fascistă.

Această apropiere se face din ce în ce mai mult, între ideologia fascistă și cea comunistă. O ultimă întrebare, pentru că pornesc de la răspunsurile dumneavoastră. François Ettori spunea într-o carte că, de-a lungul existenței omenirii, au fost trei puteri care au condus lumea și vorbea în ordine de: forța brută, fizică, religia și banul. El încheia: secolul următor, mileniul următor, va aparține informației. Cine va deține informația, va deține putere. Nu vor dispărea celelalte, dar preponderența va aparține informației. Vă pun această întrebare și în legătură cu dezbaterile care au avut loc în aceste zile la Galele APLER 2000 referitoare la epoca internetului și transformarea cărții pe suport de hârtie în carte electronică, un moment esențial al acestui sfârșit de mileniu.

Nu mă impresionează prea tare pe mine. Eu cred altceva. Spun asta și în Bunavestire, în câteva pagini. Vorbeam de nevoia de mit a omului, vorbeam de faptul că vitalitatea, așa crede autorul Buneivestiri, vitalitatea omenirii este capacitatea de a crea mituri, cum a fost mitul homeric, mitul feudalității, chiar și mitul banului, mitul burgheziei, care încă planează asupra lumii. Și acolo, în Bunavestire, vorbesc de ultimul mit posibil, cel al politicului. Informația și escaladarea tuturor acestor etape, perfecționarea fantastică a suporturilor tehnice ale informației mă impresionează mai puțin, cum nu m-a impresionat prea tare, acum douăzeci de ani, când omul a ajuns la lună. La fel, a existat o euforie a perfecțiunii mijloacelor tehnice care în cazul acela nu era decât o rachetă sol-aer, nu? Care a depus pe lună un om cu o psihologie foarte-foarte simplistă. Cei doi astronauți, unul dintre ei se pare că s-a și „clătinat" puțin psihic, aveau o psihologie medie, aproape infantilă, să spunem, față de ceea ce a produs spiritul uman. Pe

mine mă interesează [mai mult] ceea ce numesc eu rezonanța ca mijloc de comunicare, decât comunicarea ca atare. Pentru că nu comunicarea face mari salturi, suportul e mai interesant acum, care și el, după primele valuri de entuziasm, se va limita, va fi un simplu suport care va duce mai departe ideile, cartea, structurile. Pe mine mă interesează, cum vă spuneam, politicul, eu cred că politicul va domina și în secolul viitor. Ceea ce înțelegem prin politic: capacitatea, nevoia unor concentrări mari umane de a avea niște exponenți, cum erau dragomanii sau voievozii acum o mie de ani, nevoia unor structuri deja mult mai ample de a se organiza – de unde apare birocrația și odată cu birocrațiea apare și politicianul, care e un exponent, care e un purtător de cuvânt și care apoi devine manipulator. Noi trăim în zodia politicului, nu cred că s-a terminat cu nazismul și fascismul, astea au fost forme absolute ale politicului. Vom intra și în alte forme, formele normale care sunt cele ale administrației politicului

Dar pe mine asta m-a fascinat: politicul și mai ales primul și cel mai mare roman politic al lumii, care e *Posedații* lui Dostoievski.

Romul Munteanu

Ne vom duce spre o literatură a inimii, poate chiar și a lacrimilor, în deceniile care vor urma din mileniul următor.

Care credeți că este situația cărții la sfârșitul acesta de mileniu?

Situația cărții diferă, la acest sfârșit de mileniu, dintr-o țară într-alta. Dar, la noi, este încă grea. Nu pentru că nu s-ar publica multe cărți și variate, fenomen îmbucurător, dar este grea pentru că livrarea ei se lovește de mari dificultăți din cauza prețurilor, a costurilor tipografice și a tuturor cheltuielilor care intervin în procesul de realizare a cărții până la capăt. Așadar, vânzarea este grea, greutăți au și editorii, și librarii. Unii sunt la marginea capătului, acolo, aproape de unde se spune că n-ar mai fi nimic, după care fac ce fac și se salvează, bieții de ei, și rezistă. Este o

Convorbirea a avut loc la Casa Domnească de la Brebu, nov. 2000

perioadă în care trebuie rezistat în cultură, nu toate sunt favorabile, și comerțul cu cartea nu este un comerț din care să se îmbogățească cineva. Dar este un comerț cu cartea și cu spiritul, într-un anume fel, și cei care-i sunt dăruiți sunt convins că nu vor renunța la el.

Domnule profesor, lăsând la o parte chestiunile financiare, din punctul de vedere al scriitorului, al creației, al culturii române, ce credeți că se întâmplă după zece ani, unsprezece ani chiar, de la schimbarea regimului politic, în literatura română?

N-au fost schimbări fenomenale, dar cele care au fost trebuie luate în considerație. Vă aduceți aminte că în prima etapă s-au dat publicității cărți de memorii, jurnale, care aparțineau în mare parte unor oameni care au fost deținuți în închisori, în lagăre sau în cine știe ce câmpuri de detenție. Au venit, apoi, câteva romane modeste despre evenimentele din decembrie. Scriitorii s-au grăbit, câțiva, și au scris iute despre aceste evenimente, dar cărțile n-au avut ecou. Însă ceea ce mi s-a părut într-adevăr îmbucurător a fost faptul că au intrat în câmpul creației oameni cu formații diferite, cu concepții diferite, s-a lărgit aria tematică a culturii. Libertatea a dus la deschiderea prozei, mai ales, și a teatrului, în oarecare măsură, care este mai slab reprezentat, a dus la deschiderea prozei și la înflorirea ei prin scriitori de vârste diferite. Gândiți-vă că de la oameni mai tineri, cum este Alexandru Ecovoiu, sau cum este românca de la Miami, Gabriela Marin Tenden, până la Breban, Marius Tupan și la bătrânul domn Dinu Zarifopol, care are un superb roman în patru volume scris în condiții extrem de grele, scris pe ascuns, păstrat în taină, s-a dezvoltat o literatură extrem de diversă în țara noastră. O literatură diversă, dar arareori mare.

Poezia și-a păstrat liniile ei directoare în evoluția sa, este încă antitragică, ludică, rareori cu un suport filozofic. Acum, sunt semne că poeții se deschid spre sentiment, spre sertarul inimii, și eu înclin să cred, pe bază de semne reale venite din câmpul literar, că ne vom duce spre o literatură a inimii, poate chiar și a lacrimilor, în deceniile care vor urma din mileniul următor. Critica, înainte, era mult mai îngrădită decât alte domenii, pentru că prozatorii își mai puteau acoperi cuvintele, criticilor le era mai greu; și-apoi, să nu uităm că mai era o situație ciudată: un critic dinainte trebuia să-și limiteze discursul la un anume strat de semnificații, pentru că, dacă trecea de acest strat, devenea un om care denunță cartea și care duce la oprirea ei. Dacă cineva ar fi descris cu toate simbolurile romanele lui Buzura, ale lui Țoiu sau ale altora, ar fi ajuns în fața unui nucleu de sensuri care ar fi arătat că sunt cărți periculoase pentru sistemul trecut. Criticii s-au păzit să facă acest lucru și, de aceea, poate, vor simți nevoia, așa cum am simțit-o și eu, să revină asupra unor lucrări despre care au scris înainte, spre a descifra sensurile ultime și spre a da relevanță profunzimilor cărții. Dar, ajung la critică; sigur, sunt multe lucruri îmbucurătoare aduse de libertate, dar libertatea ne-a adus și cenzura economică și faptul că anumite cărți nu mai pot să apară tot din lipsă de bani și fiindcă nu se cumpără, nu se cumpără cărțile de critică și istorie literară, fără de care eu nu concep cultura. Fiindcă o literatură care nu-și are stratul ei de rezonanță în critică, nu-și va găsi, la rândul său, ecoul public cuvenit. De aceea, eu am și făcut aici [la Galele APLER 2000, n.a.] apel la editori și la librari să găsească soluții pentru o mai bună răspândire și, întâi, publicare a cărților de critică și în același timp să fie acordate fondurile necesare pentru operele

dificile. Gândiți-vă ce travaliu presupune reeditarea unor scriitori clasici mari, care n-au mai fost tipăriți de mult. Mă gândesc și la cei mai vechi, unde, din nou, intervine lectura de manuscrise, lectura de texte vechi din alfabete de tranziție, lectura de texte latinizante care trebuie și ele curățate, cum sunt cele ale Școlii Ardelene, și apoi textele cu alfabete mixte până după [18]48. Toate acestea presupun specialiști care, din păcate, încep să dispară. Sunt foarte puțini la ora actuală specialiștii în paleografie, sau, oricum, în cartea veche, care mai pot citi manuscrise vechi și nu numai manuscrise vechi, cărți vechi. Lumea merge spre o modernitate grăbită, uitând că la temeliile culturii întotdeauna stau cărțile vechi, cărțile clasice de care nu putem să facem abstracție niciodată. Criticii se grăbesc și ei spre ultimele noutăți literare, dar nu-și fac măcar antrenamentul, nu-și formează mușchii la lectura unor cărți mari. Fiindcă, altfel, vom sări câteva etape din cultură. Nu mai vorbim de Eminescu decât la mari festivități, dar măcar atunci vorbim și facem ediții, dar vorbim rar de Sadoveanu, de Rebreanu, de Arghezi, de Blaga, din când în când ne aducem mai des aminte, dar mai sunt atâția și atâția scriitori români de care nu vorbim. Rar se pomenește numele lui Cotruș, bunăoară, la noi în țară, al lui Mihai Codreanu de la Iași și al scriitorilor, cum să spune eu, care reprezintă mâna a doua, înainte, mă gândesc la Gib Mihăiescu, la George Mihail Zamfirescu și atâția alții, scriitori din care apar și opere foarte puține. Noroc că s-a găsit editura Gramar de la București care pune în circulație în colecția aceea frumoasă care se bucură de succes câte 100+1 romane care, după cum spune patronul de acolo, se vând bine, merg bine.

Domnule profesor, următoarea întrebare am pus-o și altor oameni de litere. Este o întrebare care privește, într-un fel intimitatea creației. Am să pornesc de la o coincidență, poate, cine știe?, cel de sus poate-o știe. Anul acesta, pe 7 octombrie, s-au împlinit 151 de ani de când a plecat dintre noi, oamenii, Edgar Allan Poe. La trei luni și o săptămână, se năștea Mihai Eminescu, pe care îl sărbătorim în acest an. E vorba de perioada romantică și e vorba de doi romantici care și-au pus amprenta puternic asupra dezvoltării culturii universale.

Edgar Allan Poe este un fenomen unic în lume. A trăit puțin, după cum bine se știe. Este un romantic ciudat, este un outsider. Este un romantic al cărui program literar, gândiți-vă bine, a deschis drumul simbolismului. Pentru că artele poetice mai mici sau mai mari pe care le concepuse Poe, au fost aduse în Europa de Baudelaire și au fost duse mai departe de generațiile următoare care, într-adevăr, au configurat simbolismul. Dar fiindcă a venit vorba de Eminescu, el, romanticul întârziat, rămâne un contemporan nu numai al lui Novalis, Hölderlin și al altora rămâne un contemporan al simboliștilor, al poeților parnasieni, al poeziei moderne în general. Pentru că cine a urmărit, cum am făcut și eu într-un studiu, evoluția poeziei eminesciene, poate să constate că ea se desparte de retorica exterioară, declamatorie, evidentă în scrierile romanticilor mari, de început, cum e Hugo sau Byron, la el retorica se interiorizează, textul se liricizează, devine mai muzical, evocator, reveria sporește. Toate aceste motive, alături de multe altele care m-au făcut să găsesc teme care circulă din Eminescu la poeții simboliști, toate acestea mă fac să afirm fără teama că pot fi contrazis fără dovezi, că altfel e ușor să

contrazici pe cineva, că Eminescu are o eternitate asigurată, că el nu este poetul care a scris pentru un anumit timp și, ca Poe, rămâne un scriitor al tuturor secolelor.

Întrebarea pe care voiam să vi-o pun sună în felul următor: credeți că suferința, fizică sau spirituală, reală sau inventată de creator, joacă un rol în genialitatea creației?

Eu sunt convins că da. Poate că fenomenul acesta l-au demonstrat cel mai bine medicii și psihiatrii și psihanaliștii care au făcut și aplicații asupra literaturii. Suferința acordă un grad de profunzime mai mare sensibilității scrisului. Suferința mărește spiritul de reverie. Suferința conferă genialității o profunzime pe care altfel nu ar fi găsit-o. Eu nu neg faptul că pot fi și genii fericite.

Goethe, spre exemplu…

În aparență...

...Care, de altfel, cu Suferințele tânărului Werther*, în epocă, a provocat un val de sinucideri.*

Goethe a întocmit, într-adevăr, aparența unui scriitor fericit. Era de proveniență modestă, a ajuns la cele mai înalte ranguri în ducatul de Weimar. Sigur, suferințele lui erau mai mult metafizice. Dar erau acele tipuri de suferințe care au amplificat dimensiunea unor sentimente în creația lui literară. Dacă Goethe nu ar fi trăit personal anumite stări deosebite, nu ar fi existat Faust așa cum există. Goethe avea o capacitate de trăire (și lucrul acesta se vede din convorbirile lui cu Eckerman, mai ales) uriașă, o capacitate de dispunere și transpunere a sentimentelor pe planuri diferite. El a cunoscut suferința din dragoste, oricât ar părea de ciudat, a cunoscut-o în tinerețe, la Weimar, pentru o doamnă ale cărei farmece le-a descris cu discreție într-unele din poemele sale. Dar

gândiți-vă că bătrânul Goethe, aproape gârbovit, când a venit într-o stațiune balneară, nici nu mai știu unde era, cred că era la Baden-Baden sau aici, în Cehia de acum, s-a îndrăgostit de o tânără prințesă care cred că nu avea nici optsprezece sau nouăsprezece ani, și a cerut-o de nevastă. Bineînțeles că nu s-a putut. Și atunci, suferința. Și acum îmi aduc aminte unde a și fost, suferința aceea a generat faimoasa poezie care se cheamă Elegia de la Marienbad, care rămâne una dintre cele mai profunde trăiri și realizări ale poemului liric în creația goetheană. Goethe, care a înțeles greșit romantismul, fiindcă el făcuse acea afirmație care părea o butadă, că tot ce-i clasic e sănătos și tot ce-i romantic e bolnav. Deci era bolnav de romantism fără să știe și acolo unde romantismul a pătruns profund în creația sa, și-a pătruns prin canalul suferinței, creația lui s-a ridicat la parametri foarte înalți.

Domnule profesor, a fost o încântare să fiu împreună cu dvs. în aceste câteva minute, vreau să vă smulg promisiunea că, de câte ori veți mai veni la Câmpina, și, cu siguranță veți mai veni, veți accepta să mai fiți împreună cu noi. Vă mulțumesc foarte mult, și aș vrea să închei cu ultimele cuvinte ale lui Goethe: „Licht, mehr licht!" Lumină, mai multă lumină!

Da, Doamne, în câte feluri a fost interpretat și acest text. Când am fost la Weimar, am coborât în acea cameră a lui Goethe unde a murit. Unde și scria. Ea este într-un demisol și acolo geamurile sunt mici. Nici nu știm sigur dacă Goethe, atunci când i se stingea lumina ochilor, se simțea aproape orb fiindcă murea sau fiindcă cerea mai multă lumină pentru eternitate. Dar, oricum ar fi fost, mesajul lui rămâne la fel de profund.

Suntem făcuți din mai multe părți și toate aceste părți ale trupului și ale sufletului nostru trebuie să funcționeze

Domnule profesor Romul Munteanu, după atâtea decenii de viață, privind înapoi, când socotiți că ați intrat în lumea minunată a literaturii? Care este momentul în care s-a deschis, pentru dvs., poarta literaturii?

Poarta literaturii s-a deschis destul de timpuriu. Am început să scriu versuri când era elev în cursul superior al Școlii Normale din Deva. Cred că am scris dintr-o dorință de imitație a altor colegi care scriau și ei și voiam să mă impun în cenaclu, pentru că, altfel, făceam doar critică în cenaclu. Atunci mi s-a deschis, cum spuneam, orizontul literar și s-a declanșat prima pasiune de a scrie. Îmi plăcea enorm să scriu și scriam mult. Mai bine, mai rău, mai prost, mai frumos, cum puteam. Am un ciclu de versuri pe care nu le mai găsesc și care ar fi meritat să fie publicate. Sunt sigur că se găsesc undeva în casă, în imensa mea bibliotecă, scufundate cine știe în ce cărți. Apoi, sigur, marele orizont a venit cam după terminarea facultății. La Cluj erau două cenacluri. Unul marxist și unul liber, unde puteai fi și marxist, desigur, dacă voiai, dar nu prea voiau acolo toți, doar unii… În acest din urmă cenaclu m-am afirmat eu în calitate de comentator literar și critic literar. Îmi plăcea să discut poezia, mie, în mod deosebit, și unui ins care făcea literatură dar era student la teologie și care era impregnat de gândirea teologică. Cu el aveam cele mai multe polemici fiindcă era încrâncenat în gândirea lui dogmatică, dar nu era un irațional, era

Convorbirea a avut loc la Poiana Câmpina, 8 august 2005

doar un împătimit. Discuțiile cu el se terminau întotdeauna cu o vagă ceartă, după care ne împăcam din nou.

Când am venit la București, era târziu. Am trecut prin armată, unde, după mușt ruluiala dintr-o școală militară de o jumătate de an, am fost scos de-acolo și am fost adus la revista «Viața Militară»; redactor-șef era regretatul Laurențiu Fulga; am stat cu el mai bine o jumătate de an; comandant era, bineînțeles, Nicolae Ceaușescu. Când acesta a plecat din DSPA, cei care venit au luat hotărârea ca soldații în termen să nu mai rămână în redacție. Așa că ne-au trimis din nou la trupă și am ajuns la Zalău, pentru încă cinci-șase luni de armată.

Va marcat în vreun fel această perioadă de serviciu militar?

Enorm! N-am văzut atâta prostie strânsă la un loc și atâta conformism inutil cum am văzut în armată. Mai ales în prima fază, la școala militară. Ne puneau să ne dezbrăcăm pe puncte, pe numărate. Unu, jos boneta! Doi, jos centura! Trei, jos mantaua! - dacă era vreme de manta, dacă nu, vestonul. M-a marcat prostia unui caporal, Manta, pe care nu-l uit nici acuma. Acolo au fost și oameni buni, deștepți, al căror nume l-am uitat, dar pe boul ăsta de Manta [râde] uite că nu-l uit nici acum, la bătrânețe!

Răul nu se uită niciodată, se păstrează cel mai bine…

Da, da! Ei, și după armată, sigur, n-am mai găsit post la Cluj și am venit la București. Întâi la catedra de literatură română de la Institutul Pedagogic, vreo patru ani cred c-am lucrat acolo. Era bine, eram buni colegi, mulți dintre noi. Apoi, mi-am dat seama (în timpul acesta eram și în minister, inspector de specialitate) că Institutul Pedagogic, cu secția literară, nu va mai avea viitor. Am făcut tot ce-am putut să mă mut la Universitate și am reușit. Nu-mi mergea prea bine la catedra de literatură română, șef era unul [Ion] Vitner, atunci,

un păcătos, un idiot, care era dentist de meserie. Știa literatură cât îi trebuia lui, adică îl știa pe A. Toma, știa Contemporanul și tot asta făcea tot timpul. Până am apucat puterea noi, cei tineri, și la-m pe gânduri pe el și s-a pensionat. Așa am lichidat noi generația ideologilor care nu știau literatură. Unii, cei drept, au plecat în Israel, alții au rămas în țară, s-au retras în presă. Dar ajunsesem noi, generația noastră la putere și, din 1971, eu am devenit directorul editurii «Univers».

Domnule profesor, să ne oprim puțin și să ne întoarcem la oamenii care v-au marcat pregătirea pentru a realiza, împreună cu generația dvs., ceea ce numiți «luarea puterii în literatura română», cărțile care v-au marcat devenirea, formarea personalității.

Dintre profesorii care mi-au marcat într-adevăr existența și pe care nu pot să-i uit niciodată îl amintesc pe regretatul Dimitrie Popovici, de la Cluj. Era un mare erudit, un om de o imensă sobrietate, la care am fost asistent doar un an de zile, că după aia m-au luat la armată. Dar influenței lui și energiei lui intelectuale îi datorez foarte mult. Educația de comparatist așa și-a pus bazele la mine. El era un comparatist adevărat, fundamentat pe literatura română, în vreme ce eu am trecut, mai târziu, la literatură universală. Așadar, acesta este profesorul care mi-a marcat, și ca student, bineînțeles, că altfel nu se putea, existența. Profesorul Breazu, mai puțin. La București am fost primit cu ostilitate, la catedra de literatură română. M-am liniștit numai după ce am trecut la literatură universală. Dar, până aici, trecusem prin Germania, unde am făcut doctoratul. Când m-am întors, am avut o discuție cu profesorul Tudor Vianu, la recomandarea rectorului de atunci, Jean Livescu. Tudor Vianu m-a luat la catedra de literatură universală.

Era același tip de intelectual ca și Popovici, poate, însă, cu o cultură mai largă, și, în afară de formația de cultură filosofică și estetică, avea și una filologică foarte puternică. De aceea, am profitat și eu ca și alți colegi de vârsta mea, care, acum, toți sunt bătrâni, de cultura lui Tudor Vianu, de ideile lui, de prestigiul lui. Nu o dată, organizam întâlniri literare patronate de profesori, care aveau un mare ecou în Universitatea din București, pentru că veneam și-l detronam pe Mișa Novicov, patronul de la Sovietci, patronul literaturii sovietice în România; nu era rău că era patronul, ci era rău pentru că era un dogmatic, un dogmatic excesiv, care a făcut mult rău literaturii române. Îmi aduc aminte că, cu impertinența vârstei, l-am și numit la un simpozion «campionul dogmatismului în cultura română». Dar Mișa nu s-a supărat, a trăi liniștit și a murit liniștit.

Ce acces aveați, în anii cincizeci, la literatura română interbelică, partea ascunsă, interzisă? Ce legături puteați avea cu scriitorii afirmați înainte de război și trecuți, apoi, la index?

În anii cincizeci eram încă la Cluj. Audiasem cursurile lui Blaga în mod benevol, pentru că n-a fost profesorul meu la o specialitate de bază. Audiasem cursurile profesorului de estetică Liviu Rusu și trecusem la cunoașterea unor mari cărți de literatură comparată la sugestia lui Popovici. Cărți pe care, mai târziu, ca editor la «Univers», le-am și tradus, ca să fie la îndemâna tuturor.

Accesul la literatura universală în anii cincizeci nu era limitat, cu excepția literaturi ruse, care acea o editură dedicată?

La Cluj, accesul era mai mare. Universitatea era mult mai deschisă decât mi-am dat eu seama, mai târziu, la București. Parcă toți campionii dogmatismului se strânseseră la Facultatea de litere din București. Chiar așa cred că era, aceasta este impresia mea

până în momentul de față. Pe când la Cluj era o anumită libertate. Cărți se găseau în biblioteca Universității și la facultate și, deși erau la «fondul special», ni se dădea libertatea să le folosim. Și așa, m-am folosit de ele, pentru că la profesorul Popovici nici nu puteai să discuți într-un seminar dacă nu aveai cunoștințe de literatură universală. Și nu numai de literatură, ci și de teorie comparată. Ăsta era profesorul, asta era marca lui. Marcă pe care mi-a impus-o și mie și am impus-o și eu la alții, la discipolii mei de mai târziu, care acum sunt toți plecați din țară. Dar asta e altă chestiune. Așa că nu mă pot plânge că n-aș fi avut acces la cărți de valoare la Cluj, deși erau interzise. Puteam să citesc orice. Eu făceam secundar franceza, atunci, la Cluj. La Biblioteca franceză se găseau toate cărțile pe care voiam să le citim, dar știu că eram supravegheați la lecturile noastre. O asistentă de la Franceză, care era fiica unui rector de la medicină, își nota toate titlurile pe care le citim noi. Ne ținea evidența lecturilor. N-a apucat să se răzbune, pentru că, pe vremea aia, venise la Centrul Universitar, de la Capitală, Mircea Malița, care era un om deschis. Am discutat și cu el și mi-a spus: «Continuă, fă ceea ce faci, că faci bine. Nu trebuie să te temi, nu se va întâmpla nimic.» Și așa a și fost. Prin urmare, citirea cărților lui Paul Hazard sau Bélier nu erau o problemă la Cluj, pe când la București, a devenit o problemă. La Cluj, am avut acest acces liber până în momentul plecării mele în armată. După aceea, când m-am întors, n-am mai găsit loc, profesorul murise, așa că am venit în Capitală. Aici eram într-o atmosferă mediocră, în care m-am complăcut și eu, ca și alții, fiindcă eram tineri, ne plăceau fetele... De ce să ne ținem noi numai de studiu? De ce să nu ne ținem de toate? Așa a durat câțiva ani, până mi-am dat singur seama că nu

se mai poate. Aveam un spirit autocritic destul de pronunțat și mi-am îngăduit un autocontrol foarte-foarte riguros asupra mea și asupra lecturilor mele. Mi-am dat seama că, venind la București, totuși, deși oamenii nu erau foarte bine pregătiți, concurența era mai mare. Și, pentru asta, trebuia să fac față, dar să fac față bine, cu strălucire, nu numai să trec la niște concursuri. Plecarea în Germania, însă, care a venit după câțiva ani...

Cum ați plecat în Germania?

Trimis de Ministerul Învățământului, ca lector de limbă și literatură română la Institutul de Romanistică de la Leipzig. Nimerisem într-un institut formidabil! Era un institut specializat în aufberung, deci în iluminism, lucru pe care eu îl știam de-acuma, de la Cluj, iar acolo mi-am lărgit cunoștințele, aveam câțiva mari profesori, cum era Werner Kraus, Werner Bandel și alții. Erau profesori eminenți. Nu scriau mult, dar ce scriau - scriau bine. Oameni care sunt temeinici și au rămas temeinici. Oricând aș reciti cărțile lor, aș face-o cu plăcere. De pe urma acestei formații m-am ales eu cu bogate cunoștințe și, mai ales, de pe urma, de ce n-aș spune-o și am mai spus-o, vizitelor mele în Berlinul de Vest de-odinioară, care era deschis. Din banii de masă, îmi cumpăram, după posibilitățile de atunci, cărți de dincolo, cărți de teorie literară și, uneori, chiar și de beletristică, pe care le țin și astăzi ca-ntr-un fel de bibliotecă muzeală. Aceste cărți mi-au ridicat standardul de înțelegere a culturii, evident, și prin punerea la punct a limbii germane și a filosofiei germane, astfel încât i-am depășit cu mult pe foarte mulți dintre colegii mei de odinioară. Mi-am dat seama că încep să mă bucur de un prestigiu, la Universitatea din București, de care înainte nu mă bucuram. Dar, evident, trecând da la

Literatură română la Universală, sub patronajul regretatului Tudor Vianu, care era un om de mare noblețe sufletească și intelectuală.

Ce concurență aveați când v-ați întors din Germania?

Concurenții cei mai mari, cu care trebuia să mă lupt ca să-mi fac un loc la catedra de Universală, erau Zoe Dumitrescu Bușulenga, care acum s-a retras la mănăstire, la Văratec, după câte am auzit, definitiv și Vera Călin, care a plecat din țară... de alții nu-mi mai aduc aminte.

Aceștia erau cei care contau...

Da, ăștia contau!

Dacă vi-i amintiți, înseamnă că chiar contau...

Chiar contau! Țin minte că îmi venea rândul la curs în anul următor, după Zoe Dumitrescu Bușulenga care era o vorbitoare excelentă. Avea o retorică teribilă, care angaja mai ales spiritul feminin. Și ea era o feministă. Iar când mi-a venit mie rândul, care eram rece, sec, uneori îmi citeam textele, mi-a trebuit o jumătate de an până să-mi cuceresc studenții, deși cursul meu, mi-am dat seama, avea o densitate mai mare ca al ei. Dar retorica ei, maniera ei de expunere era mult superioară aceleia pe care o cultivam eu.

Apoi, ați ajuns să faceți din activitatea de editor un SEMN pentru mișcarea literară românească.

Am fost douăzeci de ani conducătorul editurii «Univers». Într-adevăr, acolo, mi-am realizat programul vieții. Toate cărțile de bază, de care știam de la Cluj, toate cărțile de care aflasem la Leipzig, toate cărțile de care luasem act în Berlinul de Vest, unde, cum spuneam mai înainte, mă ducem din când în când să mă informez și chiar să cumpăr cărți, toate aceste cărți au intrat în programul meu editorial. Program pe care, desigur, nu l-am făcut singur, ci cu

unii colaboratori foarte buni. Printre aceștia se numărau Vera Călin, care era încă în țară, regretatul Edgar Papu și alții, de care nu-mi mai amintesc acum.

Dintre discipoli, dintre cei mai tineri?

Atunci erau doi: Popa Marian și Tudor Olteanu, care erau în formație, care stăteau în jurul meu, veneau la cursurile mele, le-am publicat cărțile lor, de asemenea. Cam acestea au fost cărțile lor, că în străinătate n-au mai putut publica, au trebuit să se țină de cursuri. Ei s-au lansat, într-adevăr, unul la Amsterdam și unul la Köln, încât au ajuns intelectuali de mare marcă. Sigur că Tudor Olteanu nu s-a mai manifestat prin cărți în țară, a mai ținut cursuri aici. Dar Popa Marian a publicat cele două volume imense, pe care bănuiesc că le știți, care sunt o piatră de încercare pentru mulți, în cultura română, deși numeroși critici le osândesc din motive pe care nu e greu să le înțelegi. Pentru că spiritul lui polemic incisiv este neiertător. Cărțile acestea, după părerea mea, vor rămâne, vor face carieră în viața noastră de istorie literară vreme îndelungată.

Cărțile incomode rămân întotdeauna.

Rămân întotdeauna fiindcă incită.

Problematizează și, cred eu, fără problematizare nu există teorie și critică literară.

- Da. Popa Marian era un intelectual subțire, cu o mare capacitate de îngurgitare a culturii, nici nu pot s-o numesc altfel. Citea enorm în timp scurt. Bănuiesc că foileta cărțile, dar fotografia pagina. Important e că știa ceea ce citea și lucrul acesta m-a bucurat foarte mult; el și-a făcut și doctoratul cu mine, ca și Tudor Olteanu; apoi, și-au luat zborul spre Occident. Și am rămas, din nou, singur.

Ce autori mai dificil de „acceptat” ideologic în epocă ați publicat?

Dintre acești autori îmi amintesc că am publicat pe Benedetto Croce, în primul rând. Am publicat apoi cărțile de teorie literară ale gânditorilor barochizanți – Baltazar Gracian și alții. Am publicat, în general, poezia barocă – era aproape necunoscută, în acel timp, la noi. Am dat un mare impuls tipăririi literaturii din Epoca Luminilor. Cam toate cărțile importante din Epoca Luminilor le-am publicat atunci. Dintre autorii mai comparatiști, desigur că am publicat pe Paul Hazard și pe José Bélier, care fuseseră pentru mine, cândva, autori de căpătâi și am dorit să fie și pentru alții. Și au și devenit, într-adevăr.

Ați traversat perioada apariției, gloriei și decăderii structuralismului. Cum l-ați perceput, atunci?

L-am perceput cu anumită neîncredere. Mai ales că, la noi, l-au adoptat unii snobi, care-și făcuseră din el metodă, în primul rând. Nu știu dacă a fost bine, gândindu-mă post festum la acest fenomen. Pentru că structuralismul a pozitivat gândirea critică românească, în primul rând, care era destul de impresionistă. Acesta i-a dat un temei științific mai pronunțat. Sigur, structuralistul putea să fie subiectiv, cum era Roland Barthes, dar la noi nu aspectul acesta a plăcut, ci partea de acreditare prin motivație. Românii au preluat exact ce ne lipsea nouă și bine au făcut. Structuralismul a dat roade, zic eu, în gândirea românească. Roade bune: la Silvian Iosifescu, la CrohmălNiceanu; și la generația tânără, cum era Șimcu, care acum e la Paris, m-a sunat acum vreo două săptămâni ce la Paris. El era un critic oral, puteai să te întrețiI cu el ore întregi, la Capșa, până ne îmbătam. Și nu scria nimic. Și-acuma mi-a telefonat și mi-a spus: domnule profesor, am scris sute

de pagini și acuma pregătesc o carte pentru o editură românească. I-am zis: domnule, mă bucur, nu mi-am închipuit niciodată că vei trece de la stadiul oral la unul scris și iată că Franța te-a silit să faci acest lucru, și e în avantajul dumitale.

Și nu e singurul care în Franța a reușit să-și scrie opera.

Sigur că da. Era o tradiție în Franța de critici și de scriitori români. Ei nu au intrat neapărat în legătură cu generațiile mai vechi, nici cu Monica Lovinescu, nici cu Virgil Ierunca. Nu știu dacă nu i-au primit ei sau nu s-au dus românii, fiindcă le era teamă, la început și unul și altul erau priviți cu ostiulitate, cu oarecare suspiciune, până când s-au clarificat lucrurile. Poate că unii au fost și la cei doi, dar n-au spus acest lucru...

Tot în Franța apare Noul roman – Alain Robbe-Grillet, Michel Butor... Cum ați simțit acest impuls pentru roman, ca editor și critic literar?

Așa cum am arătat prin cărțile mele și ca editor. În primul rând că am dat la tradus o mulțime de cărți din Noul roman, de toate formele. De la Michel Butor la Barthes, Nathalie Saraute și alții, și alții... Pe Alain Robbe-Grillet l-am și cunoscut personal. Dar nu cred că a existat un nume reprezentativ în Noul roman francez pe care să nu-l fi tradus și în limba română în acel timp. Am populat literatura română cu traduceri din Noul roman, în mod special, nu numai francez, ci și din Elveția și Belgia.

Ca să rămânem cam tot în aceeași perioadă – în literatura română apărea ceea ce, mai târziu, se va numi Generația ’60 sau Generația Nichita.

Nichita îmi spunea o dată că mi-a fost și student, dar nu știu dacă era adevărat sau voia el să mă mângâie pe mine sufletește. Am avut și relații de amiciție până la sfârșitul vieții sale. Cu mulți dintre

ei am avut bune raporturi de prietenie. Cu Nichita în mod special, am și scris despre el eseuri de mari dimensiuni care se găsesc în cărțile mele. Am scris și despre Tomozei, care nu-mi plăcea atât de mult, deși era un bun meseriaș, dar îmi lăsa mereu impresia că lucrează după aceeași matrice, lucru pe care i l-am și obiectat și s-a supărat pe mine. Altfel, sigur că o vedetă negativă a literaturii române cum era Deșliu n-am putut s-o suport! Am scris cel mai frumos pamflet din viața mea despre Deșliu. Și l-am publicat nu numai în revistele vremii, ci și în volum. Motiv pentru care Eugen Barbu, care era în conflict cu Deșliu, a spus că-mi va da un butoi de vin, dar nu mi l-a dat nici până astăzi.

E încă dator...

Da...

Cu generațiile următoare, a optzeciștilor furioși și ludici ați avut relații apropiate?

Eu, apropiat n-am fost decât de doi scriitori. De Mircea Dinescu, despre care am scris chiar de la început și am contribuit, pot să mă mândresc cu lucrul acesta, la lansarea lui, deși acuma nu cred c-ar mai recunoaște-o.

Acum nici nu prea mai scrie poezie, decât, poate, în secret...

Scrie pamflete. Mi-a dat un telefon împreună cu fost lui iubită, Denisa Comănescu, și mi-a promis că-mi vor face o vizită, dar știam că nu se vor ține de cuvânt și nici nu mi-am făcut iluzii în acest sens. Cu toate acestea, trebuie să mărturisesc că, mie, poezia lui Mircea Dinescu mi-a plăcut foarte mult. Am scris despre el nu din motive de prietenie, ci dintr-o adevărată plăcere estetică. Și cred că a fost un poet bun, care a avut un rol de deschizător de orizonturi în lirica românească a epocii. A mai fost apropiat de Dinu Flămând,

cred că este din aceeași generație, nu mai știu foarte sigur, fiindcă e plecat din țară de foarte mult timp, dar l-am mai întâlnit, când mai vine în țară, din când în când. Dinu flămând era și el un poet bun și făcea și critică literară. De alții nu îmi mai amintesc.

Pe cei din jurul lui Nicolae Manolescu nu i-am cunoscut prea bine (pe Stratan îl știu... așa...). Și nici nu m-a mai interesat. Ieșisem, oarecum, din perimetrul acesta al înțelegerii literaturii noastre actuale. A fost bine, a fost rău, nu știu ce să zic. Clar este că am lăsat locul altor critici mai tineri, care-i și patronau, să se ocupe de creația lor și să-i îndrume în continuare. Când mi-am dat seama că nu mai stăpânesc o literatură, fie și numai românească, în totalitatea ei, în ansamblul ei, și nu mai pot să mă pronunț decât asupra unor valori izolate, m-am oprit. Și chiar dacă i-am mai citit pe anumiți autori, n-am mai scris despre ei, nu i-am mai judecat, ca să spun așa.

V-ați dăruit reveriei, dialogului cu ființa interioară.

Această frumusețe a reveriei, care mie îmi place foarte mult și în spiritul căreia și scriu unele eseuri acum, m-a captivat atât de mult încât mi-am spus că nu voi mai fi în stare să port o discuție rațională, fundamentală cu un interlocutor oarecare. Mă bucur din toată inima că, acum, s-a putut.

Ați re-descoperit, cred eu, domnule profesor un lucru esențial, pe care ar trebui să-l descoperim fiecare cândva: că nu există adevăr complet într-o discuție rațională, ci există adevăr complet într-o discuție ca gândire a visului, în reverie, în contemplație...

- Aceasta este teoria mea, care nu e originală deloc. Am fost un pasionat cititor al lui Gaston Bachelard, al cărților lui despre elemente (apă, foc și așa mai departe), din care m-am inspirat în scrierile mele

fie despre Eminescu, fie despre Blaga, fie despre alții. Bachelard a rămas pentru mine filosoful fundamental, despre care am și scris în câteva rânduri și care mi-a călăuzit gândirea până în ultimii ani, cât am mai văzut, cât am mai putut să scriu. Căci, după ce mi-am pierdut vederea, sigur că a dispărut contactul meu cu cartea.

Dar s-a înnodat un alt contact, ați spus-o chiar dvs. Acela cu ființa interioară, cu reveria.

Da.

Iar bagajul pe care în aveați deja, acea bibliotecă din lăuntrul nostru, a început să dezvăluie imagini noi.

Slavă Domnului, pentru că altfel... Mă uit în casa mea de la București, unde sunt cam cinci pereți plini de cărți, până sus, la tavan, și din care nu mai pot să citesc niciuna, decât pe acelea care-mi sunt citite de soție și de o prietenă a familiei care mi-este devotată, dar care acuma are două servicii și vine mai rar la noi, și care și citește frumos, și este și ea frumoasă și tânără și-mi place. Ascult cu mare interes cum îmi citește texte de proză sau, mai ales, cum îmi citește versuri din poeții mei preferați.

Deci îi cereți să vă citească poeții preferați...

Da.

Cărțile pe care le-ați citit altădată...

Da, da.

Acele lucruri care v-au format și vă formează întreaga viață interioară.

Care mi-o mențin.

Comoara o aveți acolo, înăuntru...

Este, este o bibliotecă internă. Fiindcă, altfel, pe pereții mei mă uit degeaba, cum îți spun. Din când în când, mai îmi ia cineva câte-

o carte și mi-o deschide sau mai vine fiică-mea care ia câte-o carte sau mi-o fură ca s-o dea la tradus, ca și cum nu i-aș da-o tot ei. Sunt bucuros, într-un fel, că mă rog, la posibilitățile ei, continuă să facă ceva în domeniul școlii, al cărților, al manualelor. Evident că nu se apropie de ceea ce am făcut eu, dar îmi place și așa ceea ce face.

Dar și dialogul cu ceilalți vă place, iată că v-am redeschis gustul pentru conversație.

L-am avut dintotdeauna. Dar comunicarea aceasta, de acum, pe mine mă revigorează și îmi sporește gustul pentru discuție. Eu am fost un mare amator de discuție. De la discuția de cafenea, până la căderea paharului din mână, până la discuția nocturnă, acasă. Apoi, odată cu pierderea vederii, am început să mă izolez, tot mai mult, tot mai mult... Nu mai discut aproape cu nimeni și vorbesc doar cu mine însumi.

Și nu e importantă discuția asta?

E foarte importantă, dar e singura cară mă mai ține în viață.

Dacă ne gândim că există și oameni care, atunci când rămân singuri cu ei înșiși, nu au cu cine și despre ce discuta, înseamnă că dvs. și, dacă vreți, noi, cei de-aici, adepți ai aceluiași tip de dialog interior, noi, mobilați pe dinăuntru nu cu mobilă cumpărată, ci cu mobila adunată prin propriile forțe, de-a lungul vieții, avem de ce să fim fericiți.

Așa este. Așa este. Poate de aceea am putut publica un volum de memorii la editura «Libra», a soților Tomescu, și cred că, la sfârșitul lunii noiembrie, voi da și al doilea volum, care va fi și ultimul.

De unde l-ați scos, domnule profesor? Din acele încăperi bine mobilate de-a lungul unei întregi existențe.

Da. E o confesiune totală, crudă; dacă vreți, îmi bat joc și de

mine, de multe ori, pe multe pagini, nu una, două. Sunt necruțător cu mine însumi, nu m-am menajat, n-am încercat să-mi stilizez viața, ca alții, dimpotrivă, mi-am pecetluit acei ani când mi-a plăcut să fiu boem, să stau între bețivani, să-mi pierd vremea. Mi-am pecetluit cu cele mai frumoase cuvinte, ca să rămână și ele pentru vreme lungă în cultură, cum rămân și alte lucruri. La urma urmei, omul nu este un sfânt. Suntem făcuți din mai multe părți și toate aceste părți ale trupului și ale sufletului nostru trebuie să funcționeze. Fiindcă, dacă nu funcționează toate, cădem în anormalitate, anormalitatea însemnând, după părerea mea, constrângere sau autoconstrângere.

Periplul dumneavoastră prin literatură a fost atât de vast și de complex, încât vă înțeleg atitudinea. Aș vrea, tocmai de aceea, să ne întoarcem la greci, despre care se spune că, prin și de la Homer, stau la originea spiritualității europene. Se putea fără greci?

Imposibil. Gândiți-vă că, până pe la 1800, noi am avut o Academie greacă la București, la care n-au studiat numai intelectualii greci, au studiat și românii, care știau grecește sau franțuzește, pentru că se preda în ambele limbi. Acolo s-au format scriitori ca Heliade Rădulescu... cred că și Cezar Bolliac a trecut pe-acolo, de asta nu mai sunt sigur. Homer a pătruns în literatura română de foarte multă vreme, de la începuturi. Ion Heliade Rădulescu îl cunoștea foarte bine și l-a și citat și folosit în atâtea împrejurări. Apoi, gândiți-vă la Țiganiada lui Ion Budai Deleanu, care este impregnată de spiritul homeric. Și nu se poate înțelege Țiganiada fără Batracomiomahia, epopeea comică greacă atribuită lui Homer. Așadar, Homer a fost o prezență aproape continuă în cultura română. A fost tradus de Murnu și de alții și tradus bine, a

fosat o adevărată școală de traducere formată prin Homer, la noi, care acuma. Din păcate, nu mai funcționează. Noi nu mai avem, la ora actuală, după știința mea, nu sunt foarte sigur, foarte buni cunoscători ai lui Homer și ai altora. Eu am prieteni între profesorii de Latină și Greacă, dar nu mai au acest suflu. Era unul foarte bun traducător, dar s-a retras la țară, umblă în izmene, bea țuică și păzește vacile. Fiind un intelectual de mare rafinament. Dar nu-i pot dezvălui numele, că n-ar fi corect din partea mea. Am avut întotdeauna dificultăți în publicarea traducerilor din greacă și din latină. Sper, cred că vor apărea noi tineri, dacă n-au apărut deja, în cercurile de Greacă și Latină care vor fi puși să învețe bine și greaca, și latina, și arta traducerii. Sunt convins că din această pepinieră de tineri vor ieși noi talente. N-are cum să fie altfel, chiar dacă nu vor fi mulți.

Unii care să aibă și har, pentru că traducătorului îi trebuie și har.

Sigur că îi trebuie, dincolo de chestiunile filologice, traducătorul trebuie să aibă și talent...

...Talent să „trădeze" opera originală, pentru a o reda unei alte culturi.

Asta este arta traducerii, să trădezi într-o anumită măsură, adică realizezi ceea ce se cheamă în lingvistică deviațiile de sens. Aceste deviații de sens sunt acceptate, într-o anumită măsură, și ele lărgesc coeficientul de nuanțare al traducerilor. Aș spune, Doamne, doi oameni care traduc aceleași texte de ce nu le traduc exact la fel? Ei bine, pentru că fiecare folosește alt limbaj, alte posibilități, deviațiile de sens măresc claviatura lingvistică a traducătorului.

Domnule profesor, povesteați mai devreme despre disputa pe care o aveați într-un cenaclu din Cluj cu un student la Teologie.

Pornind de aici, aș vrea să vă întreb care a fost de-a lungul vieții relația dvs. cu Dumnezeu?

A fost foarte diferită. Am avut o perioadă, după treizeci de ani, când m-am apropiat de ateism. Această apropiere de ateism a început, de fapt, încă din timpul Școlii Normale de la Deva. În perioada în care învățam cursul de religie, până la sfârșitul școlii, dar aveam și un curs de geologie, mi-am dat seama ce prăpastie este între cele două domenii. Una părându-mi-se știință și cealaltă un fel de poezie. Și mă duceam uneori la cursurile de religie de la greco-catolici, să văd dacă aflu mai multe lucruri de la ei. Mi se părea tot atât de limitați ca și ortodocșii noștri. Adică îi întrebam, domnilor profesori, cum s-a făcut lumea în șapte zile, când geologii vorbesc de ere întregi în care s-a format civilizația? Și așa a apărut la mine contradicția în gândire și îndepărtarea de Dumnezeu. Reapropierea de Dumnezeu a apărut, cred, după cincizeci li cinci de ani, spre șaizeci. Și ea a apărut printr-o reluare a credinței fără o motivație rațională. Cred că nu se poate decât așa. A încerca să percepi divinitatea rațional m i se pare și astăzi o adevărată aberație. Dumnezeu nu poate fi înțeles decât prin credință. Cine nu crede nu poate înțelege. De atunci, am rămas constant credincios. Mă rog la Dumnezeu seara, ca un copil. Nu spun Tatăl nostru, nu spun rugăciuni rituale, am textele mele prin care îl rog pe Dumnezeu ceea ce cred eu că este necesar. Și de cele mai multe ori Dumnezeu mă ascultă. Îmi împlinește dorințele. Am relații bune cu Divinitatea, aș spune eu, la ora actuală.

Domnule profesor, numai așa se poate încheia dialogul nostru de azi, pentru că după o mărturisire despre Dumnezeu nu știu ce ar mai putea urma.

Nimic.

Cassian Maria Spiridon

Pentru mine, poezia, dacă nu este metafizică, nu este poezie

Ești un obișnuit al festivalurilor internaționale de poezie de prin lume. Ultima dată ai venit din Mexic…

Acum-s proaspăt venit din Mexic. A fost întâlnirea poeților lumii latine. Au venit poeți din circa cincizeci de țări, țări vorbitoare de limbi de origine latină. În primul rând, din țări din America Latină, Mexic, Chile și Argentina. De asemenea, din Europa au fost portughezi, elvețieni de limbă franceză, francezii n-au reușit să ajungă, culmea, francezii și italienii erau pe afiș, dar n-au reușit să ajungă. Au fost și doi români, eu și Valeriu Stancu, ca invitați, au considerat că suntem poeți importanți și că trebuie să fim acolo. A fost o întâlnire foarte interesantă organizată de Seminarul și de Institutul de Cultură Mexicană care au dorit să afirme cultura și

Câmpina, noiembrie 2001

poezia care au ca temei limba latină, ale popoarelor de origine latină. Și mexicanii, știți foarte bine, fiind ocupați de spanioli…

Da, se știe, sunt și ei în lumea latină.

Mexicanii, chilienii, columbienii, toți cei din zona aceea, ocupată de spanioli, au adoptat ca limbă de stat limba spaniolă. Apropo de America Latină, am fost și la un festival de poezie la Medelin, în Columbia, prin '98, am fost invitat acolo, a fost extrem de interesant. Este un festival cu deschidere mai mare, pentru că nu invită numai din lumea latină, ci din toată lumea. Erau zeci de poeți din toată lumea și, zilnic, erau trei-patru-cinci recitaluri, ca și în Mexic, de fapt, unde venea foarte-foarte multă lume. Interesant că popoarele Americii Latine, tineretul iubitor de poezie, chiar ascultă și înțeleg poezia.

Aceste recitaluri de poezie (știm că au loc și în Statele Unite) cer un anumit tip de poezie, care „iese la scenă"?

Nu. Fiecare citește ce-i dorește sufletul. Nu există o regulă, nu se impune nimic…

E o poezie de mai mare oralitate?

Nu. Ce scrie fiecare. Acuma, dacă poetul este destul de înțelept și vrea să-și capteze, eventual, auditoriul, va citi o poezie mai accesibilă acestei maniere, la scenă deschisă. Eu am ales poeme care sunt mai ușor accesibile și nu pot spune că n-am avut succes, chiar, la un moment dat, și în Mexic, și în Columbia, eram aplaudat, chiar dacă citeam poemele în limba română, atât de entuziasmați erau de textul pe care îl propuneam spre ascultare.

Deci, poetul și ca om–spectacol.

E de preferat să-ți joci rolul cât mai bine posibil, adică să eviți a fi histrion, dar să fii un om care încearcă să comunice cu celălalt. Și

dacă reușești, cum am vorbi noi acuma, trebuie că vorbești și cu mulțimea și ea te înțelege; dar, dacă te înțepenești acolo și transmiți un mesaj care nu are legătură cu ceea ce se întâmplă în jurul tău, normal că nu vei fi acceptat.

Pentru cei care te cunosc mai puțin ca om, ți-au citit poezia sau ți-o vor citi, eu știu că ești o personalitate mult mai complexă care a avut o viață deloc comodă…

Nici acuma nu e comodă.

… Că de formație ești din domeniul tehnicii, că ai o seamă de invenții. Cum ai ajuns din zona aceasta, să zicem, mai aridă a tehnicii, a invențiilor…?

Întrebarea este binevenită, chiar dacă multă lume m-a chestionat și am mai răspuns. Am absolvit Institutul Politehnic București în 1975, sunt de meserie inginer mecanic. Visul și speranța mea, încă de la 17 ani, erau să fac o revistă și iată că acum am „făcut" mai multe, nu doar una singură – Convorbiri Literare, Poezia, într-o perioadă am făcut și revista Timpul, și Caietele de la Durău. Dar, acuma, cele două reviste pe care le fac sunt Poezia și Convorbiri Literare. Dar visul meu ăsta a și fost. Când am dat admiterea la facultate nu știam, băiat de la țară fiind, decât de trei meserii pe lumea asta: inginer, doctor și profesor. Maică-mea, Dumnezeu s-o ierte, era învățătoare, ai mei fiind în învățământ, am zis: în învățământ nu mă duc. Iar ideea de a mă duce să predau aceeași lecție la trei clase paralele, sau fiecare an, să reiau aceeași lecție, mă exceda. Doctor nu mă fac, deși, maică-mea, Dumnezeu s-o ierte și s-o ție la subsuoara lui, ar fi vrut să mă fac doctor, cum sunt bătrânii, se gândesc la vârsta lor, că vor fi bolnavi și atuncea…

Vor avea nevoie de doctor…

Și… dar, de fapt, nu mă fac doctor pentru că ideea de a tăia un om mi se părea îngrozitoare. Deși, doctor poți fi fără să tai oameni. Iar inginer mi s-a părut mai frumos, mai inteligent, nu era o vocație, neapărat, visul meu nu era să fiu inginer. Dar, în contextul de atunci, altă meserie, pentru mine, nu era. M-am făcut inginer, am lucrat ca inginer, mi-am scris cărțile. Eu am debutat în ’70 în presa literară, ca să se înțeleagă clar, deci am publicat primele texte, primele poeme în ’70.

În ’70 erai student.

Da. Aveam ca mentori literari pe Ana Blandiana, Geo Dumitrescu. Am continuat să public, am câștigat și un concurs, mi-a apărut o carte, toate astea înainte de Revoluție, deci, nu… Numai că, dacă în timpul facultății mă mai gândeam la o revistă, măcar un redactor, ceva, după ce am terminat facultatea am realizat că nu se punea problema să facem o revistă, era clar, regimul nu permitea asta, după aia, am realizat că redactor la o revistă nu pot intra, nu corespundeam ca dosar, iar apoi a căzut cu totul. Niciodată nu mai speram să pot ajunge să fac ceea ce fac acum. Dacă am fi trăit în condiții normale și am fi fost într-un regim cum este cel de astăzi, eu aș fi făcut ce fac astăzi de vreo douăzeci de ani. Așa, a trebuit să fie o revoluție pentru ca eu să mă pot ocupa de ceea ce visam când eram în liceu. Și Revoluția sau, să zicem, ante-Revoluția a fost o experiență inedită și dramatică pentru tine. Haide, spune-mi ce se întâmpla în 14 decembrie 1989.

Am fost unul dintre organizatorii mișcării revoluționare din Iași, din 14 decembrie 1989. Împreună cu niște prieteni de la institutul unde lucram atunci – eram într-un institut de cercetări, inginer, am

lucrat în foarte multe institute, fabrici și uzine din țară, nu puteam sta trei ani într-un loc, deja mă săturasem.

Trebuia schimbat locul, atmosfera…

Schimbam șefii. Totdeauna se întâmpla că șefii erau mai tâmpiți ca subalternii. Revin. Am pus la cale această mișcare, Frontul Popular Român, după modelul celor din Basarabia, am pornit acțiunea, era după legi conspirative, normal, fiecare dintre noi lua legătura cu alți trei oameni de încredere, care speram noi că nu vor duce vorba la securitate și așa mai departe, care să anunțe să vină în Piața Unirii, să facem un miting. Ei, am aplicat această tehnică, din trei în trei, creștea în proporție geometrică, eram un grup destul de restrâns care știam despre ce e vorba, restul auzeau și împrăștiau pe unde și cum puteau; speram că în felul acesta vor prinde cât mai puține fire cei de la securitate. Când colo, securitatea știa foarte bine, ne ținea sub urmărire…

Vă monitoriza.

Exact, cum se spune acum. Și în dimineața zilei de 14 a avut loc prima arestare. Noi, în ciuda acestui fapt, ne-am dus în piață, am fost acolo, prezenți, numai că piața era deja ocupată de uniforme albastre, de gărzi patriotice, de civili–securiști, în plus, s-a mutat o Dinamoviadă care trebuia să aibă loc la Oradea, s-a mutat la Iași. Erau oameni trecuți de vârsta celor care participau la întreceri sportive, era o Dinamoviadă de judo, erau pregătiți, genți cu mitraliere, pe niște blocuri din Piața Unirii erau cuiburi de mitralieră, peste tot erau mașini de pompieri pregătiți să ne ude cu apă, ca să ne împrăștie în eventualitatea unei manifestații. Cei care treceau prin zonă nu erau lăsați să stea pe loc. Se mutase și stația de tramvai care era chiar acolo, în piață, tocmai ca să nu aibă

lumea motiv să se adune acolo. Au continuat arestările, bineînțeles că am fost și eu arestat, tratat cum se tratează în beciurile securității, bătut etc., și pe 22 decembrie, la amiază, am fost dat afară din pușcărie. Am încercat să le explic că n-are rost, că eu nu mi-am schimbat ideile, dar nimic, să le dau înapoi hainele vărgate și să iau hainele mele civile și afară. Bun. Am scăpat de treaba asta. Din momentul începerii acțiunii nu mai lucrasem ca inginer, iar după ce am ieșit din pușcărie, bineînțeles că iar n-am mai lucrat, eram șeful colectivului de cercetare acolo, la institut. N-am mai lucrat nici un minut ca inginer, cercetător științific, asta eram atunci. Apoi am scos primul număr din revista Timpul. Era o revistă publicistică, de cultură și publicistică…

Cu caracter civic, să zicem.

Atunci era destul de cotată.

Da, era bine cotată.

Am fost carotat de elementele securității de atunci, revista era puternic anticomunistă și antisecuristă. Eu scoteam revista, se trimetea în gară și n-o trimeteau la difuzare, mă trezeam după o lună că mă chemau s-o iau înapoi, erau pachetele nedesfăcute, în felul ăsta m-au adus la faliment. Am plecat de la Timpul, am lucrat un an de zile la revista Cronica, după aceea am lucrat la Evenimentul Zilei, pe vremea când o conducea Ion Cristoiu și avea șase sute de mii de exemplare, doi ani am fost redactor de Iași, până când deja mă excedase cu faptul că ei voiau, Cristoiu, în nebunia lui, ca să dăm știri și la miezul nopții - dădeau dimineața, la prânz și seara - despre viața de noapte a Iașului! Ce viață de noapte la Iași, când dorm și câinii la zece noaptea?! Bun. Și atunci am plecat, pentru câteva luni, la România liberă, alte luni la editura Timpul, ca director, și am dat

drumul la revista Poezia. Între timp, a reapărut revista Convorbiri Literare, după ce echipa care o preluase o adusese la faliment, ajunsese pe piață ca o fițuică, doar câteva pagini.

Era totuși o revistă celebră, avea o statură, era în al treilea secol de existență.

Da, nu era o foaie care apare astăzi și mâine dispare. În ultimul an nu mai apărea. Au îngropat-o, și-au bătut joc de o instituție. Uniunea Scriitorilor, realizând treaba asta, a cerut comitetului de atunci al Asociației Scriitorilor să pună un redactor-șef care să-și facă o echipă și să facă revista. Au fost șase oameni propuși de către Comitetul Asociației din Iași, cele mai multe voturi le-am avut eu. Dar Comitetul Asociației a cerut Comitetului Director al Uniunii Scriitorilor să-și asume ei care din ăștia șase, chiar dacă eu am avut cele mai multe voturi. A ajuns lista la București, Comitetul Director (nici acum nu știu care era componența lui, sunt șase ani de atunci), a supus la vot. Acolo, concurând alături de mine pentru funcția aceea, și Nichita Danilov, și Cezar Ivănescu, și Daniel Dumitriu, mă rog, mai mulți erau, Al. Andreescu și așa mai departe. Tot eu am avut cele mai multe voturi. Am luat și relansat revista, a reintrat în circuitul național, este o revistă bine cotată, eu îmi fac datoria, în ciuda unor scandaluri create de unii care sunt invidioși; toți cei care au îngropat înainte revista, acuma au semnat la listă că nu le convine nu știu ce. E clasic. După ce au făcut-o fiartă…

E clasic pentru români, din păcate.

Cum merge ceva bine, hai să-i dăm la cap. Eu continui să fac revista și nu mă interesează, fac și poezie, fac și editură.

Aici voiam să ajung. Cum faci poezia?

Revista «Poezia»...

Mai puțin despre revistă - de ce? - pentru că mi se pare simplu de spus despre ea decât despre «Convorbiri Literare». Este dedicată strict poeziei.

E o revistă de cultură poetică. Are 250 de pagini și are câteva secțiuni, inclusiv un dosar cu o temă dată: Poezie și rimă, Poezie și muzică, Poezie și teatru, mă rog, sunt titluri care deja au fost prezente în revistă. Are o secțiune de poezie contemporană românească. Are o secțiune de poezie românească în limbi străine. Traduc Blaga, știu eu, Dan Cipariu, în limba engleză, apare acolo. Cei din afară pot citi… Și are o altă secțiune de poezie străină în românește, de poeți contemporani. De exemplu, când merg pe la festivalurile astea, adun cărți și după aia le traduc. Fiind autori contemporani, în felul acesta dau posibilitatea de a se vedea cum scriu românii, cum scriu alții, din alte părți.

E o modalitate de comunicare, de cunoaștere.

Mai există un interviu cu un poet român și unul cu un poet străin contemporan. Nu facem antichități. E o revistă la zi. Legată de fenomenul literar al momentului. De asemenea, avem chiar și o poștă a redacției, pentru speranțele poeziei și avem eseuri despre poezie, despre creație, în general, despre fenomenul poetic, despre felul cum se scrie poezia, avem arte poetice ale românilor, de la Titu Maiorescu, să spunem, la Noica, ce-au scris ei despre poezie și dăm acolo care e părerea lor și care sunt artele lor poetice. Avem un sector critic ce ia seama la aparițiile editoriale.

Critica la zi.

Critica la zi despre poezia la zi, care apare într-o perioadă. Asta e structura revistei. Eu zic că e structurată temeinică și poate acoperi aria…

Și un fel de „revistă de bibliotecă". O carte care…

…Surprinde fenomenul literar al momentului. Oricum, patru numere, chiar o mie de pagini, e ceva.

E o carte importantă.

O fac așa… Uneori, sunt uimit eu cum reușesc s-o fac!

E unică.

Față de «Poesis», revista prietenului meu George Vulturescu,, este altceva.

Ele se completează, acoperă zone diferite.

Au misia lor. Poesis e mai puțin de cultură poetică, eu vreau să fac și cultură poetică și, în același timp, să prezint. El [George Vulturescu] nu dă poți români într-o limbă străină, nu dă atâta de multă poezie română. Mi se pare normal, are altă structură. Într-adevăr, Poezia și Poesis se completează una pe alta.

Să trecem de la revista Poezia*, la poezia pe care o scrii tu, Cassian Maria Spiridon. Cum te-ai defini, tu, ca poet, în puține cuvinte.*

Păi, foarte exact, pentru mine important este că poezia, dacă nu este metafizică, nu este poezie. Încerc să fiu un poet care apelează la metafizică. Nu sunt pentru experimente de doi lei, pentru a epata eventualul cititor sau ascultător. Poezia este de două feluri: bună sau proastă.

Mai toți comentatorii vorbesc despre un raport special. Eros-Thanatos în poezia ta. Poate cu un accent pe Thanatos. Pe întâlnirea cu moartea…

Pe viitorul nostru.

Convorbirea cu moartea.

Moartea este, în fond, și o metaforă. Și este o experiență unică. Am chiar și o carte care se cheamă De dragoste și moarte [1996,

ed. Helicom Timișoara]. Cele două se împletesc și își comunică una alteia, chiar sunt importante pentru viața noastră. În fond, temele sunt aceleași de la începutul lumii până astăzi. Dragostea, Moartea, Viața, Nașterea. Numai că fiecare o spune într-un fel personal. Eu mă străduiesc să spun ce cred eu prin prisma personală. Nu știu dacă reușesc totdeauna, nu știu dacă e bine ce fac. Dar asta e treaba cititorului și a eventualului critic. Îmi văd de treabă și-mi scriu poezia și-mi scot cărțile. Asta e datoria mea.

Te socotești un poet al anilor șaptezeci? S-a zis șaizeciști, optzeciști, nu prea s-a zis șaptezeciști, nu erau constituiți, grupați.

Nu erau un nucleu. Dar există și șaptezeciști, Cezar Ivănescu, de exemplu. Eu sunt coleg, prieten, cu toți optezeciștii, sunt practic, în plutonul optzecist, dacă îi putem spune așa. Dar nu mă simt, ca poet, atașat unui pluton sau altul. Poezia, prin definiție, este o chestiune cât se poate de personală. Adică nu putem scrie poezie cu plutonul, scriem poezia la masa noastră de scris, bună, rea cum o scriem, asta e altceva, dar fiecare scrie poezia lui. Deci, ca ideologie, dacă vrei, ca viziune, sunt apropiat de generația optzeci; generația optzeci e cea care a făcut revoluția; au fost cei care, la momentul oportun, erau cei mai maturi, cei mai responsabili, nu erau compromiși, încă. Culmea, că s-au compromis după, dar asta era altceva.

Unii dintre ei.

Nu toți. În plus, erau singurii care nu erau aserviți ideologiei comuniste. Știau ideologia comunistă, dar luptau împotriva ei. Ca dovadă că au fost tot timpul obturați. Pentru că, dacă nu era revoluția, noi, generația optzeci, am fi fost o generație care ar fi rămas pe tușă…

Ca la meci…

Pe tușă, ca tinere speranțe, ne-apucau șaizeci de ani și noi tot tinere speranțe eram.

Pentru că faci o revistă numită «Poezia», acum, la debutul mileniului trei, pe ce nume dintr-o generație foarte nouă contezi, o vârstă precum aceea pe care o aveai tu la debut.

Douăzeci de ani… Acuma, ce se întâmplă…

Pe ce ai risca, pe ce ai paria?

Am publicat și public foarte mulți debutanți. Plus de asta, la Editura Timpul, în cadrul concursului „Aurel Dumitrașcu”, pentru că anual publică un tânăr autor, până în 35 de ani, deja avem șase debuturi. Au debutat și la revista „Convorbiri Literare”, la „Porni, Luceafărul”, vreo trei-patru. Sunt câteva nume, dar în momentul ăsta ar fi o greșeală din partea mea să spun: în ăsta am nădejde, sau: cu siguranță va fi un poet puternic. Adevărul este că sunt toți talentați, numai că, față de noi, sunt altfel, noi eram mai serioși, mai aplecați spre studiu, spre lectură, condițiile ne impuneau.

Era singura cale.

Eram mai temeinici, mai responsabili.

Și nu avem timp să-l pierdem pe alte lucruri, trebuie să ne ducem la carte.

Ei încă se mai joacă, n-au reușit să se definească suficient de clar, dar sunt convins că [o vor face]. Așa cum America e condusă la ora actuală de ceea ce, când eram noi tineri, era generația hippy, cea care demola tot, iar acum conduce vestul. Peste tot, cei care erau cu gânduri de hippies, acuma conduc.

Ajung la vârstele responsabilității.

Iau frâiele în mână, cum se spune. Asta-i viața. Așa și noi, am

ajuns la vârsta la care, vrem-nu vrem, conducem reviste, conducem edituri, instituții de cultură, mă refer la scriitorime, dar, în general, toți cei de vârsta noastră, conduc fabrici, uzine, institute. Asta e. Generațiile se schimbă. Vin altele după noi, noi ne mai odihnim, mai și murim. Ăsta e ciclul biologic.

Ca-ntr-un vers care-mi plăcea mie: „s-a dus să moară puțin".

Orice plecare înseamnă a muri puțin. Orice despărțire…

Dar, până atunci, să sperăm că mai este mult și mai avem multe de făcut. Și tu te gândești nu doar la mâine, ci și la poimâine, nu?

Da, și la perspectivă, dar nu la una prea îndepărtată. Ce poți face azi, nu lăsa pe mâine, lasă pe poimâine – așa nu.

Literatură fără sentiment, fără metafizică, fără mister nu este altceva decât înșiruire de cuvinte

Cum vezi acum, uitându-te înapoi, cei 35 de ani dăruiți de tine poeziei, care au fost marcați de numeroase avataruri?

Eu consider aceste avataruri o victorie constantă împotriva neantului. Ca o dovadă că între nimic și afirmarea spiritului totdeauna spiritul va învinge. Cred că am reușit mereu să dărâm morile de vânt care ne stau în față. Sunt contaminat de Don Quijote, știu că tot ce fac este curată zădărnicie, mai ales în contextul cultural românesc, dar, în același timp, știu că nu putem afirma cultura națională fără a ne comporta în această manieră.

Ceea ce faci tu începând din 1990, după experiența recluziunii…

Experiența carcerală, cum se spune… (*râde*)

Ai izbucnit deodată, în 1990, cu o seamă de inițiative publicistice

Iași, cu prilejul «Zilelor revistei Convorbiri literare» (22-24 aprilie 2005).

și literare de-a dreptul uimitoare: revistă, iar revistă, editură, fundație culturală…

Am să povestesc pe scut următorul lucru: la 17 ani visam să fac o revistă. Era visul meu. După aia, la vreo 20 de ani, eram student la Politehnică; fiind băiat crescut la țară, nu știam despre prea multe meserii, decât doctor, inginer sau profesor. Doctor nu voiam, pentru că ideea de a tăia un om mă îngrozea, deși poți să fii doctor fără să tai pe nimeni, dar așa credeam eu atunci. Profesor nu voiam pentru că erau ai mei în învățământ și știam cât e de problematic, plus că nu-mi plăcea să mă duc să predau mereu aceeași lecție la trei clase paralele, deși și asta nu-i chiar așa cum socoteam atunci. Mi s-a părut că meseria de inginer ar fi o variantă mai bună și mai liberă, cumva. Atunci am dat la Politehnică bucureșteană și, student fiind visam măcar redactor să fiu la o revistă. Au mai trecut ceva ani și am realizat că nici măcar redactor nu pot să fiu la o revistă, pentru că nu aveam o școală corespunzătoare, nu aveam un dosar corespunzător și așa mai departe. Sincer vorbind, nu-mi mai făceam nici om iluzie că vreodată voi reuși măcar să lucrez la o revistă. A venit 1990, am ieșit din pușcăria politică, n-am mai lucrat nici o secundă ca inginer, deși am fost cercetător științific…

Cu invenții, cu succese profesionale…

Am fost un inginer foarte bun, mi-am făcut datoria ca inginer exemplar, pot să spun.

Acolo a fost performanță. Și ți-ai zis ca, și aici, într-ale literaturii să faci tot performanță., aceea visată la 17 ani.

- Și cred că am reușit, pentru că am fondat revista Timpul, în 13 ianuarie 1990apărea prima revistă nouă din România, prima revistă nouă pentru că toate celelalte își schimbaseră titlul etc. Aici n-

aveam ce schimba, luam doar titlul interbelic, eminescian și așa mai departe: Timpul. Am făcut-o un an și jumătate, aproape doi ani, am scos 70 de numere, fiecare în o sută de mii de exemplare. Era o revistă publicistică tipică. Din cele 8 pagini format mare, pe două pagini, ca să dau un exemplu, erau publicați Petre Țuțea, Cioran, Heidegger etc. deci aveam capacitatea de a o face și interesantă și de impact, în același timp fiind o revistă puternic anticomunistă, antisecuristă. Fapt pentru care, după 20 mai, după Duminica Orbului, am avut toate piedicile posibile pentru ca revista să nu mai apară. Să nu mai avem mijloace financiare să mai apară. Luau revista, o duceau prin gări, la chioșcuri, n-o desfăceau, o trimiteau înapoi. După experiența cu Timpul, am lucrat un an de zile la revista Cronica, de acolo am plecat, pentru aproape doi ani de zile, la ziarul Evenimentul zilei, făceam și emisiuni la o televiziune locală – de catehizare creștină. În 1995 am fondat revista Poezia. În decembrie același an am preluat revista Convorbiri literare – e o întreagă poveste, n-are rost s-o înșir, o știe toată lumea. Tot în 1995 am fondat, împreună cu un grup de prieteni, Caietele de la Durău și grupul de atunci a intrat deja în legendă, el există, suntem vii și funcționăm. De-acum, mă apropii de zece ani de când fac revista Convorbiri literare, au trecut peste zece ani de când fac revista Poezia, o revistă trimestrială care se subintitulează revistă de cultură poetică. Între timp, ceea ce n-am putut scoate în timpul comuniștilor, am scos din sertar, cărțile, și le-am publicat. Am circa douăzeci de titluri – jumătate aproape sunt scrise înainte de ’89.

Deci există literatură de sertar! A fost o întreagă dezbatere pe această temă…

Da, există. Ca o glumă, eu am zis că n-am „literatură de sertar”,

am „literatură de dulap”… Așadar, fac, în sfârșit, ceea ce vreau să fac, ceea ce aș fi dorit la douăzeci de ani să fac dacă tăiam într-o țară normală. Cum sper că acum este în România.

Așa vezi tu cei 35 de ani dinainte și mai ales ultimii. Cum vezi actualitatea, să zicem poezia de după ’90, poezia postdecembristă?

Poezia de după ’90 e la fel ca aceia de dinainte de ’90, numai că tinerii cred că, dacă vor cultiva „literatura de prohab”, s-o numim așa în ghilimele, vor avea cu adevărat un impact. Nu. Literatură fără sentiment, fără metafizică, fără mister nu este altceva decât înșiruire de cuvinte și cei care vor citi marii poeți ai lumii vor vedea că nu asta e esențial, să ne punem sexul pe masă; important este să facem poezie și să avem simțire reală. Să comunicăm, să transmitem ceva din sufletul nostru celuilalt suflet geamăn care citește poezia. Adevărul e că, dacă poetul trebuie să aibă talent, și cititorul, la rândul lui, trebuie să fie un cititor cu talent. Dacă nu ești un cititor cu talent, nu citești. Trăiești foarte bine fără să citești poezie, așa cum sunt nenumărați oameni care trăiesc foarte bine fără să știe să meargă pe bicicletă.

Se poate trăi și fără poezie, dar merită?

Asta e cu totul altceva. Se poate trăi fără poezie, dar e păcat. Mare păcat. Pentru că, în felul acesta sufletul nostru este mult mai sărac. Eu cred că poezia este - așa cum spune la un moment dat Dostoievski: frumusețea va salva lumea – eu cred că poezia va salva lumea, va mântui lumea. Pentru că nu vom citi, la un moment dat, cum spunea și Cioran, decât poezie și rugăciune.

George Vulturescu

Eu cred că suferința prin artă poate fi transformată în lumină și în bucurie

Ce este această revistă Poesis *la care știu că ați visat mulți, mulți, mulți ani și a-ți reușit să-l realizați?*

Poesis, așa cum cred că deja știe foarte multă lume, este o revistă a prieteniei. Eu spun o revistă a prieteniei pentru că nu există o anumită generație la noi, există o legătură peste generații. Apoi, aș vrea să spun că am încercat să leg toată activitatea mea de la revista Poesis de această zonă pe care mulți o numesc, mai ales dvs., de aici, din această parte, un loc unde se agață harta în cui. Mie-mi place să glumesc și să spun: nouă, în Oaș și în zona mea de codru, de unde mă trag - eu fiind codrean - îmi place să țin acel cui; acolo avem și cuie din lemn, dar pentru noi este foarte

Ultimul octombrie al mileniului al doilea. Ne aflăm pe valea râului Doftana, ceva mai sus de barajul Paltinu.

important ce agățăm în cui. Eu, deja, după unsprezece ani de activitate, pot să agăț în acest cui o traistă cu unsprezece ani de activitate, cu zeci de numere ale revistei Poesis. Pentru că, în zona mea de nord, revistele, bisericile, învățătorii erau focare de cultură. În toată zona Transilvaniei. Nu mi-am dorit decât să continuu această tradiție și să fac, așa cum spuneați, ceva ce-și visează fiecare poet. Nu există poet care să nu-și viseze propria revistă de poezie. Am reușit să fac eu acest lucru pentru că, probabil, fiind și ardelean, am avut mai multă tenacitate. Vă amintiți imaginile acelea din [poezia lui] Ioan Alexandru, fie iertat, cu bivolii care trag în genunchi. E o vreme de tranziție în care, uneori, spunem că tragem și-n genunchi. Poesis sper că este cunoscută de dvs. Mi-aș dori să înțeleagă toată lumea că Poesis nu e doar un anumit număr de pagini care vine în lume, ci este o activitate, o cafenea literară Poesis, o editură, editura Solstițiu, avem librărie, toate acestea le face un grup de poeți, de scriitori care conduc ziare, deci, iată, revista mea apare pe lângă un trust de presă.

Credeți că viitorul revistelor literare, revistelor de cultură, în general, este de a fi pe lângă un trust de presă?

Eu cred acest lucru. Vă dau exemplul meu de la Satu Mare. Iată, un poet, Dumitru Păpuraru, a reușit să aibă două ziare, Informația zilei și Universul Sătmărean, are tipografie proprie și mi-a pus-o la dispoziție, efectiv, numiți-o sponsorizare, nu intră în problemele activității mele, chiar dacă este poet; și reușesc să fac această revistă cu ajutorul tipografiei. Toate costurile le suportă el și plata redacției și a celorlalte activități, deci a colaboratorilor, se face și prin Ministerul Culturii, dar o infimă parte. Eu cred că este un viitor la care trebuie să ne gândim. Vedeți, în țările civilizate, nu

există aceste reviste de cultură ca la noi. De aceea, se spune mereu: România are multe reviste de cultură. Acolo există acele pagini de cultură inserate în marile hebdomadare care reușesc să te propulseze în lume. Vă amintiți că se ia din mijloc pagina de cultură. Eu cred că cine ajunge în acele pagini de cultură e un scriitor lansat. Cred că trebuie să privim cu mai multă seriozitate această viață culturală întreținută de aceste reviste zonale, de ziare zonale, trusturi de presă. La mine, în județul Satu Mare, am norocul să funcționeze acest sistem.

Sunteți într-o situație privilegiată, spun eu, pentru că este o zonă privilegiată din foarte multe puncte de vedere, istoric vorbind, mai apropiată de Occident, de civilizația occidentală, dar, în același timp, legată de acest pământ românesc. Dar, nu de la stat trebuie să așteptăm ceva, ci de la ceea ce s-a numit sute și sute de ani de-a rândul mecenat.

N-am așteptat nimic de la stat când am început primul număr al revistei Poesis. Nici Uniunea Scriitorilor, nici Ministerul Culturii nu au fost alături de mine. Pe parcurs, datorită activității valoroase…

V-ați impus…

Mi-am impus, întâi, propriul drum, după care au venit înspre mine pentru că eu am strâns numai scriitori, nu am mers pe o activitate de amatori, nu am dorit să fac o activitate amatoristică, acolo, în acel colț de țară. Ați spus foarte bine că suntem o zonă „ciudată". Poate m-ați menajat, n-ați spus nimic despre acel focar și creuzet multietnic. Noi suntem un județ „cu probleme", un județ în care există maghiari, există germani, există ucraineni, rromi…

Dar nu este un avantaj, domnule Vulturescu?

Ba da, este un avantaj. Aș vrea să vă spun, că am fost ajutat

foarte mult, în ultimul timp, indiferent de naționalitatea politicienilor aflați la conducerea administrației.

Dincolo de politică, mă interesează politica culturii. Important este omul, ce poate el, ce știe el să facă, valoarea pe care o are el, entuziasmul pe care îl are. Să trecem, însă la partea spirituală. Ce promovează revista Poesis și tot acest complex, să-i zic, Poesis, la acest sfârșit de mileniu?

Este o revistă dedicată exclusiv poeziei. Promovăm cartea de poezie, promovăm rolul poetului în societate. Mizăm pe partea cea mai insignifiantă, pentru că, cine mai stă astăzi în fața cărților de poezie? Și întâlnirile pe care le organizez, anual, - există festivalul internațional Zilele culturale Poesis în care se întâlnesc o sută, o sută cincizeci de scriitori, poeți. Sunt dezbateri despre poezie, despre difuzarea cărții de poezie. Noi acordăm premii literare anuale; se numesc *Frontiera Poesis,* pentru că tot suntem pe o frontieră, nu numai o frontieră geografică, ci o frontieră a cărților. Vedeți, fiecare carte, în viziunea mea și a prietenilor mei, este o frontieră a spiritului uman. De aceea, îmi permit să numesc aceste premii, Premiile Frontiera Poesis. Avem în vizor cartea valoroasă, indiferent de generație și avem o deschidere către tot ceea ce este european în acest moment. De aceea, invit scriitori din majoritatea țărilor europene și, sper, cei care știu câte ceva ni se pot alătura, pentru că scopul nostru este unul singur: să triumfe cartea valoroasă de poezie.

Să triumfe spiritul. Am să încerc să vin mai aproape de sufletul dvs, de poetul care sunteți, cu o întrebare la care am rugat să răspundă și alți scriitori, printre care Nicolae Breban; credeți că suferința, fie în viața particulară a creatorului, fie în sufletul

creatorului, fie reală sau imaginată, joacă un rol important în valoarea creației?

Mă bucur că ați pus această întrebare lui Nicolae Breban care este tot din zona noastră, de Maramureș. S-a întâmplat să vă pot răspunde pe propria experiență, cum va spune cineva, pe cord. Viața a vrut ca, într-un moment din copilărie, să am un accident la ochi. Ei, bine, volumul meu, care mă reprezintă cel mai bine, se numește Tratat despre ochiul orb. Am reușit să fac din acest accident, din această întâmplare a destinului, ceva, s-o transform în ceva luminos. Volumele mele de versuri au în centru acest motiv al ochiului, al privirii, al deschiderii. Iată că ochiul închis în afară s-a deschis în interior. Eu cred că suferința prin artă poate fi transformată în lumină și în bucurie. Mă simt un om bucuros, un om deschis spre lume, ceea ce mi s-a întâmplat a fost, poate, un semn al destinului. Chiar un poet, un prieten, spune: dragă George Vulturescu, tu ești un poet în-semnat; așa; deci, un semn al destinului plutește deasupra noastră. Trebuie să știm să-l găsim noi, să găsim resorturile noastre interioare și să le transformăm în operă.

Se întâmplă ceva cu fiecare dintre noi în anumite momente ale vieții. Pare că cineva este deasupra noastră și caută să dea valoare anumitor momente ale noastre, anumitor suferințe sau bucurii ale noastre.

Anul acesta este Anul Eminescu, al celui care a fost ultimul mare romantic. Era nevoie, pentru romantism, de încă o împlinire, prin apariția lui Eminescu?

Vreau să nu vă dau răspunsul acum, ci într-o care a mea care va fi sub tipar în curând, cu care vrem, câțiva prieteni, să încheiem «Zilele Eminescu» și s-o lansez la Botoșani. Mi-am susținut lucrarea

de diplomă la Universitatea din Cluj. Am avut prilejul să am o profesoară minunată, este eminescologul, cercetătorul Ioana Emilia Petrescu. Lucrarea se numește *Complexul Ghilgameș* – semnificații și echivalențe ale prafului la Eminescu. Înclin să cred că acolo veți găsi câteva răspunsuri despre ce înseamnă pentru mine Eminescu. De asemenea, în acest An Eminescu, revista Poesis a avut pe tot parcursul anului pagini speciale, am lansat câteva cărți la Satu Mare. În zona noastră au fost scriitori marcați de el și în dialog cu Eminescu. Am pus o placă comemorativă în satul Vezendin, unde trăiește [urmașul lui] Dimitrie Sfura, cel care este autorul versurilor unui cântec pe care-l cânta mereu Eminescu, Mai turnați-mi, despre care a scris Teodor Ștefaneli. În zona noastră, sunt câțiva poeți maghiari care au tradus pentru prima dată în limba maghiară poeziile lui Eminescu. Cu toate că suntem într-o zonă de nord, pentru noi Eminescu este ceva foarte important. Gândiți-vă că acel vers „din Sătmar până-n Săcele”, din Doină, nu este întâmplător. A scris despre Satu Mare mai mult decât despre mari orașe ale țării. El știa că în această zonă de nord se vorbește cea mai curată limbă românească. Mai este poetul și parohul Georgiu Marchiș, tatăl unei scriitoare care a scris în limba maghiară, Otilia Marchiș. Acest paroh a scris și a publicat în același timp cu Eminescu în revista Familia de la Pesta și s-au influențat reciproc. Există chiar un dialog despre paternitatea unor poezii ale lui Marchiș care ar fi scrise de către Eminescu. Deci, iată, zona sătmăreană, n-ați spus întâmplător, este legată de Eminescu, este legată de cultură; niciodată n-am fost o zonă mărginașă, niciodată n-am fost doar un loc în care se agață harta în cui.

Gellu Dorian

Atunci când suferința vine și aduce plus de valoare estetică unei opere literare, este importantă

Gellu Dorian, ce faci, acolo, în nordul țării, la Botoșani?

Botoșaniul e punctul de sus al Țării de sus, orașul care l-a dat țării pe Eminescu și în care Eminescu este viu, mai ales acum, la o sută cincizeci de ani, pare mult mai viu decât în anumite perioade în care prezența lui a trebuit să fie, oarecum, absentă.

Ce fac eu acolo… lucrez în domeniul culturii, am Fundația culturală Hyperion, editez revista Hyperion, cu apariție trimestrială, și sunt redactorul șef a editurii Axa din Botoșani, editură care are un proiect important pentru promoția ’80, seria La steaua - poeți optzeciști, colecție ajunsă deja la 42 de

Octombrie 2000 în care, lângă o pădure din aproierea Câmpinei,

apariții editoriale.

Noi vorbim de generația ’80, dar se vorbește de generația ’90. Deja generația ’80 devine istorie, ceea ce e interesant pentru evoluția literaturii române. După generația ’60, importantă, a apărut generația ’80, importantă. Și este minunat că este editată această generație care face, să zicem, acumulările, uitându-se în urmă, la șaizeciști, din care, din păcate, mulți au dispărut la vârsta la care erau în puterea creației. Editura Axa și revista Hyperion fac niște lucruri minunate pentru cultura română. Hai să mai spunem ceva despre ceea ce se întâmplă la Botoșani.

În primul rând, problema generațiilor este cu totul alta și eu sunt de acord cu ceea ce susține Laurențiu Ulici despre generații: într-un secol pot exista cel mult trei generații, care adună mai multe promoții sau anumite manifestări ale acelor promoții legate de cultura scrisă. Promoția ’80 face parte dintr-o ultimă generație a acestui secol. E o promoție destul de densă, să spun așa, ca personalități, ca individualități. Oarecum, această promoție a fost receptată ca un grup, deci nu ca individualități. Știm că, în jurul anilor ’80, de asta se și numește promoția ’80, cei mai mulți au debutat în preajma acestor ani. E vorba de Cenaclul de luni al lui Nicolae Manolescu unde s-au adunat bucureșteni, în special, cum ar fi Mircea Cărtărescu, Florin Iaru, Magda Cârneci, Mariana Marin…

Ion Stratan, care-i ploieștean.

Da, era chiar unul dintre cei foarte activi; Daniel Pișcu, în fine… Deci, a fost acea mișcare a Cenaclului de Luni, dar optzecismul avea centre destul de importante în țară, la Iași, la Neamț, în special, școala de poezie de la Neamț, Cluj, Satu

Mare. Oricum, promoția era împrăștiată în toată țara și iată că, acum, la acest sfârșit de deceniu zece al secolului, optzeciștii au devenit, mare parte din ei, individualități, în spate cu o biografie interesantă, cu cărți publicate, apropiindu-se de o anumită, să spunem că ar fi, o operă. Unii dintre ei s-au grăbit, au plecat dintre noi, ca Aurel Dumitrașcu, Dan David, Cristian Șișman, Ion Monoran, sunt foarte mulți foarte buni pentru care facem ce trebuie – eu am editat chiar o antologie în acest sens, Tineri poeți de dincolo de Styx, am inclus 32 de poeți născuți după 1940 și morți până-n patruzeci și doi de ani. Iată un aspect, ca să revenim la întrebare, a ceea ce fac eu la Botoșani. Am publicat la editura Timpul din Iași, dar cartea a fost scrisă la Botoșani. Apoi revista, care are o apariție trimestrială, publică și numere tematice, dar are și o structură de revistă literară, de cultură, cu o plajă enciclopedică, să spunem așa. Suntem la 14 de numere până acum, revista a avut prima apariție în 1983, începutul revistei Ateneum, se numea Caiete botoșenene, s-a transformat, după ’90, în *Hyperion*. Nu vorbim aici despre cum reușim s-o tipărim, să o scoatem…

Toată lumea știe că nu e deloc ușor… Aș vrea să te întreb un lucru. Este o revistă trimestrială, o revistă de cultură, literară. Nu este scrisă pentru mâine, este scrisă pentru viitor. Nu de mult, am avut ocazia să intru în colecția revistei numită Revista nouă a lui Hasdeu de acum multe, multe decenii. Lucrurile care sunt acolo sunt de mare valoare și astăzi, fie doar prin caracterul lor istoric. O revistă literară nu este un cotidian care moare a doua zi. O revistă literară este o carte care, în funcție de ce conține, de reperele unei anumite perioade. Revista Hyperion este, să

zicem, acum, pentru optzeciști. Optzeciștii sunt un reper al acestui sfârșit de mileniu. Eu aș risca să spun că ei chiar încep să se clasicizeze, având vârste, ca și tine, înainte de jumătate de secol. Încep să fie cei asimilați pentru a fi depășiți pentru a apărea ceva nou, un post-modernism, nu mi-e, acum, foarte clar ce e post-modernismul. Dar întrebarea, pe care am pus-o și altor scriitori cu care am stat de vorbă: care crezi că este rolul suferinței în atingerea unui nivel înalt al creației? Mă gândesc, să zicem, la Edgar Allan Poe, Eminescu…

Suferința poate fi importantă sau mai puțin importantă pentru un creator. Ea este o tară generală a omenirii. Atunci când te naști, durerea vine odată cu tine în lume și cu ea treci mai departe. Atunci când suferința vine și aduce plus de valoare estetică unei opere literare, că despre ea discutăm, într-adevăr, este importantă. Ai amintit aici Edgar Allan Poe și Eminescu, poeți care, într-adevăr, au suferit, unul inventându-și suferința, altul luând-o ca o problemă de genă, din naștere, să spunem, mă refer aici la Eminescu, și ei au făcut din această suferință nota biografică a operei lor. Important este când această suferință nu duce la devalorizare, ci la valorizare. Desigur, nu este o particularitate a scriitorilor, suferința, ea iese în evidență la scriitori pentru că ei lasă în urmă ceva. Poe a lăsat o operă extraordinară și o biografie extraordinară. Într-o perioadă foarte scurtă, Eminescu a scris enorm de mult și enorm de bine. Aproape nu-l putem egala în ceea ce am dori să fim și noi. Se spune: toți am vrea să fim ca Eminescu, dar să nu-i trăim viața, să nu trăim suferințele lui, nu? Spun că suferința este importantă în momentul când ea e reflectată valoric, estetic, în opera acelui

scriitor și face parte din biografia ulterioară a operei lui.

Ce repere crezi tu că ar trebui să-și aleagă un creator, nu doar de literatură, în general? Trebuie să fie repere mari sau mai modeste? Praguri foarte înalte de atins sau, cu pași mici, să ajungi departe?

Reperul, pentru creator, ar trebui să fie totdeauna în viitor, în ceea ce ar vrea să spună celor din viitor, pentru că cei din trecut au spus foarte mult pentru viitor, ei au suferit în perioada existenței lor și poate au avut repere, modele, mă gândesc la Eminescu, împrăștiate în toată opera, sunt greu de fixat. El s-a inspirat din poeți minori, germani, uneori italieni, din literatura sanscrită. Nu m-aș duce să mă raportez la un model, cum mi-e mie foarte drag Rilke, dimpotrivă, dacă-mi este foarte drag, mă îndepărtez de el ca să nu fim doi, nu?, iertați-mi lipsa de modestie.

E păguboasă modestia în literatură!

Reperul pentru creator trebuie să fie totdeauna timpul de mâine. Dacă el crede în timpul de mâine, dacă el crede în receptorul zilei de mâine care trebuie să vină să te descopere. El trebuie să te descopere, tu ești trăitor acum, îi propui ceva ce el trebuie să ia. Deci, reperele sunt pentru mine timpul de mâine.

Suntem la sfârșitul mileniului, trecem într-un nou mileniu. Se discută despre o revoluție, sau, dacă e prea mult spus, o schimbare importantă pentru cultură, pentru literatură: trecerea de la cartea pe hârtie, la e-book, cartea electronică. Crezi că va avea vreo influență asupra creatorului această schimbare, va fi un avantaj sau un dezavantaj pentru creator?

Cred că va fi o mare problemă pentru scriitor apariția acestei tehnici moderne. Sunt oricum, probabile, apare condescendența calculatorului față de pix, a pixului față de stilou, a stiloului față de

toc, a tocului față de pană și așa mai departe. Dar ceea ce ele lasă în urmă reprezintă cu adevărat ceea ce ne interesează, nu mijloacele prin care noi transmitem…

Instrumentul. Se schimbă doar instrumentul.

O să fim bucuroși că ne citește pe calculator sau ne preia în internet și ne duce imaginea rapid în toată lumea; față de o bibliotecă, față de o librărie sau un chioșc ce preia cartea și te ascunde acolo. E un avantaj, cred, și nu trebuie să complexeze pe scriitor. Sunt reacții, reticențe față de calculator, unii vor chiar să scrie numai cu pixul, nici la mașina de scris nu vor să scrie. Dar astea sunt lucruri pe care timpul le depășește și le așează la locul lor.

Optimismul meu e paradoxal, aș putea spune, un oximoron

Te întrebam anul trecut despre rolul suferinței în procesul creației, tu nu țineai foarte mult la această idee, dar, parcă, în această tensiune, când trebuie să faci foarte multe lucruri pe care și le asumi, reviste literare, cărți, să cauți bani pentru a le tipări, parcă lucrurile merg bine pentru că totul este așa cum este.

Să spunem că merg bine… Nu sunt eu acela care ar trebui să spună lucrurile acestea, dar, cum am spus, scriu, nu sunt dezamăgit de ceea ce vine din alte părți, păreri, sistemele acestea de punere în valoare a ceea ce facem noi, scriitorii, latura economică sau alte opreliști. Scriu, aștept ca timpul să decidă asupra acestor lucruri. Apar acum tot felul de istorii, de evaluări,

Convorbirea a avut loc în seara zilei de vineri, 2 noiembrie 2001, cu prilejul Galelor APLER, la Câmpina.

reevaluări, din diferite unghiuri. Va fi o sinteză, cândva, timpul va așeza totul în pagina istoriei literaturii române, avem nevoie de o istorie a literaturii române, asta nu se face de la o zi la alta, nici de pe azi pe mâine, ci în timp, cu seriozitate. Suntem, în acest domeniu, foarte în urmă, în Europa, ultima țară care nu are, cu adevărat, o istorie a literaturii, o parte importantă a culturii și a transmiterii memoriei în timp, a ceea ce suntem noi ca valoare, ca entitate în spațiul european.

S-au exprimat, în ultima vreme, mai multe opinii cu privire la o anume criză a criticii și, în special, a criticii de întâmpinare. S-a vorbit și de roman, dar cel mai adese adesea poezie. Ceea ce apare nou surprinde critica nepregătită. De parcă nu am mai avea critici cu anumite instrumente, cu un anumit sistem. Stau deoparte critici care au dominat în ultimele decenii ale secolului trecut și în locul lor nu au venit oameni cu aceeași acribie, cu aceeași atenție, efectiv, repet, cu un sistem coerent după care să judece opere literare. Critica pare a fi mai mult de tip impresionist. Crezi că există, din punctul tău de vedere, al poetului, ca realitate sau se exagerează?

Este o realitate exagerată, ca să spun așa. Într-adevăr, critica literară are o stare dintr-astea de expectativă, așteaptă. Criticii scriu, receptează cartea atât cât ajunge în fața lor. Nu este vina lor că nu au la zi lecturile. Ei citesc tot ceea ce găsesc și ceea ce le ajunge. Un critic notabil, din acest punct de vedere, este Alexandru Cistelecan - citește, își exprimă părerile, fișează și cred că va fi criticul surpriză al următorului deceniu, cel puțin în privința cărții de poezie, a situației poeticii…

E nevoie de acumulări, de cunoaștere, până la…

De cunoaștere. Vina este a difuzării, a problemelor de circulație

a cărții. Se editează în tiraje mici și cartea nu ajunge totdeauna la critici, ei află din diferite bibliografii, din rubricile "cărți primite la redacție" ale revistelor literare. Astfel, criticul nu poate comenta decât târziu, când cartea ajunge în fața lui. Sunt critici care au structuri și - eu știu? - gândesc deja în ansamblu poezia, cum ar fi un Gheorghe Grigurcu, activ în tot spațiul poeziei. Critica prozei este mult mai greu de făcut, aici lucrurile sunt mult mai dificil de perceput. Va fi o mare revenire în spațiul criticii a lui Nicolae Manolescu prin volumele editate de curând…

Lista lui Manolescu…

Da. Cele trei volume - poezie, proză, eseu, teatru - probabil că îl vor scoate pe Nicolae Manolescu din expectativa în care a stat până acum și din diferitele situații pe care și le-a asumat, politice, de altă natură. Sunt convins că Nicolae Manolescu a fost criticul care a primit cartea de poezie de la poeții interesați să ajungă la el și fișarea există. Deci, din acest punct de vedere, critica literară bănuiesc că nu este în impas. Impasul este al celui care o receptează. Mesajul, evaluarea, reevaluarea nu sunt bine determinate. Mesajul trebuie să ajungă la acela căruia te adresezi. Nu eu, scriitorul, trebuie să citesc cronica lui Manolescu, ci cititorul, care trebuie să mă urmărească și să fie provocat de critic; și editorul să fie cel care să-mi multiplice mie ediția pentru că este interesantă sau este cerută. Acesta e efectul criticii și acesta a fost întotdeauna.

Exact ceea ce se spunea: criticul scrie pentru poet, pentru romancier, pentru a fi citit de aceștia, nu de cititor. Deci critica nu e una de întâmpinare, de recomandare mai mult sau mai puțin discretă. O ultimă întrebare, nu vreau să te reții mai mult. S-a vorbit de pericolul "enclavizării", chiar romancierul Eugen Uricaru,

președintele Uniunii Scriitorilor, avertiza cu privire la pericolul apariției unor zone culturale care nu prea comunică între ele, se mișcă doar în interiorul cercului. E un semnal de alarmă. Crezi că va fi depășit, sau nu este un pericol chiar așa de mare?

El este depășit la nivelul, să spunem, virtual. Dar el există într-adevăr în realitate, enclavele sunt acele cnezate, voievodate culturale, sunt în cultura română, s-au creat după 1990 tocmai din cauza lipsei de difuzare, dar prin colocvii de felul acestor Gale APLER, prin festivaluri de poezie, prin tot felul de întâlniri, angrenajul există, funcționează, aceste enclave dialoghează, de ci nu există garnițe, pericole dintr-astea de izolare și să ne trezim că la Botoșani apar nu știu ce minuni și nu se află despre lele la Piatra Neamț sau Cluj. Din această direcție, nu există pericol. Cel căruia ne adresăm, el este enclavizat, cititorul, locuitorul, băștinașul din zona respectivă nu prea știe ce se petrece la Craiova, la Timișoara sau la Constanța. Pentru că nu are informația și, neavând-o la zi, dispare, ochii care nu se văd se uită, nu?, mai apare revista aia?, când o vede, undeva, la bibliotecă, sau ajunge și el la Timișoara, o dată, vede că Orizontul mai apare, sau orice altă revistă. Totuși, lucrurile circulă. Deci aici este pericolul cel mai mare. Și dacă pericolul nu va fi înlăturat, atunci enclavele ar putea deveni o realitate.

Noi suntem încă într-o tinerețe a pragmatismului

Manifestul de Botoșani-Ipotești al Congresului Național de Poezie spune foarte multe lucruri despre ceea ce ar trebui făcut, pragmatic vorbind. Crezi că ecoul lui va fi semnificativ?

La Botoșani, într-adevăr, la începutul luni octombrie, a avut loc

Congresul Național de Poezie, o inițiativă a fundației pe care o conduc, dar la care au fost angrenate forțe multiple din țară, Uniunea Scriitorilor, Ministerul Culturii, toate filialele US, scriitori importanți, sponsori, și acolo am lansat un Apel către toate forurile care ar trebui să priceapă o dată pentru totdeauna că poezie - pentru despre poezie a fost vorba acolo - are soliditatea și pilonul ei de punere în valoare a limbii române care este într-un mare pericol. Nu-i vorba de nația noastră, de naționalism sau altceva aici, ci de limba română care trebuie să-și ducă traiul. Poezia o face, e totdeauna în sprijinul ei, dar poezia e lăsată ca o cenușăreasă la urmă și niciodată nu este pusă în valoare cum trebuie. Statutul poetului, în primul rând, după cum ați văzut în acel Apel, este total degradat și desconsiderat de către forurile noastre, de către cei ce ar trebui să înțeleagă totuși că poetul este un important om al cetății, nu este oricine, nu este…

… Bufonul regelui!

…Nu este bufonul regelui. Niciodată n-a fost poetul bufonul regelui. Bufonul era bufon, iar poetul era adus la curte pentru a pune în valoare ceea ce regele făcea. Nu? Să se înțeleagă: Apelul nostru a fost un prim semnal de alarmă, pentru că existența Congresului nu înseamnă că noi ne-am întâlnit la Ipotești în acea perioadă și am pus punct, la final, acțiunilor noastre. El va intra într-o agresivă punere în discuție a celor dezbătute acolo. Vom deschide uși, vom cere ceea ce Apelul cere să se aplice.

Se va face un lobby…

Este chiar numit un grup de lobby în acel congres, avem o conducere a Congresului și toți vom încerca în următorii doi ani de zile, până la ediția din 2006, să face instituție din acest

congres și nu neapărat să facem din poet un funcționar, ci, dimpotrivă, să îi recâștigăm locul în societate, să recâștigăm cititorul, asta e cel mai important.

Cum vezi tu, în afara acestei adunări a poeților, ca individ creator, relația cu publicul în ultimul deceniu?

Pot să iau drept reper, la Botoșani, tot Congresul, pentru că am încercat acolo și un aspect interactiv. Am ivitat un număr mare de poeți acolo, dar 43 au dorit să citească pe scena teatrului «Mihai Eminescu» din Botoșani. Au participat acolo peste patru sute de ascultători - nu știu dacă toți sunt și virtuali cititori de poezie, dar au ascultat timp de trei ore poezie. Ceea ce înseamnă că relația poete fi, din acest punct de vedere, provocată; dacă nu cititul, măcar ascultatul să existe. Eu cred că cititorii de poezie niciodată n-au fost prea mulți de-a lungul istoriei, dar iubitorii de poezie totdeauna au fost mai mulți decât cititorii de poezie. O asculți într-un fel, o citești într-un fel, o înțelegi într-un fel. Cred că prin formele astea interactive, de a cere publicului participarea nu doar pasiv, ci și prin vot, căci am acordat și un premiu al publicului la Botoșani, înseamnă a ține treaz interesul cititorului pentru poezie.

Poetul trebuie să fie provocator de reacție.

Trebuie. Întotdeauna a provocat. A provocat reacții, a provocat incendii, a provocat revoluții, mai nou, nu? Dintotdeauna a fost un «provocator». Și, din acest punct de vedere, fostul regim l-a ținut la distanță, dar a creat poetul de regim, proletcultul sau poetul Curții comuniste.

Dar a creat și disidența…

Poetul nu trebuie să fie obedient decât limbii în care scrie și stării poetice de care se bucură.

Eugen Uricaru

Dacă noi vom pierde această unitate culturală, vom fi un spațiu deschis tuturor vânturilor

Pentru că sunteți scriitor și, mai mult, de câteva luni, și președinte al Uniunii Scriitorilor, din aceste două poziții, care parțial se acoperă una cu alta, care credeți că este în acest an prim al mileniului situația culturii și literaturii române?

Ați sugerat foarte bine că situația de scriitor și cea de președinte al Uniunii Scriitorilor nu coincid în totalitate, din cauză că, atunci când deții o responsabilitate de manager cultural, cum este funcția de președinte al Uniunii Scriitorilor, nu înseamnă că ești și cel mai mare scriitor din România. Dorești, dar această dorință va fi împiedicată de faptul că ești președinte și toată lumea va suspecta că „nu e chiar atât de mare, dar lumea zice că e din cauză că e

Vineri, 2 noiembrie 2001, cu prilejul Galelor APLER, la Câmpina.

președinte. Mă rog… Ca scriitor și ca președinte cred că ne găsim într-un moment de maximă criză și nu este o criză a culturii și a literaturii, ci este o criză din cauza culturii și din cauza literaturii. Criza aparține națiunii române, statului român și este provocată de, să spunem așa, ușurătatea cu care cei care conduc destinele națiunii române privesc rolul și rostul culturii, al literaturii în special, pentru că, în domeniul atât de vast al culturii, literatura este cea mai intim legată de identitatea națională. Fiind o artă făcută cu limba română, ca instrument, în fapt, literatura este depozitarul memoriei colective. Și, din cauza aceasta, în momentul în care lucrurile nu merg bine - și nu merg bine nu din cauza scriitorilor, nu din cauza cititorilor, ci din cauza unor greșeli administrative, a unor greșeli de concepție - atunci lucrurile scapă de sub control. Pentru că scriitorul, n-o să vă vină să credeți, își face datoria prin muncă patriotică. El continuă să scrie literatură, deși nu este plătit pentru ceea ce muncește, își vede tipărită o carte într-un tiraj discret sau se poate afirma doar în rândul prietenilor care știu oricum că el este scriitor, pentru că tirajele, cum spuneam, sunt minuscule; și nu vorbesc de tirajele cărților speciale, ci vorbesc, în general, de tiraje. Media tirajelor în România, inclusiv manualele școlare, este în jur de 1300 pe titlu. Chiar astăzi, la colocviul de la Galele APLER, pe care cu generozitate Câmpina le adăpostește la a treia ediție, spuneam că trebuie să fim foarte atenți. Dacă în anii optzeci erau cam 5300 de titluri și era momentul cel mai negru al culturii române, România tipărea tot atâtea titluri cât Albania, Albania aceea, nici măcar Albania de astăzi…

A lui Enver Hodja…

Da. În schimb, tirajele măcar reușeau să ajungă în toate zonele

țării. Astăzi, se tipăresc în jur de opt mii de titluri dar, față de tirajul mediu de astăzi, de 1.300 de exemplare, vreau să spun că tirajul minim al unei cărți era [atunci] de 12-13 mii. Deci, ce diferență este!

Ceea ce numeați mai devreme criza circulației cărții.

De fapt, de aici începe totul. În 1990 s-a distrus un sistem care asigura circulația cărții în România, un sistem creat în 1923. Acest sistem, de bine, de rău, a funcționat; am subliniat că trebuie să-i mulțumim lui Dumnezeu că avem libertatea de a scrie tot ce vrem noi, dar să fim foarte atenți că orice băț are două capete. Și această libertate poate deveni o povară, o povară foarte grea, dacă nu știm s-o administrăm cum trebuie. Revenind la circulația cărții, eu am considerat că, în acest punct concret, de fapt, se întâmplă începerea unui proces foarte periculos pentru națiunea română, pentru că o carte necirculând, de fapt, împiedică crearea unei unități a culturii, permițând, în același timp, apariția unor microculturi locale.

Să zicem, o enclavizare culturală?

Da. Dacă vreți, și așa. Dacă ideile nu circulă, dacă limba se închide într-o zonă bine determinată, închisă, dacă oamenii cred că ei devin buricul lumii, pentru că, neavând contact și comparație, e normal să facă contact și comparație între ei, în acel moment noi pierdem bunul cel mai de preț, ceea ce se cheamă chintestența unității naționale care este conștiința culturală comună românească. Vechile precepte ale clasicilor spuneau că o națiune se construiește pe o unitate de interese economice, geopolitice, pe baza unei piețe de desfacere comune și abia apoi pe limbă și cultură. Toate lucrurile acelea care țin de producție, care țin de capital, nu mai au valabilitate

astăzi. Astăzi capitalul umblă într-o noapte din Japonia până în Africa de Sud. Fuge și nu poți să-l prinzi. Dar oamenii devin bogați într-o noapte și săraci într-o secundă. Astăzi nu mai contează că umblăm cu pantofi făcuți în Thailanda, cămăși din China sau că mâncăm orez din… Chile sau Argentina și așa mai departe. Astăzi contează cum gândim. Pentru că aceste unități de luptă colectivă pentru supraviețuire se bazează nu neapărat pe bani și pe producție, se bazează pe o unitate culturală. Dacă noi vom pierde această unitate culturală, vom fi un spațiu deschis tuturor vânturilor.

Vom fi ocupați! Cultural vom fi ocupați de o cultură mai puternică.

Da. Dacă vă uitați mai atent, la ora actuală, tineretul - și nu doar tineretul - se lasă copleșit de televiziune; este un mijloc de comunicare unilateral.

Instrument al leneviei casnice…

Cartea este bilaterală, este interactivă. Există tot atâtea romane Baltagul, câți cititori de Baltagul există. Pe când un film Baltagul este unul singur. Și toată lumea plânge la aceeași uniformitate. Deci mintea se blegește…

Este sclava imaginii…

Se înmoaie, nu mai este ceva activ, ceva care vrea să cunoască, să cucerească. Se lasă întoxicată cu ceea ce îi dăm. Și e simplu: manelele, serialele, filmele cu bătăi, astea pot să umple viața unui om. Dar interesant este că o umplu la fel, fie în România, fie în Ciad, fie în SUA, fie în Rusia, toți oamenii aceștia primesc aceeași subcultură.

Credeți că e un pericol atât de mare? Până la urmă, telenovela își are originea în romanul-foileton, început cu Daniel Defoe, în

cotidiane. Nu e o modernizare a foiletonului o tele-vizare a acestuia?

Nu vorbeam de telenovelă în sine. Vorbeam că oamenii se mulțumesc să se uite la televizor și să primească aceeași cantitate de informație culturală, oriunde ar fi. Capacitatea lor de a dialoga cu eternitatea a dispărut. Ei stau, sunt niște bureți în care se toarnă aceeași telenovelă oriunde. Păi, între 1984 – Orwell și această situație nu e nici o diferență!

Sigur. Nu mai dialoghează nici cu ei înșiși. Nu mai au viață interioară.

Receptează ceea ce li se dă. Ei nu mai participă. Sunt ca niște eprubete: torni un lichid albastru, vor arăta albastru; torni unul verde, vor fi verzi.

Aveți o viziune (nu spun că n-aș fi de acord cu ea) destul de neagră. Eu găsesc o fereastră, să zicem, în această situație a cărții, cartea electronică. Înainte de această manifestare, Galele APLER, am căutat pe Internet scriitori români. Și-am găsit, unde? Pe un site german, al domnului Schenk, o serie de scriitori; pe un site făcut de George Astalos, Literae*, o altă serie; și am mai găsit pe două site-uri de la Constanța.*

Foarte frumos.

Și am avut acces și la niște texte. Mă gândesc, Uniunea Scriitorilor nu poate avea un site al său?

Noi avem un proiect foarte mare. Acum se lucrează la un site al Uniunii în care vrem să facem o bibliotecă ce va cuprinde toată literatura română contemporană, cu tot, cu imagini. Am editat deja un CD-Rom cu 28 de poeți contemporani, cu imagini în mișcare, deci poetul este în mișcare, vorbește, recită, după aceea sunt

prezentate manuscrisele…

Eu vă ceream mult mai puțin, numele scriitorilor, scurtă biografie… informație brută, îi spun prietenului meu din Thailanda, uite, vezi că pe site-ul cutare găsești toți scriitorii români, o chestie foarte simplă și care știu că nu este foarte scumpă, un domeniu…

Costă însă foarte mult producția… Am făcut acest CD-ROM, lansat astă-vară la întâlnirea cu scriitorii români din întreaga lume, începe cu Gellu Naum, Dumnezeu să-l ierte, sunt 28 de poeți și, de o săptămână, am încheiat discuțiile cu Radio Cluj care s-a angajat să producă matrițe pentru un CD-Rom cu toată poezia română contemporană pe care noi o s-o oferim.

Vă mulțumesc pentru aceste vești bune.

Să sperăm că vom avea toată poezia românească, cu prezența poetului, cu manuscrisele sale, cu cinci poezii la fiecare, ca oricine să-și dea seama despre ce este vorba în această literatură contemporană care, așa cum spuneam, tinde să devină o literatură de sertar.

Da. Frumos spuneți… Vreau să vă „deturnez" spre romancierul, spre scriitorul care sunteți.

Credeți că mai am timp?

Nu asta vreau să vă întreb, cu siguranță aveți timp și trebuie să aveți timp, trebuie să vă faceți, sunt sigur, pentru a fi la zi în ceea ce privește dezvoltarea romanului pe plan mondial. Citeam un interviu acordat de Naipaul, cel care a luat premiul Nobel pentru Literatură în acest an și care spunea că vremea romanului, în sensul clasic al cuvântului, s-a terminat la începutul secolului 20. El vorbea de ultimii șaizeci de ani ai secolului al XIX-lea, dar prelungea până la Proust. Spunea că astăzi nu mai putem scrie

așa. Că eseul, romanul-eseu începe odată cu Virginia Woolf; are el niște concepții destul de restrictive, drept pentru care și în Anglia e destul de contestat, nemaivorbind de India originară. Ce ziceți despre romanul acestui început de mileniu, sau, să spunem, din ultimele decenii? După noul roman francez, relansat, poate, acum, cu Reluarea *lui Alain Robbe-Grillet, să zicem…*

Da. O să vă contrariez. În primul rând, cred că foarte multe dintre experimentele în domeniul romanului vin din puținătatea talentelor. Este, există (luați-o în ghilimele!) o ură împotriva celor care au talent și din cauza aceasta oameni inteligenți, care n-au talent, încearcă să demonstreze că inteligența este mai importantă decât talentul.

Parcă-l repetați de Naipaul, într-o frază de-a lui! El voia să demonstreze, probabil, o altă idee, dar cam la fel se exprima.

Problema este că și mai puțini oameni sunt și inteligenți și au și talent. Din cauza aceasta romancierii sunt din ce în ce mai rari. În primul rând, a scrie o carte, un roman, presupune o concentrare deosebită, presupune un timp dedicat acestui lucru, presupune muncă fizică, până la urmă, și rezistență psihică, pentru că nu e simplu să construiești, e foarte greu să fii coerent un timp îndelungat. Știți, cum se spunea, poți să minți în diferite forme, dar e imposibil să minți tot timpul, pe toată lumea. Visul oricărui romancier este exact acesta: să ajungă să poată să mintă pe toată lumea, tot timpul.

Superb spus! Îmi amintesc că afirmați mai devreme: „oamenii nu inventează realitatea, ei se adaptează la realitate." Scriitorul face invers, inventează realitatea?

O prelungește. Preia din realitate și… Un scriitor care ne-a

fascinat pe toți la momentul său a fost Márquez, nu? El ce-a făcut? De fapt, a luat motivele cărților populare și le-a dezvoltat.

Și propria biografie.

Da, dar motivele cărților populare, întâi. Dacă un cărturar prețios descoperă tot mecanismul și, cum să spun, „rețeta", dacă-mi permiteți acest cuvânt, succesului la Marquez în lipsa de constrângere, de complexe, pe care o găsim în cărțile populare. Citiți Alexandria, romanul despre Alexandru Macedon, și vedeți ce bătălie cu furnicile uriașe, și ce ploi, și ce nebunii sunt acolo; am citit această carte când eram copil, chiar în chirilică, o aveam de la bunicul meu, și nu m-a uimit niciodată, mi-a plăcut, pentru că regăsesc ceea ce…

O lume.

O lume. Și asta e, vedeți, cu succesul, de cele mai multe ori, sau aproape întotdeauna: oamenii refuză noul pentru că a cunoaște, nu?, înseamnă a cheltui energie. Și noi avem tendința de a economisi energia, nu? Noul este un risc. Orice lucru nou e ceva care presupune un risc, o cheltuială de energie, un risc în ceea ce privește siguranța persoanei și așa mai departe.

E și o lege a conservării energiei.

Da. Din cauza aceasta, oamenii preferă lucruri deja cunoscute, recunoaștem, trăim în relațiile noastre cu oamenii, suntem bucuroși că ne recunoaștem cu cineva.

Așa scria și Marquez, că l-ați amintit, tot așa scria, trebuie ca ei să recunoască despre acel lucru că e adevărat. Frumoasa Remedios era o vecină care întindea rufele, bunica aceea cu fluturii galbeni era bunica lui cu fluturii albi…

Toate aceste lucruri existau în cărțile populare europene care

au ajuns după aceea și în America Latină.

Dar e foarte greu de scris așa. Tot Marquez și-a propus să scrie în șase luni Un veac de singurătate și l-a scris în optsprezece luni. De ce? Pentru că nu părea adevărat. Lui nu i se părea adevărat.

Da, sigur. Dar să revin. Toate aceste experimente, noul roman, tot felul de chestii din acestea, sunt, de fapt niște șmecherii. Un om inteligent propune un manifest și după aia supune textul. Și oamenii, care sunt și naivi, și doritori de a se individualiza, de a spune, dom'le, am făcut ceva ce numai eu fac, urmează aceste lecturi și, e foarte curios, chiar le place! Chiar sunt mulțumiți sufletește, au o emoție estetică, tot felul de lucruri în care lipsește viața, lipsește simplul adevăr, totul este o croșetare în jurul unei chestiuni care este doar bănuită. Doar adevăratele talente ajung la problemă. Și problema este simplă: un băiat iubea o fată, omul se naște și moare, toate aceste lucruri. Important este cum le spui. Toate aceste cărți, toate aceste curente, toate aceste școli care declară că romanul clasic a murit, că romanul nu mai este, că există o altă soluție, toate provin din inteligență, dar nu din suflet; chiar nu mai avem nevoie de asta, de suflet? Eu cred că, așa puțini câți sunt, scriitorii de astăzi care au și talent și inteligență pot să convingă cititorul ca, la o anumită vârstă, să-l citească pe Cehov, la altă vârstă să-l citească pe Tolstoi, la altă vârstă să-l citească pe Radu Tudoran, un mare romancier, după părerea mea, are mult suflet în ceea ce a scris și un talent extraordinar. E din zona dvs., de aici.

Este. Chiar mi-aminteam, când spuneați de Cehov, că l-am recitit la o altă vârstă, pe la vreo treizeci de ani, și mi s-a părut că îl prefigurează pe Kafka.

Asta nu-i nimic! Toți venim din *Mantaua* lui Gogol, nu? Eu cred că întotdeauna mai există un dram de speranță că literatura, ca delectare a sufletului, continuă. Că există și o altă distracție a minții, că ne dovedim citind o chestie încâlcită ce deștepți suntem că am priceput. Asta e ca la cuvinte încrucișate. Dar delectarea sufletului e doar în literatura care este continuă de la Daphnis și Chloe, de la Longos, până la un prozator român foarte interesant, Petru Cimpoeșu, citiți-l și vedeți, ce simplu, ce direct.

De la Iași?

E din Moinești, e inginer.

Așa comunicăm, enclava de la Iași cu enclava din Prahova…

Un prozator de o simplitate și de o frumusețe care m-a cucerit și pe mine. Eu mă străduiesc să rămân partizanul acestei existențe literare. Da, sigur, ei, bine, prin optzeci și ceva, am făcut experimente în proză. Nu știu dacă s-a observat sau nu, dar am făcut experiment în proză în care vorbeam de un lucru întâmplat în 1918 și, după aia, mă introduceam pe mine acum, în momentul în care scriam, și așa mai departe.

Dar era un experiment tehnic.

Dar era același suflet care o făcea.

Mă gândesc că aceste experimente, noul roman francez, sau Truman Capote cu banda de magnetofon și alții, au fost niște experimente de ordin tehnic, stilistic, poate.

Dar nu s-a schimbat nimic…

Cu ce au influen țat dezvoltarea romanului?

Ca și cum o femeie frumoasă își schimbă garderoba. Chiar nu ne mai interesează femeia pentru că o dată are malacof, știți, așa, mare, și altădată vine în minijup?

Même Marie, autrement coiffée…

Femeia e importantă.

Credeți că romanul dvs. Mierea*, să zicem, transplantat pe realitatea de astăzi, s-ar potrivi? Eu am avut impresia că da…*

Eu cred că aici am reușit…

Adică nu datează de loc.

Am reușit să păstrez literatura în ceea ce am făcut. Niciodată nu am încercat un succes, să zicem, ca în literatură să am succesul ziaristului. N-am vrut niciodată.

E un roman, care, atunci, mi s-a părut că a izbucnit destul de puternic, într-un context care a fost destul de bogat, un an foarte bogat în materie de roman și nu numai…

Marea înșelătorie care s-a petrecut în acea perioadă era că unii scriitori talentați n-au vrut succesul literaturii pe care o făceau, ci voiau succesul zilei, pentru faptul că nu existau ziare adevărate, ei voiau ca într-un roman să țină locul ziarului sau voiau ca într-un roman să țină locul unui tratat obiectiv de istorie sau al unui dosar de la procuratură. Pe mine m-a interesat să scriu în continuare literatură.

Nu voiați să rezolvați problemele societății.

Nu, eu cred că pot să rezolv problemele societății, dacă privesc de la nivelul omului normal, nu al omului angajat. Asta a fost diferența.

Sunt sigur că am putea să mai vorbim câteva ore bune. Vă mai așteptăm la Câmpina.

Voi veni. Aici aveți câteva lucruri misterioase chiar. Mi-am dorit să scriu un serial pentru televiziune. Și știți unde voiam să-l plasez? La Câmpina.

S-au mai făcut filme la Câmpina.

Nu! Cu viața câmpineană.

Nu s-au făcut cu viața câmpineană, cu război, pe calea ferată…

Eu mă gândesc la faptul că orașul Câmpina este unul dintre micile orașe românești.

A fost vamă, târg…

Pe care, dacă-l luăm în istoria sa, este emblematic pentru devenirea societății românești. Aici putem găsi exact toate transformările, toate punctele de tensiune. Lângă Câmpina, la Moreni era o mănăstire catolică, întemeiată de fata unui mare diplomat român, care a fost distrusă imediat după război de armata roșie care a alungat călugărițele… Se chema Mânăstirea Inimii lui Iisus. La Moreni. Cred că au reînființat-o. Chiar am cunoscut-o pe maica stareță, care a venit s-o reînființeze, și era așa, un gest în fața lui Dumnezeu, nu în fața oamenilor. Și la Câmpina, familiile de petroliști, familia Hasdeu. Dacă vreodată o să scriu – am fost invitat de un prieten să fac un serial – dar nu mi-am terminat romanul…

Fănuș Neagu

Creația este suferință, pentru că, fără suferință, nu poți izbuti, niciodată, în nimic

Toată viața am fost un optimist pentru că am fost foarte bun băutor de vin. Din păcate, înaintând în vârstă, nu mai sunt același ager băutor de vin, chiar acum nu beau deloc-deloc, iar în ultimul an aproape deloc, cu o mică pauză în care am săvârșit și ciocniri de pahare. Când lucrez, nu beau absolut niciodată. Din tinerețe până la adânci bătrânețe, dacă le voi apuca, nu pot să scriu un rând dacă am gustat dintr-un pahar de vin. Nu beau decât apă când lucrez, rar câte-o cafea, ceai și – ai să râzi acum! – lapte. Asta nu înseamnă că trebuie să fiu trecut la categoria papă-lapte, pentru că bucuria vieții, pentru mine, rămâne, totuși, vinul.

Sub această bucurie a vieții, sub acest optimism, cărțile dvs. au, undeva, într-un strat ascuns și un semn al suferinței. Credeți că

este suferință creația, la origine?

Păi, sigur, pentru că însăși facerea lumii a fost o suferință a lui Dumnezeu, pe care ne-a dăruit-o, nouă, înmiit. Creația este o suferință pentru că, fără suferință, nu poți izbuti niciodată, în nimic. Toate marile cuceriri au fost făcute prin suferință. Durerea face parte din viață, ca și bucuria. Din nenorocire, face parte mai mult decât bucuria, din viață. Eu, trăgându-mă din Câmpina Bărăganului, din vad de Dunăre, mă trag dintr-o zonă tragică, ba înnămolită de vifore și viscole, bântuită și hăituită de crivăț, ba uscată de secetă și de sărăcie, totdeauna acoperită de acea veselă și zgomotoasă viață a țăranului român: aplecat crâncen pe muncă și gata să-și dea examenul la pragul cel mai de sus în clipe de bucurie. Spațiul Bărăganului e tragic în sine, ca istorie, ca izvor al vieții, și se răcorește și dă speranță când coboară în mal de râuri și, zicem, în turmele de oi care aduc bucuria orizontului mai aproape și nădejdea într-o viață mai bogată. Ceea ce mă fascinează din copilărie e grâul, e floarea soarelui, e via aceea de buturugă cu un destin ciudat, ține numai până la Lăsata Secului, și mi-a rămas cel mai frumos lucru scris în inimă, mie, care am văzut aproape toată lumea, drumul pe care tânjeam să apuc odată, drumul ce pornea din malul Dunării de la noi, al Brăilei, de la mine până la Brăila sunt cincizeci și doi de kilometri. Nimic nu mi-a rămas mai frumos în minte ca acest drum după care tânjeau în copilărie și despre care am scris și un volum de povestiri, se cheamă chiar Povestiri din drumul Brăilei. Oricât de bogată aș avea eu imaginația, totdeauna îmi fixez povestirile sau, să zicem, crâmpeie din romane, pe acest drum și prin vrăjitele locuri care-i dau ocol. Câmpia Bărăganului, Brăila și Bucureștiul reprezintă spațiul meu feeric.

Maestrul Romul Munteanu îmi spunea, în toamnă, că mileniul care urmează va aparține lirismului. Dvs. sunteți un prozator, un romancier…

Cui a zis că aparține, Romică?

Lirismului. Se va întoarce literatura la lirism. Dumneavoastră sunteți un liric prin definiție, nu se poate să… o luăm altfel!

S-ar putea să fi fost, acuma nu știu dacă mai sunt. Să zicem că sunt, să admitem că sunt. Malraux a zis că va fi un secol religios. Fetele Brăilei, care fac drumul Stambulului și-al Italiei, spun că va fi un secol al lor. Capitalismul, care nu se mai instaurează și ne ține felinarul roșu la poartă, zice că va fi un secol al lui. Să dea Dumnezeu să fie un secol al păcii, în primul rând, și al traiului mai liniștit, fără zbucium și nebuniile, nu ale tranziției, ci nebuniile moderne. Nu cred, însă, că, înaintând, suntem abia în primul an al mileniului, înaintând spre jumătatea mileniului lumea va mai semăna întru ceva cu ceea ce vedem noi astăzi. Păcat că nu vom ști, sau nu vom putea să vedem în ce s-a schimbat tot ceea ce vedem noi acum, iubim sau disprețuim. Eu cred în Dumnezeu, dar nu știu dacă ne va da posibilitatea, de acolo de unde toți suntem sortiți să ajungem, să aruncăm un ochi pe pământul din viitor.

Să lăsăm Domnului ce-i al Domnului și să ne întoarcem pentru o ultimă întrebare. Sunteți în mijlocul vieții literare, culturale românești.

Sunt mai retras decât par…

Sunteți foarte activ în ultima vreme. Și mi se pare firesc să fiți…

Sunt activ pentru că scriu. Scriu și fac și publicistică. Altfel eu sunt un om retras în casa mea. De exemplu, săptămâna asta îmi mai apare o carte, acum, se cheamă La umbra crailor de ghindă, convorbiri cu dramaturgul Mihai Ispirescu, de-a lungul a doi ani. E tipărită, numai trebuie să-i pună coperțile, tot la editura Semne a

domnului inginer Duru.

Voiam să vă întreb ce opinie aveți despre ceea ce numesc criticii pe care-i iubiți atâta, am pus în ghilimele…

Nu, nu, nu, eu îi respect!

Am pus în ghilimele în glumă, desigur… Este firesc asta. Ce spuneți despre ceea ce numesc ei postmodernism, includ optzeciști, toată generația care azi are între patruzeci și cincizeci de ani.

Sunt formulări pe care critica le-a lansat, scriitorii în care au crezut nu le-au acoperit și-au rămas goale de conținut. Nu văd generația optzecistă dând un roman mare. A fost un mare romancier, s-a prăpădit anul trecut, Tudor Dumitru Savu, de la Cluj, care a scris un roman, Cantacuzinii, despre care eu i-am spus: „măi, sunt invidios, trebuia să-l scriu eu". S-a prăpădit, din nefericire. Alții care să-l egaleze nu-i văd. Ori, până nu se împlinesc într-o pleiadă, să cucerească piața literară, lumea literară, sufletul cititorului, nu se poate vorbi de generație. Noi am avut noroc, generația mea, venind după război, după acel gol imens, pe care-l căscase războiul și seceta, și dezastrul comunismului. A plouat Dumnezeu cu mană peste un număr aproape nemăsurat de mare într-o țară ca România, cu talent și, aș fi ispitit să spun, cu geniu. Gândiți-vă la Labiș, Nichita Stănescu, Dimov, Tomozei, o mulțime de poeți de primă mână în Europa. Și prozatori ca Nicolae Breban, Ștefan Bănulescu, D.R. Popescu, Constantin Țoiu, Buzura…

Cu Ștefan Bănulescu mi se pare mie că…

Ne tragem din aceeași zonă, el era de pe malul Dunării, era de la Borcea…

Și astfel vă sunteți familiari…

Același fluviu ne unește, pe același mal vrăjit am copilărit, era

un scriitor de excelență și un formidabil cunoscător al limbii române. Am fost prieteni desăvârșiți, am și lucrat împreună, cândva, la Luceafărul, el, redactor șef, eu, redactor șef adjunct, ne-am înțeles bine, ne-a părăsit prea devreme și el, Dumnezeu să-l odihnească. Uitați, generațiile vin în valuri și se succed la distanță de timp. Formulele optzeciști, nouăzeciști, sutamiști – așa le zicea la ăia care făceau o sută de mii de kilometri cu locomotivele în comunism – astea sunt formule care trec, vin, sunt aripi fără fulgi, alea cu fulgii smulși nu duc departe.

Pariați pe vreun nume în proza tânără?

Pariez numai la loto și nu-mi iese, cum aș putea să pariez eu acum pe…? Eu le doresc tuturor tinerilor să ajungă să ne depășească oricând. Asta trebuie să fie soarta tuturor scriitorilor, să ajungă să-și dorească, atunci când sunt la apogeu, ca generația din urmă să-i întreacă. Pentru că, altminteri, istoria literaturii române ar rămâne săracă. Eu le doresc celor tineri, n-am cum să numesc pe unii, poeți, prozatori tineri, să ne depășească și să dea Dumnezeu să trăiască lungă, lungă vreme ca să crească, așa cum spuneau Văcărești, limba românească.

Adrian Alui Gheorghe

Am rămas același om cinstit cu uneltele scrisului, am rămas același om cinstit cu poezia

Cndva te aflai la Ploiești și luai un premiu care se numea…

„Nichita Stănescu”. A fost una dintre marile emoții ale sufletului meu. În 1984, la un an de la moartea lui Nichita, într-o conjunctură extrem de fericită pentru mine, extrem de nefericită pentru cei care l-am iubit pe Nichita. Am luat premiul pentru debut „Nichita Stănescu”. Îmi amintesc că în preajmă erau doar nume sonore din literatura română și mai ales prieteni ai lui Nichita Stănescu. Ei, în acea conjunctură, voi, cei de la Ploiești, mi-ați acordat acel premiu care m-a umplut de emoție și multă vreme am fost chiar uluit de ceea ce mi s-a întâmplat acolo. Din acea emoție te poți hrăni chiar o viață.

Câmpina, 1 noiembrie 2002

Cine erai tu, atunci, în 1984, cine erai tu, Adrian Alui Gheorghe, pentru tine?

Eram exact același care sunt și astăzi, pentru că, și atunci, și acum, am rămas același om cinstit cu uneltele scrisului, am rămas același om cinstit cu poezia, nu neapărat română, cu poezia în sine, pentru că niciodată nu m-am gândit că poezia e altceva decât acea stare infinită și, mai ales, poezia, în modul cel mai egoist posibil, m-a ajutat să mă descopăr pe mine. Nu i-am descoperit pe oameni, pentru că oamenii sunt individualiști, cu universuri închise sau semideschise, dar poezia și literatura, în genere, m-au ajutat să mă descopăr pe mine. Asta e mare lucru. Pentru că fiecare om, într-o viață, încearcă să se descopere pe sine.

A însemnat atunci și un pas înainte, un salt, premiul acela?

Sigur, mai luasem niște premii, tot la fel de importante, chiar am primit un pic un „handicap” în viața asta (în ghilimele cuvântul „handicap”) pentru că am luat, de exemplu, Mare Premiu la Concursul „Nicolae Labiș” la Suceava, în 1980. Dacă luai Marele Premiu, nu mai aveai voie să concurezi mai departe. Deci, nu mai aveam voie să merg la Suceava, la concursul „Nicolae Labiș”. Am luat, la Sighetul Marmației, pe mâna lui Laurențiu Ulici, în 1981, Marele Premiu al Festivalului. Nu mai aveam voie să merg mai departe. Acest „handicap”, spun, alintându-mă puțin, de-a lua mereu cel mai mare premiu, a fost…

…Cel care te-a blocat. Luai cel mai Mare Premiu și te blocai.

Da, era un fel de blocaj, dar în același timp, era o certitudine. Un scriitor, într-o viață, are nevoie de certitudini. Și aceste certitudini i le dau, în general, prietenii sau valorile din preajmă. Ca tânăr scriitor, și aveam 22-24 de ani, atunci, aveam nevoie de

certitudini și, mai ales, de cineva care să parieze pe mine. Și, atunci, au pariat nume importante din poezia română. A fost o șansă a mea. Sper să nu-i fi dezamăgit pe cei care au pariat pe mine, pentru că am avut tot timpul, cum să zic…, am crezut în maeștri. Am crescut la umbra maeștrilor. La umbră, într-un fel spus, încercând nu să-i depășesc, pentru că un scriitor adevărat nu poate fi depășit, ci încercând să devii tu însuți, lângă un alt scriitor care este el însuși.

Repeți o credință, un principiu, despre care o prietenă de-a mea, pictoriță [Lidia Nicolae], îmi vorbea acum câteva săptămâni: „Un maestru trebuie întâi copiat, nu trebuie depășit. Apoi, trebuie să faci altceva decât face el. În acest fel, îl respecți pe maestru". Care au fost maeștrii tăi?

E foarte dificil de spus foarte repede care au fost maeștrii, pentru că am avut foarte-foarte mulți maeștri. Chiar de la cel care a compus Miorița (sau cei care au compus Miorița, pentru că n-a fost numai unul, au fost mulți mai mulți), la Eminescu, de la Eminescu, la Blaga, de la Blaga, la Virgil Mazilescu, de la Mazilescu, la cei mai buni prieteni din preajma mea. Pentru că cei mai buni maeștri ai mei au fost congenerii mei, au fost scriitorii din preajma mea, cu care am fost în acea „competiție" de valoare. De ce folosesc cuvântul „competiție" când e vorba de poezie? În antichitate, înaintea competiției atletice, la Olimpiadă, era o competiție de versuri și laurii erau aceeași care erau la alergătorii de maraton ca și la „alergătorul" pe pagina scrisă sau pe „pagina" vorbită. Deci, erau aceleași modalități de premiere, Și, de aceea, accept și competiția în poezie.

Am o întrebare, să-i zic așa, standard, am pus-o și altor scriitori, poeți, critici care au acceptat un dialog cu mine. Crezi, despre creație, că se naște din suferință sau din bucurie?

Nici una, nici alta. Se naște dintr-o normalitate. Omul nu trăiește pentru a suferi sau pentru a se bucura nemăsurat. Amândouă sunt extreme. Omul este un conglomerat de stări contrarii, însă niciodată nu m-am gândit că suferința potențează creația. Nu. Starea de normalitate. Întotdeauna am vrut să fiu nu mai sus de om, nu mai jos de om, am vrut să fiu chiar pe măsura omului care eram eu. Pentru că cel mai la îndemână personaj din viața asta îmi sunt eu. Recunosc asta.

Și eu recunosc că nu am cum să nu fiu de acord cu tine. Și eu aș vrea să fiu la înălțimea omului, nici mai mult, nici mai puțin, îți mulțumesc foarte mult, îți urez un sejur în continuare plăcut (sejur e greșit spus, pentru că va veni noaptea curând!) la Câmpina și te mai așteptăm.

Sigur, o fac cu plăcere, mai ales că întotdeauna vin la chemarea prietenilor. Și am atâția prieteni în zona Prahovei, și la Câmpina, și la Ploiești, încât vin cu drag. Mai ales că în această competiție, spun eu, fericită la premiul Uniunii Scriitorilor de anul trecut am fost chiar cu Nino Stratan, un poet excepțional și m-aș fi bucurat dacă nu luam eu premiul Uniunii Scriitorilor și îl lua Stratan, bucuria pentru mine era aceeași. Pentru că era vorba, în fond, de poezie. Știm prea bine, avem proprietatea cuvintelor, și eu, și el, ce suntem noi pe lumea asta. Cam atâta.

Ce le pregătești cititorilor tăi?

Am să-i provoc cu un roman, „Bătrânul și Marta" se numește. Va apărea în curând pe piață și sper să fie o surpriză pentru cei care agreează literatura, care încearcă să fie altceva decât m-am obișnuit până acum. Nici realism, nici istoricism, ci, parabolă. Merg

pe ideea de parabolă.

E veche ideea de parabolă.

E veche, dar literatura română nu s-a concretizat. Dacă noi suferim cu ceva în literatura română și n-am intrat în Europa decisiv cu literatura română este pentru că am încercat să ilustrăm foarte mult istoricismul românesc, realismul românesc. Păgubos. Greu de tradus. Pe când au venit albanezii, au venit bulgarii cu parabole care au fost ușor de tradus. Parabola este un limbaj universal. Și Biblia, dacă ne uităm foarte bine, și toate cărțile sfinte sunt constituite din părți din parabolă sau chiar din parabole întregi. Și abia acestea sunt un limbaj traductibil, un limbaj de translat dintr-o limbă în alta și cel mai ușor de comunicat de la gândire la gândire și de la suflet la suflet.

Constantin Trandafir

12 «munci» pentru un critic literar

1. Cum ați perceput întâia oară partea nematerială a vieții? A fost acesta și momentul în care ați descoperit plăcerea lecturii?

Nu-mi dau seama cum și când am perceput partea aceasta „nematerială” a vieții. Sigur, a fost și momentul când am descoperit cărțile și, mai mult, o plăcere specială de a citi. Pentru că nu-mi vine să fac o paradă de cărturărism, să mă dau cititor precoce și infatigabil, mă voi mărgini la un elogiu al lecturii. E un subiect preferat al meu, ivit și din neputința de a-mi împlini pofta nesățioasă și trebuința lecturii, și din perplexitatea de a fi aflat că, unii oameni care știu să citească, n-o fac mai deloc, că unii intelectuali care își zic așa, au chiar alergie la lectură; mai mult, există persoane care scriu cărți, multe, uneori, și citesc absolut întâmplător sau nu citesc decât propriile „opere”. Eu mi-am permis, adesea, să atrag atenția că, cine nu citește în proporție de nouăzeci la sută, comparativ cu cât scrie, n-are nici o șansă cu scrisul literar. Este exasperant să știi

că, dacă citești o carte pe săptămână, în 50 de ani nu reușești să parcurgi decât 2500 de titluri, cu mult mai puțin decât tipărește o editură serioasă, occidentală, într-un an. Citim îngrozitor de puțin într-o viață. Și, dacă mai ești și critic literar, adică un cititor profesionist (asta-i meseria!), musai se cuvine că citești „încet" și să „rumegi" îndelung… Să-mi fie cu iertare, o ființă care a fost la școală și nu citește măcar o carte pe lună, trebuie să fie foarte neîncrezătoare în puterea minții sale.

Dar televiziunea, Internetul?

Nu, televiziunea, nu suplinește lectura de carte. Nici Internetul, care ajută mult informația, nu înlocuiește cititul cărții de hârtie. Galaxia Marconi contra Galaxia Gutenberg? E un risc spre robotizarea ființei umane. O carte presupune o lectură epicureică, amoroasă, se cere pipăită, privită, percepută cu mirosul ei tipografic proaspăt sau vechi. Cum „să citești" pe Internet Romeo și Julieta, Luceafărul, Doamna Bovary, Anna Karenina? Marile Biblioteci ale lumii trebuie închise, ori date pradă flăcărilor, ca Biblioteca din Alexandria? Și Borges, naivul, își închipuia lumea ca o Bibliotecă! Pe semne că sunt eu depășit de vremuri, ruginit, și am rămas la vorba lui Miron Costin sau, mai încoace, a lui Albert Flocon („creată de om, cartea reflectă universul și pune în mișcare lumea"). Lectura a fost, este și rămâne o formă de cunoaștere și de simțire, reazem moral și terapie a ființei umane, „lumină" și civilizație. Stop, mă opresc aici cu apologia, deși s-ar mai cuveni invocată cel puțin teoria mai nouă a lecturii. Cât despre „textualismul mediatic" de sorginte fantasy și cyber-punk, literatura „virtuală" on-line („nefasta cultură a mijlocitorului", cum îi spune N. Manolescu) – mai rămâne de văzut…

Sunteți un prizonier al acesteia?

Dacă sunt un prizonier al lecturii? S-a înțeles: prizonier fără scăpare, victimă fericită a unui „viciu nepedepsit".

2. Lectura înseamnă și «judecată» de valoare? Când? Pentru cine?

Lectura desemnează actul de a citi. Frumos poncif, nu? Fenomenologic privind lucrurile, lectura înseamnă a citi un text, interpretându-l, fie în sensul lui real, fie dincolo de semnificația aparentă. Lectura critică, dacă are o anume personalitate, aduce o lumină proprie asupra textului, comparativ cu alte viziuni. „Povestea" e arhicunoscută. Faptul că aceeași operă poate inspira lecturi diferite, în timpuri diferite, demonstrează polivalența operei, caracterul ei deschis interpretării, examinării care, la rândul ei, este (trebuie să fie) pluricentrică. Pluralitatea de sensuri, atât a structurii interne a operei, cât și a libertății ei simbolice, solicită capacitatea lectorului de a desluși semnificațiile „ascunse" și de a produce o judecată estetică, adică de a exprima explicit, la nivel conceptual, o atitudine apreciativă și interpretativă. Are, deci, o intenție axiologică, o judecată de valoare. Asta înseamnă că receptorul exprimă o apreciere deliberată prin prisma gustului (spontan, subiectiv, relativ) și a culturii estetice (rigoare, comprehensiune, raționalitate). Judecata de valoare se produce, e de înțeles, cu deosebire în lectura profesionistă, în critica literară, și are rolul de valorizare, altfel spus, de a determina valențe valorice ale operei. Pentru cine? Pentru autor (care ba o bagă în seamă, ba o ignoră), pentru receptorul însuși, pentru destinatarul social-estetic al operei. Cam asta e. Repet, încă nu s-ar mai putea vorbi despre acest destinatar care, pur și simplu, este socotit impulsul primordial al

scrisului, un fel de coautor, în tot cazul – un factor indispensabil în actul creației…

3. În legătură cu transmiterea (comunicarea, schimbul) cunoștințelor, înclinați spre oralitate ori spre textul scris? Mă gândesc la diferențierea pe care Platon o face (în Scrisoarea VII și în Phaidros) între hipomneză și anamneză, între ceea ce poate fi reamintit pe dinafară și ceea ce antrenează procesul (mișcarea) dezbaterii interioare, în relație cu ceea ce Bergson sintetizează cu expresii «du mecanique plaqué sur le vivant».

În fața acestei întrebări mă simt ca un trecător oarecare (nu Oedip, care s-a descurcat cu brio) față cu ghicitoarea sau enigma Sfinxului. Așa că sunt pierdut! Să aproximez, totuși. Personal, am fost nevoit, prin profesiune, să recurg mai mult la comunicarea orală, cât se putea, în chip peripatetic, ori asemenea călugărilor vaganți, care trebuie să se adreseze unui public larg, de regulă în loc deschis. Dar, în clasă fiind, neapărat se impunea să recurg la „metoaghele intuichive". Asemenea se întâmplă și la cenaclul literar, și în cazul lansărilor de carte (unde primează rostirea) și chiar la colocvii, că de-aia se numesc așa (colloquium, convorbire, discuție). Când sunt mai „popular" (de cele mai multe ori), manifestarea e strict orală (nu și anonimă, eventual!). Și cu toate acestea, nu-s un bun orator, dar, în diverse situații, îndeajuns de retor și limbut. Probabil că, din cauza unui scrupul excesiv, pentru exprimarea cât mai lapidară și mai exactă, fără nici un fel de rabat al vorbirii „libere", prefer textul scris. Nu-i vorba nici de „hipomneză", nici de „anamneză" și alte alea. Sunt cât de cât spontan, dar experiența scris-cititului mi-a arătat că mai mult contează un text bine pus la

punct, cu limpezime și preciziune, decât un discurs improvizat pe loc, fatalmente fără miez și digresiv. Chiar când vorbesc „liber", e bine să fiu pregătit de mai înainte, să cunosc „subiectul" și să-i fi stabilit în prealabil punctele de reper. Înțeleg, însă, că altceva se urmărește cu această chestiune a oralității și a textului scris, una mai de profunzime, filosofico-poietică. Nu mă aventurez. Corect, slăbirea memoriei antrenează mai mult „reamintirea pe dinafară", iar amintirea ideilor contemplate într-o etapă anterioară solicită mai intens un proces interior, care poate fi mai bine captat scriptic. În plan literar, între scriptic și oralitate există o frumoasă convergență. Să ne gândim numai la faptul că literatura populară îmbracă a posteriori haina scriptică; la rândul lui, scrisul literar apelează la elemente ale stilului oral, care asigură o specială expresivitate. Când am scris cartea despre Creangă, obligatoriu a fost să mă refer la oralitate. La fel, în cazul lui Caragiale, unde s-a pus și problema scripticului sub forma prezenței înscrisurilor, textelor, scrisorilor, telegramelor proceselor-verbale (!), pagini din publicistică etc., dar asta, e de-acum, cu totul altceva…

4. Cât din ființa (spirituală) care sunteți azi s-a născut la Câmpina? Pentru care motiv?

Iată-ne cu picioarele mai pe pământ, deși e vorba de „ființă spirituală"! Ființa mea „spirituală", atâta câtă există astăzi, s-a clădit la Câmpina în cea mai mare parte. Nu pentru că ar fi fost aici un mediu favorabil (în provincia foarte mică?!), ci pentru că aici se petrecu maturitatea mea (cât privește vârsta biologică, adică). Începutul a avut loc în secolul prin care am trecut nu de mult. Dar asta n-ar fi fost de-ajuns, dacă n-ar fi existat, cum se spune, în stare

latentă, un impuls care vine mai de departe, oho, ce vorbă mare! La Câmpina am găsit, probabil, ceva care plutea în aer, de la însorirea abundentă, de la „duhul" unor înaintași iluștri de pe aceste meleaguri, la atenția confraternă a câmpinenilor, prețuitori, în străfundul firii lor, de valori spirituale. Am simțit totdeauna simpatia lor aparte. Toate acestea, combinate cu dramul de „inspirație" ce mi-l lăsară din bătrâni, părinții din părinți, s-au unit cu fireștile acumulări ale vârstei și au făcut ca, dacă privim cantitativ, trei sferturi din ființa mea spirituală să se fi consolidat la Câmpina. Aici am scris, cu o singură excepție, toate cărțile mele de până acum, cele mai multe de critică literară și istorie literară.

5. Motorul creației artistice este suferința, bucuria (extazul!) sau normalitatea? Sau altceva? Există creație în absența unei legături personale, particulare, intime cu dimensiunea transcendentală a ființei? Care este relația dvs. cu transcendentul?

O, pe semne că special ați gândit acest chestionar pentru a mă pune într-o situație atipică. Eu, monșer, sunt un om din popor, care va să zică. Dar dacă m-am băgat în critica literară, trebuie să suport consecințele. Motorul creației artistice este tot ceea ce-i omenesc: suferința, bucuria, extazul, aspirația. Nu anormalitatea produce creație. Dimpotrivă. Numai romanticii au pretins și impus credința anormalității creatorului: „Ah! Organele-s sfărmate și maestru e nebun!" Dilthey se credea îndreptățit să afirme: „Geniul nu este un fenomen patologic, ci omul sănătos perfect", care se caracterizează prin marea energie a sistemului său psihic, prin capacitatea memoriei (apropo de anamneză), prin vioiciunea spiritului și libertatea imagistică. Pe scurt, putere de creație. N-aș putea spune

dacă există creație în absența unei legături intime cu dimensiunea transcendentală a ființei. Relația mea cu transcendentul este foarte neclară. De altfel, e momentul să facem, împreună cu Noica, o disociere între transcendent și transcendental: transcendentul este dincolo de noi, transcendentalul este dincoace de noi, în proximitatea ființei noastre, în „universul mic", din care nu lipsesc metafizica și abisalul… Există o multitudine de factori care influențează acest proces, de aceea nu se pot stabili cu exactitate prioritățile: impulsul divin (Platon), expresia sensibilă a ideii absolute (Hegel), activitatea spirituală prelogică (Croce), revelația pură (Bremond), manifestarea sublimată a refulărilor instinctuale (Freud), dicteul automat al inconștientului (Breton), impulsul ludic (Karl Gross), expresia sintezei armonioase și superioare a disponibilităților vitale (Guyau), procesul creativ natural construit în plan spiritual (G. Seailles), elaborarea intelectivă (Poe, Valery) etc. Cu alte cuvinte: rațional, afectiv, senzorial, genuin, meșteșug-artefact, intuiție-spontaneitate, deliberare-elaborare, vocație, „serbarea intelectului", „moartea intelectului" etc. Personal, votez pentru varianta Poe-Valéry.

Așadar, votați pentru construcție?

Da, votez pentru construcție, cum s-a înțeles deja, pentru deliberare și elaborare. Acestea sunt două cuvinte care cred că exprimă cel mai bine un sistem de creație artistică. I-am spus sistem pentru că, într-adevăr, e vorba de o construcție. Valery vorbește tot timpul de construire pentru a se opune la ceea ce se numește absența intelectului. Pentru că, pe vremea aceea, când scria și Valery și se exprima în felul acesta, apăruse ideea că intelectul nu are nici un efect asupra poeziei și asupra creației, în

general. Că poezia, creația, sunt neapărat o stare genuină spontană. Asta spune chiar Breton, autorul Manifestului suprarealist, că intelectul ucide creația. Vine Valéry, care provine din Poe, și spune ca intelectul, dimpotrivă, este cel care consolidează creația. Deci, moartea creației prin intelect – Breton, să zicem, triumful creației prin intelect, Valery. Eu sunt de acord cu această idee că, dacă există, într-adevăr, o anume inspirație, stare genuină, un anume ingenium acela este neapărat specific creatorului fărăr posibilitatea de a construi. Cum ar fi creatorul popular, de exemplu. Dar aici problema se pune altefel, pentru că aici nu intervine un singur creator popular, ci o multitudine de creatori populari, și, atunci, iese din discuția noastră. Revin prin a spune că Valery, venind din Poe, pune un accent mult prea mare pe construcție, pe deliberare și elaborare. Mai bine mi se pare că a spus Arghezi, când a îmbinat cele două moduri: „slova de foc (care reprezintă talentul, vocația, inspirația, spontaneitatea, ceea ce existaă ca stare nativă) și slova făurită împărecheate-n carte se mărită" ș.a.m.d. S-a înțeles chestia asta? Slova făurită este meșteșugul…

Știința construcției…

…Pe linia Valéry. Dar creația presupune neapărat ansamblul celor două dimensiuni: nativă, genuină, creativă prin talent, prin ceea ce se numește moștenire și ceea ce dobândești, apoi, prin cultură, prin cunoaștere. Să cunoști multă poezie, dacă vrei să scrii poezie! Să citești multă proză, dacă vrei să scrii proză, ș.a.m.d. Cum să scrii poezie fără să fi citit poezie?

Așadar, ceea ce am dobândit prin datele genetice, împreună cu ceea ce dobândești prin experiență personală. Totuși, v-aș ruga să

comentați, în acest context, o frază a Ruxandrei Cesereanu, care, scriind despre poemul delirant, afirmă: „Conducta rațiunii trebuie să fie totdeauna secundară, minimală, lăsând conducta inconștientului să joace rolul esențial." Se poate și așa? Puteți găsi un exemplu?

Dar nu se poate! Nu se poate pentru că d-na Cesereanu merge pe direcția a ceea ce numeam mai devreme, suprarealismul. Acesta consideră că subconștientul, chiar, e prioritar. Asta spunea și Bergson, că subconștientul are valori poetice, artistice mai mari decât conștientul. Freud, cu psihanaliza lui, ajunge la concluzia că toți factorii creatori vin dintr-un factor subconștient care este libidoul. Asta e exagerare. Vine ceva din bătrâni, cum spunea Eminescu, „ce ni-l lăsară din bătrâni, părinții din părinți", din fundul arhaic, să zicem, dar până nu intervine ceea ce aparține strict, nu neapărat unei logici, ci unei rațiuni creatoare…

Mi-a plăcut cum ați spus: ceea ce vine și ceea ce inter-vine după aceea.

Da, bine zis, ce fel aveți de a prinde acest joc de cuvinte! Sunt emoționat până la…

Glumiți, știu ca spiritul ludic nu vă lipsește…

(*râde*) Mergem mai departe?

Da, trecem la cărțile dvs.

6. Da, trecem la cărțile dvs. Două dintre cele mai recente – aceea despre Bacovia și aceea despre Caragiale – m-au impresionat în mod deosebit (și numai pe mine, ați avut cronici excelente). Ele sunt copiii dvs. cei mai dragi?

Problema comportă o reacție emoțională și, orice s-ar spune, eu sunt pledantul spiritului critic. De aceea, nu-mi place niciodată să

vorbesc despre cărțile mele. Meseria și firea mă îndeamnă să mă pronunț exclusiv despre alții, despre scrisul altora. Oricum, în legătură cu scrisul meu am avut totdeauna mari îndoieli, sincer, nu-i falsă modestie. Un scepticism apăsător mă cuprinde când am încheiat treaba și a fost tipărită cartea. După momentele grele ale „facerii", cu stări alternante de optimism și decepție, cu tot efortul de a păstra un echilibru al lucidității, urmează lucrul „împlinit" care mi se pare aproape un eșec. Totuși, sunt „progeniturile"mele și nu le detest, am aproximativ aceeași atitudine față de toate. Un dram de încredere, pentru recenta mea „ispravă": Efectul Caragiale.

7. Puteți decodifica („deconstrui") sensul titlului celei mai noi apariții editoriale : Efectul Caragiale?

- De ce „efectul Caragiale"? Măcar că ar fi un „secret" de bucătărie personală, farmecul unei discuții stă și în satisfacerea curiozităților nesemnificative. Dar, vai, scuze, explicarea unui titlu, e, uneori, o inițiativă foarte importantă. Mă gândesc, de pildă, la Enigma Otiliei. Dar în critica / istorie literară, cazurile sunt cu totul rare (Rimbaud le voyou, însă această „cercetare" aparține unui poet). Vreau, nu vreau, trebuie să mă supun regulii jocului. A fost o explozie cu efect întârziat. Din numeroasele „proiecte" titulare, capabile să corespundă intenției, am avut într-un târziu „revelația" acestei formulări, spre suspiciunea editorului, om extrem de riguros, dedat la exprimări „clasice", care să sune bine și la „subvenție" în „Anul Caragiale", ceea ce nu s-a întâmplat din cauza, poate, și a titlului mult prea eseistic. Apoi, mă gândeam ce frumos și eclatant circulă sintagma „Efectul Coandă". Și ce exact! Efectul Caragiale rezultă dintr-o cauză Caragiale, multiplă, de excepție. O

lume obiectivă, diversă, care are drept consecință o lume-Caragiale, cu o traiectorie neobișnuită (de efect), obținută prin procedee ingenioase, specifice, de natură estetică. Și încă, ecoul pe care îl are opera lui Caragiale asupra noastră, „actorii sociali", asupra vieții sociale românești, asupra literaturii române, optzeciste mai ales, asupra receptării…

8. Orice ați spune, sunteți (suntem) zoon politicon. Din perspectiva convingerilor personale, care credeți că este viitorul mișcării de stânga numită political correctness, în condițiile tot mai accentuatei globalizări?

Este, într-adevăr, omul un zoon politicon și de mult se bate monedă forte pe această temă, cu deosebire la noi și paroxistic în perioada postdecembristă. Totuși, ce e prea mult, strică. Politica a devenit o obsesie a vremurilor noastre, spre paguba altor manifestări umane. Și Caragiale se vedea nevoit, la un moment dat, să observe cu nemulțumire: „În România, înflorește o vastă industrie – industria politică"; Mircea Eliade constată consternat: „Nu cred că mai există în lume vreo țară (ca România, n.m.) în care să se consume atâta energie politică", iar Eugen Ionescu ajunge, parcă, la exasperare: „Pasiunile politice sunt dizgrația și adesea rușinea omenirii, mediocritatea și prostia ei". Înregimentarea intelectualilor este total contraproductivă. Scriitorii „afiliați" se transformă, inevitabil, în propagandiști de partid, scriu în indezirabilă notă tezistă, adică în afara imperativelor artistice. Același Eugen Ionescu: „Un conformism de stânga e tot atât de jalnic ca și cel de dreapta". Pe Paul Reynaud l-am citat de mai multe ori, ca argument al autorității și pentru fulguranța supunerii:

„Nu sunt nici de dreapta, nici de stânga; sunt inteligent”. Cât despre „corectitudinea politică”, e încă un subiect la modă, extenuat de atâtea interpretări care se bat cap în cap și nu sunt totdeauna „corecte”. Conceptul e născocit și invocat cu sârg de eseiști, cum spun, într-o devălmășie oripilantă. Miza programului „corectitudinii politice” ar fi expurgarea oricărei tradiții spontane, naturale, în beneficiul unei puteri dictatorial-lozincarde. În locul libertății funciare, intervine sloganul obstructiv al acestei „incorectitudini”, țipat și din stânga, și din dreapta. Cică acest program ar aparține unei minorități luminate versus majoritatea rudimentară. Pe de altă parte, trâmbițașii fațadă ai „valorilor occidentale”, arhangheli ai pluralismului, multiculturalismului, globalismului, susținători mult prea înfocați ai „drepturilor omului” au făcut o suspectă pasiune pentru așa-anumitele minorități de orice fel: feminin patetic, bigotism, ecologism radical, handicapați, lesbiene, homosexuali și tot așa. Cine privește cu suspiciune această confiscare a „corectitudinii politice” este stigmatizat ca anti-occidental, naționalist obtuz, anti-american și altele. Se trage cu strășnicie hilară semnul egalității între valorile fundamentale ale Occidentului și ideologiile „corectitudinii politice” care, să fie foarte clar, cum ar zice un grandios politician, nu sunt doar „stângiste”. Un „om nou”, homo oeconomus al tehno-globalismului vizează și ideologiile de dreapta, și cele de stânga, deși cei dintâi văd multiculturalismul, globalismul și pluralismul prin paradoxul exprimării depline a individualității, pe câtă vreme ceilalți văd ceva foarte neted, suprimarea personalității prin racordarea la „identitatea de grup” care are menirea de a înghiți grupurile subordonate, „fără voce”. Spiritul critic nu mai are loc nicăieri. O

harababură perfectă… Ce cred eu? Că această „corectitudine politică”, de sorginte americănească, este o pisică moartă, aruncată dintr-o ogradă în alta, cu vijelioase strigăte de luptă, care în curând se vor stinge ca orice alte astfel de rizibile diversiuni.

9. Credeți în elite sau în puterea mulțimii? Credeți în Don Quijote?

Cred în elitele autentice, am mai spus-o de-atâtea ori, dar nu cred în elitism, în contrafacerea elitistă. Adevăratele elite se pun în slujba „mulțimii”, elitele autoproclamate, falsele elite, trag o linie netă de demarcație între grandoarea lor și nimicnicia restului lumii. Camil Petrescu vorbea de „noocrația necesară”, idee care vine din platonism și, mai încoace, din „personalismul” francez. Îmi cer permisiunea de a cita din dialogurile lui Platon: „Socrate: - Atâta timp cât filosofii nu vor fi regi în state, ori cât timp cei care astăzi se numesc regi și suverani nu vor fi cu adevărat și temeinic filosofi, atât timp cât puterea politică și filosofia nu se vor întâlni în același ins, atâta vreme cât o lege superioară nu-i va da în lături pe cei care se îndreaptă azi doar într-o parte ori în alta, nu va fi leac, scumpe Glaucon, pentru State, nici, gândesc, pentru spața omenească, și niciodată acest stat desăvârșit, al cărui plan îl făurim împreună, nu se va putea naște, nu va vedea lumina zilei”. Intelectualul, susțin „personaliștii”, nu este o persoană, ci o persona-litate bazată pe preeminența spiritului. Elita intelectuală, cred ei, „personaliștii”, trebuie să-și asume și puterea politică, și atunci se naște ceea ce se cheamă „elita politică”. A nu se confunda cu înfreudarea politicianistă! Jacques Le Goff desenează „portretul” intelectualului ideal, al „gânditorului de meserie”: producător și furnizor de cunoaștere, implicând spiritul de ordine și rigoare, dar și pe cel

liber-creator și critic, în sensul căutării permanente a adevărului. Când mi-am exprimat rezerva și nemulțumirea față de „elită”, repet, am avut în vedere narcisismul elitist, cabotinajul și fanfaronada, „găștile plutocratice”, „îmbulzeala de aristocrați” cu „dispreț sumar și radical pentru masă” (Paul Zarifopol).

Dacă eu cred în Don Quijote? Nu văd legătura. Altminteri, orice cu orice în lumea asta se leagă. Da, cred în Don Quijote, pentru că, deși mă socot o ființă ahtiată de farmecul lucidității, cred în ficțiunea care poate să meargă până la utopie și fantastic, dar tot mi se pare mai adevărată decât realitatea, strictă chiar. Cred în Cavalerul Tristei Figuri, pentru că el credea în cărți. Deosebirea e că el lua realitatea drept ficțiune, eu prefer să consider ficțiunea foarte certă realitate. Dar inocența lui e genială, pe câtă vreme trezia mea e foarte terestră. E grandios Don Quijote. Păcat că în finalul romanului moare, însă tot de atunci a intrat în eternitatea cea mai vie.

10. Privind el înapoi, postmodernismul este un pas înainte? Sau, cum se spune undeva, „anesteziere” a spiritului?

Da, privind (și) înapoi, postmodernismul face și un mare pas înainte. Cât despre postmodernism ca „anesteziere” a spiritului, e un fel de a cocheta cu vorbele. Din contră, postmodernismul înseamnă o resuscitare a spiritului. Precursorul postmodernilor în linie filosofică, Nietzsche, stă sub semnul repetiției cu dife-rență, o eternă reîntoarcere întru devenire. Și încă postmoderniștii se pot lăuda, ca Borges, că scriu doar „imitându-i” pe alții și fără pretenții. De a crea opere-univers, dimpotrivă – un haosmos. Și postmodernismul nu de fel elitist, ci foarte „democratic”, de vreme ce redobândește culoarea realității cotidiene, retorica „laică”, de

bas-étage, și atitudinile cele mai pământene… Dar să ne oprim aici, chestiunea e prea complicată și complexă, discuțiile au căpătat o amploare vecină cu suprasaturația.

11. Aveți cinci (numai cinci!) cărți pe care le-ați lua cu dvs., pe o insulă pustie? Dacă da, care?

Jocul e vechi, răspândit și sadic. Noroc că nu se întâmplă așa în realitate. Uneori, se cere a se numi o singură carte, ceea ce trece peste granițele masochismului. Cu strângere de inimă, să ne jucăm, deci: *Divina Comedie, Don Quijote, Gargantua și Pantagruel, Război și pace, Un veac de singurătate* (optez pentru scrieri epice de mare întindere ca să am mai mult de citit / recitit / răscitit; poezia trebuie memorizată, pentru a o recita, în gura mare, pe păcătoasa aia de insulă pustie.

12. Pentru că vă considerați, înainte de toate, critic literar, spuneți ceva despre ce se mai întâmplă astăzi, cu critica literară.

Caragialicește spus: Criză teribilă, monșer! Care ca să zică, avem de ce ne plânge, dar nu-i dracul chiar atât de negru. În Apus, critica (gr. krinein, a judeca, lat. crisis, „faza decisivă a unei boli”) trece printr-un necruțător deșert de multă vreme. Acolo a prosperat mai cu seamă teoria literaturii. La noi, nu tocmai buni imitatori, dar și din cauze „obiective”, se petrece de la ’89 încoace o sincronie păguboasă cu Occidentul în această privință. Literatura, în general, nu mai are trecerea de odinioară, în condițiile economiei de piață și de gheață. Numai că noi avem felul nostru de a fi, doar românul s-a născut poet, și repede am reluat lira spânzurată-n cui, cu avalanșă de poezie („sponsorizată” în multe cazuri, adică plătite

editurile cu bani peșin), cu proză (așa și așa), cu teatru (puțin, ca de obicei). Critica însă nu se simte prea bine. Nu mai spun nimic despre cititul scrisului literar. Atât: tendința centrifugă s-a generalizat. Cel puțin critica de întâmpinare e în grea suferință. „Oamenii zilei", boșii „de succes" au promovat pe principiul „cumetriei" de castă, câțiva „tineri" de nădejde, cu lectură puțină, corespunzătoare, fatalmente, primăverilor lor, dar cu mare aplomb, care au misia sacra de a promova un nou „canon", al grupării respective, constând din imperioasa nevoie de a-i elogia pe membrii confreriei și de a-i pune în genunchi, pe coji de nucă, pe ceilalți, dinafară, altă tabără și altă culoare. De precizat, fără să generalizez, că nu doar junii judecători recurg la această procedură cam maniheistă, ci și foarte puținii veterani-vedete care mai pregetă să compună foiletoane critice. Ne aflăm, cum se bagă de seamă, la sectarismului în floare. Mai pricopsită, parcă, este critica aplicată la literatura consacrată din cele mai vechi timpuri și până în actualitatea imediată. Nu-i locul și nici cazul să intru în amănunte. Scurt, „instanță critică", „magistratură", „verdict", „direcție" și-ar fi trăit traiul, plasând tot mai decisiv oficiul critic în zodie ancilară. Cronicarul literar e socotit, astăzi, un simplu agent de publicitate, un rău necesar din sfera serviciilor publice. Încearcă să intre în vogă alte manifestări de tipul „bătăliilor canonice", „revizuirilor" rău înțelese, pe considerente extraestetice; cel mult locul criticii profesioniste cată a fi luat de o critică "orală", cenaclieră, diletantică. În aceste circumferințe, eseistica pare să câștige teren, dar ea nu are a face cu critica de întâmpinare și de susținere, mai ales când eseul tinde să fie din ce în ce mai specios, un fel de tutti frutti.

13. Bonus: Răspundeți la o întrebare pe care nu v-am pus-o!

Deși am fost supus la „12 munci" și am îndeplinit norma, cantitativ vorbind, poate chiar prea scrupulos, ca Pristanda la datorie, atac încă o „cestiune arzătoare", a 13-a la număr, nu sunt deloc superstițios: despre provincialism. Firește, minimum minimorum. Nu vin cu puncte de vedere noi, dar simt că sunt încă presante, uitate fiind, ori numai ignorate. Avem, hotărât lucru, o tot mai accentuată mentalitate mărginită, din felurite prejudecăți, cum ar fi între altele, oroarea de spiritul gregar-colectivizat, care ne-a asaltat prin internaționalismul proletar și ne amenință acum prin globalismul indistinct; complexul superiorității vs. complexul inferiorității, o grandomanie dizgrațioasă, pe de o parte, o umilitate excesivă față de înaltele Porți, pe de altă parte. Globalizanții acuză restul lumii de provincialism (asociat de curând cu naționalismul). În replică, înflorește spiritul tribal, sub două aspecte „provinciale": disprețul față de provincie, închiderea în clanuri metropolitane, ori, invers, regionalizarea culturală, care a făcut să răsară sumedenie de ligi județene, orășenești, comunale (un determinism îngust care se aplică la ontologii regionale, cum ar spune Bachelard). Nu există târgușor fără „grupul" lui cel mai mândri de pe plai. Când exclusivismul face legea, tot provincialism se cheamă. Discriminările de orice fel sunt total contraproductive. S-a purces să se facă antologii zonale, liste ierarhice sectoriale, dicționare părtinitoare deși se dau drept „naționale", de interes general. Se vede, primează criteriul teritorial, eludându-se realitatea cea mai evidentă: contează nu locul geografic, ci locul pe harta culturală (axiologică). Și încă: nu există provincie literară, există doar literatură „provincială" (i.e.

mediocră). Provincialii, adică veleitari care împânzesc și marile metropole. A rămas un talmeș-balmeș de aroganță ciocoiască. De bună seamă, atârnă greu diferența specifică, cea reală, nu cea narcisiacă. E în cele ce spun eu acum o simplă observare a unor stări de lucruri, nu o tânguire tipic… provincială.

Vă mulțumesc pentru timpul acordat. Când sunteți dispus pentru încă o repriză? Am ocolit grajdurile lui Augias…

Oricând și, bineînțeles, cu multă plăcere. Vă propun să revenim, altădată, la chestiune provinciei, despre care am multe de spus.

Acolo credeți că sunt grajdurile lui Angias?

Am de spus și multe lucruri frumoase...

Câmpina, martie-aprilie 2003

Viorel Cernica

Poate că niciodată n-o să ajungi la o identitate totală cu tine, pentru că această căutare de sine nu cred să aibă un sfârșit

Etimologic, filosofia înseamnă iubire de înțelepciune. Cum vede un practicant al unui asemenea profesii înțelesurile cuvântului „acasă”?

Acasă? Înainte de a vorbi despre „acasă”, doresc să spun ceva despre cuvântul filozofie. Etimologic vorbind, filosofia înseamnă iubire de înțelepciune. Numai că, la începuturi, adică într-o perioadă cuprinsă între secolul VII î.Ch. și sec. IV î. Ch., filosofia aceasta a căpătat niște sensuri și, uneori, sensurile acestea sunt mai importante decât cel etimologic. Unul, care e, de regulă, nesocotit, este acela al filosofiei ca faptă. Socrate, știm bine, n-a lăsat nimic

scris și totuși, el e socotit unul dintre cei mai mari filosofi. Deschidem o istorie a filosofiei, oriunde e scrisă aceasta, și observăm că pentru perioada veche numele lui Socrate e acolo. Ceea ce înseamnă că viața aceasta a lui Socrate a fost semnificativă, într-un anumit sens filosofic, cu toate că el n-a scris nimic. Ar putea să spună cineva așa: domnule, totuși, noi cunoaștem ideile lui Socrate, de pildă, ni le-au transmis Platon, Aristotel, istoricul Xenofon… Dar dacă suntem cu totul atenți la ceea ce este semnificativ pentru filosofie din moștenirea socratică, o să sesizăm că nu aceste idei, ci faptele ca atare. Într-un fel, fapta aceasta socratică are legătură cu „acasa" de care m-ai întrebat. Aș putea lega un anume sens al cuvântului „acasă" de înțelesuri ale formulei „cunoaște-te pe tine însuți", o formulă consacrată filosofic de către Socrate. De fapt, „acasă" cred că reprezintă eul propriu, care se poate întinde până dincolo de pielea corpului. Blaga spunea că orizontul unora este propria piele. Pentru ei „acasă" este chiar corpul lor. Pentru mulți alții, însă, cred eu, pentru cei mai mulți dintre oameni „acasă" aceasta trece dincolo de piele, într-o zonă în care, totuși, eul este suveran. Vezi, fiecare dintre noi ordonează spațiul, locul în care se află. Zona aceasta nu este strict fizică, spațială, ea poate fi o zonă socială și este de cele mai multe ori o zonă socială. Cred că am putea prinde acest „acasă" folosind și formula „întoarcerea spre sine" sau „reîntoarcerea către sine". Fiecare este cu sine, dar este obligat cumva să-și iasă din sine, să aibă relații cu cei din jur, să consume ceea ce îi oferă mediul în care trăiește, dar omul este dator să se întoarcă spre sine. Din nefericire, mulți rămân rătăciți în zona aceasta din afara lor, nu se întorc. În timp, au fost puse la punct tot felul de tehnici de rămânere în această zonă care

nu este, totuși, „acasă", care te rătăcește. Un cuvânt care generic exprimă „tehnici de îndepărtare de sine", de blocare în acest spațiu al impersonalului se, cum spunea Heidegger, este cel de divertisment. Pascal spunea frumos că omul a inventat divertismentul tocmai pentru faptul că-i este teamă să aibă de-a face cu sine, să rămână singur cu sine. De fapt, îi este teamă să se întoarcă acasă.

Ai un discurs încântător. Dar să ne întoarcem „acasă", adică la aceea la care voiam să te duc. Ultima ta carte se numește Căutarea de sine și chemările tradiției și pornind de la conotații posibile ale acestui titlu, te întreb, prima dată în viața ta cum era acasă? Ce înseamnă acasă?

Ce să însemne acasă? Familia mea, mama, tata, la Sascut, în județul Bacău. Acolo m-am născut. Eu am o oarecare reținere când este vorba de trecut. Nu pentru că am ceva de ascuns din trecutul meu. Însă, obișnuiesc și o cer și celor din jurul meu să numească trecut niște evenimente pe care le-au trăit, niște întâmplări, de cele mai multe ori comune. Cred că un asemenea trecut este cu totul nesemnificativ pentru ceea ce suntem noi acum. Poate exagerez… Atâta vreme cât trăim în umbra trecutului și reconstituim acea „acasă" de la care am pornit noi..

La Sascut, în 1957, se naștea Viorel Cernica, într-un anumit spațiu care nu cred că era lipsit de semnificație pentru omul care ești astăzi.

Nu am o simpatie deosebită pentru psihanaliză… La Sascut era frumos, la început. E o zonă de deal, Subcarpații, Sascutul se află între două râuri mari, Siret și Trotuș, nu departe este Adjud, apoi orașul Onești, mai departe e Bacăul. Călătoream cu trenul la Bacău, reședința de județ, unde am urmat liceul, și, după prima

săptămână de școală, am avut un șoc. Unii dintre colegii mei, care nu era băcăuani, au spus că merg acasă cu autobuzul. Cum să te duci acasă cu autobuzul, te duci cu trenul, autobuzul e doar pentru interiorul orașului!

Aveai o anumită percepție asupra realității.

Localitatea mea natală arăta bine pe vremea aceea, familia mea era bine așezată, printre primii care am avut curent electric, aparat de radio… Am avut bunici foarte buni, un străbunic de-al meu era un fel de vraci. Avea multe cărți religioase și le citea din ele unora care erau bolnavi, veneau din multe locuri, uneori foarte de departe. Într-un târziu, când bătrânul nu mai vedea bine literele cărților, îi chema pe unii dintre nepoți și strănepoți să citească. La un moment dat, m-a preferat pe mine, cred că pentru că citeam mai cursiv decât ceilalți.

Într-un fel, erai și tu vindecător…

Nu, nu! El cred că avea niște capacități paranormale, în nici un caz eu. Credința lui era că tocmai textul acela religios citit din cărți avea efect asupra bolnavului.

Iată că, vrând-nevrând, mi-ai dezvăluit și o latură magică a acelui „acasă”.

Mai vreau să adaug ceva. Bătrânul avea foarte multe cărți vechi. Foarte multe. El a spus, după ce l-am ajutat, că toate cărțile acelea vor fi ale mele. Ei, află că, dintre toate cărțile respective mai am una singură, o Psaltire, nu e foarte veche, e apărută prin 1931, o traducere a psalmilor lui David. Mai citesc din când în când din ea.

Din acest spațiu al Sascutului, despre care aflu acum că avea o anumită magie a sa, ai ajuns în Subcarpații în care se află un alt loc magic: Câmpina. Care a fost drumul până aici?

Am făcut liceul pedagogic la Bacău, apoi facultatea de filozofie la București, și am fost repartizat la Breaza. De fapt, am ales eu Breaza. Am stat doi ani acolo, am fost logoped la școala ajutătoare și am predat psihologia la liceul militar, m-am căsătorit și m-am mutat la Câmpina. Am predat la Câmpina la vreo trei licee, mai întâi la Liceul Mecanic 2, apoi la Liceul de Petrol, câțiva ani la Colegiul Național „Nicolae Grigorescu”. De curând, m-am mutat la București, ca profesor. Sunt titular la Universitatea Politehnică, am un curs și la Facultatea de filozofie a Universității București și un cumul la Universitatea „Dimitrie Cantemir”, facultatea de Științe Politice.

De ce ai ales această zonă după absolvirea facultății?

A existat o prerepartiție, eram tentat să merg la Slobozia împreună cu un coleg, dar nu m-am dus acolo pentru că avusesem o experiență la terminarea liceului, într-o localitate săracă, de câmpie, cu alt fel de oameni, diferiți de cei cu care mă obișnuisem la Sascut și chiar la Bacău. Dar am ales, atunci, să fiu psiholog-logoped, la sfatul unui profesor de-al meu, Lazăr Vlăsceanu. Suna foarte bine, foarte frumos denumirea.

Ai să părăsești Câmpina?

Nu. Sigur nu.

N-o să te întreb de ce; s-a înțeles deja. Și Câmpina e în zonă de deal. E așezată între două râuri…

Nu am motive cu totul speciale pentru care rămân aici, la Câmpina. Sau motivele acestea, dacă există, se actualizează din când în când, mai cu seamă atunci când sunt nevoit să stau la București. Acolo e un mediu plăcut, dar numai atâta vreme cât stai în Universitate sau într-o bibliotecă, pe stradă nu îmi place, îmi place pe stradă la Câmpina. Iată un motiv pentru

care prefer să stau aici, e mai multă liniște. Apoi, mă simt foarte bine în casa aceasta; să știi că multă vreme eu n-am avut senzația că sunt acasă în această casă a mea. De o bucată de vreme, adică din momentul în care am înțeles că s-ar putea să nu mai pot locui aici, am început să simt această casă ca fiind „acasa" mea.

Acasă la tine ești și cu cărțile tale pe care le-ai scris, cu cărțile tale care au fost editate, cu zecile de studii, de articole, de eseuri publicate în presa românească (și de) specialitate, publicate în reviste din Germania.

Trebuie să fac o precizare în legătură cu Germania. Redacția revistei KantStudien face anual o listă bibliografică care cuprinde studii socotite de ei reprezentative pe teme kantiene. În această bibliografie internațională Kant au fost cuprinse și două studii ale mele publicate în Revista de filozofie. E drept că am de trimis un studiu de filozofie kantiană la aceeași revistă Kant Studien.

Se spune că nu poți practica cu adevărat disciplinele filosofice fără să știi limba germană.

E o prejudecată pe care nu mi-o asum. Pot veni cu nenumărate exemple de mari filosofi care n-au avut această prejudecată.

În 1999 ai obținut doctoratul. Ai patru cărți de filosofie publicate, deocamdată, multe în curs de... [șapte în 2006, plus un volum de poezie - Urechea tăcerii*] Sunt profesori de filozofie, stimabili, care rămân doar la catedră, în slujba elevilor, nu se apucă să scrie cărți, articole, studii.*

Ca să predai filosofie la liceu, nu e necesar să scrii, trebuie să ai talent pedagogic și să știi să formezi, nu doar să informezi. Cei care mai și scriu, trebuie să citească mai mult, să fie la zi. Eu am

simțit nevoia de a scrie. Am început să scriu poezie, de fapt. O lungă perioadă de timp nu am publicat, deși scriam, scriam texte despre filozofie. Am spus unor persoane că fac ceva, iar acestea m-au îndemnat să și public. Aveam încă rețineri. Totuși, prin anii '90-'91, pentru că aveam o lucrare despre filosofia românească, am căutat o editură, dar pentru că nu aveam un „nume", n-am găsit. Abia după ce am ocupat un post în cercetare, prin concurs, și după ce m-am înscris la doctorat am găsit edituri dispuse să îmi publice lucrarea aceea, numai că n-am găsit sponsori. Mai târziu, am reușit s-o public, mai intervenisem asupra textelor, între timp, se numește Exerciții fenomenologice asupra filosofiei românești interbelice.

Cartea a fost apreciată de personalități importante ale domeniului (cum ar fi profesorul Gheorghe Vlăduțescu), a intrat în bibliografiile altor lucrări. Cred că ești mulțumit de acest lucru.

Ai sentimentul că n-ai lucrat degeaba și că poți lucra mai departe în formula în care ai lucrat și până atunci.

Să venim puțin spre cea mai recentă apariție, Căutarea de sine și chemările tradiției (2002).

Aparent, ar fi vorba de două lucruri diferite. Căutarea de sine și, separat, chemări ale tradiției. De fapt, este vorba despre un singur lucru. Căutarea de sine nu e posibilă numai prin sine, ai nevoie de altul. Iar altul acesta nu trebuie să fie neapărat persoana din imediata apropiere fizică. Poate fi altul al tradiției. De fapt, cei mai mulți dintre cei care se caută pe sine își iau drept călăuză altul ce se află în tradiție. În felul acesta, de fapt, tradiția devine vie. Pentru că vezi, ne raportăm deseori la tradiție ca la ceva mort. Folosim deseori numele unor personalități, titlurile unor opere fără să le dăm viață. Abia când altul se raportează în tine, căutându-te pe tine, tradiția ce

i se asociază lui, devine vie. Eu m-am căutat pe mine căutând și pe altul și nu știu dacă chiar am ajuns la o revelație a altuia în propria ființă, dar sigur asta am căutat. Ca să mă întorc la această lucrare… eu am gândit asupra ei de mult timp, de doi-trei ani. Am și discutat cu un prieten al meu și mi-a spus că nu e bine să fac lucrul acesta, să pun într-un volum studii de filozofie românească, studii de filozofie generală și niște eseuri care se deosebesc destul de mult de studiile respective. Eu totuși m-am încăpățânat să cred că un astfel de volum e chiar necesar, pentru mine, mai întâi. El trebuia să adune ceea ce eu am lucrat într-o anume perioadă. Este chiar perioada în care a fost scrisă lucrarea de doctorat și în care am conceput o altă lucrare despre filosofia contemporană, oarecum din nevoia de a preda un curs de filozofie contemporană. Înainte de publicare, atunci când făceam corectura, mi-am dat seama că formula aceasta nu e rea de loc. Iar după ce cartea a apărut mi-am dat seama că nu am procedat greșit punând la un loc astfel de bucăți care, aparent, nu au nici o legătură. Ele formează o unitate, pe dimensiunea acestei căutări de sine. Nu este un text curat filosofic. Oarecum, curățenia aceasta, nu numai a gândului, poate curățenia sufletească, interioară, am căpătat-o scriind niște eseuri, pentru niște reviste culturale, între care și Revista Nouă, pe care o cunoști. Așadar, cred că nu este posibilă căutarea de sine fără altul, dar nu fără acest altul mort, ci fără acest altul care e revelat în propria ființă. Eu am crezut că acest altul poate fi semenul, apoi am crezut că acest altul poate fi Dumnezeu, apoi am crezut că acest altul poate fi o operă, filosofică mai cu seamă, pentru că în spațiul filosofiei m-am mișcat eu mai mult. Acum cred că altul acesta trebuie să fie și semenul, și opera filosofică, în genere, opera

culturală, trebuie să fie și Dumnezeu. Atâta vreme cât ești în căutare de sine, dar te afli departe de propria-ți ființă, aceștia trei reprezintă doar ipostaze ale altuia. Pe măsură ce te apropii de tine, îți dai seama că, de fapt, ele constituie un singur reper de care ai nevoie. Adică nu te poți găsi pe tine fără altul, asta și pentru că, în afară de faptul că ai nevoie de o călăuză (și călăuza e totdeauna mai bine inițiată decât tine), nu e posibilă cutarea de sine pentru că ieși în afară de sine, trebuie să zăbovești în afara ta, trebuie să ai o anumită percepție asupra mediului din afara ta și abia trăind în această pierdere de sine să conștientizezi că ai nevoie din nou de tine. Chiar această ieșire din sine înseamnă doi și nu unul singur, iar atâta vreme cât ești dincolo de sine ești cumva altul, ești și opera culturală, ești și semenul tău, ești și persoana cu care conviețuiești, ești fiecare astfel de ipostază. Te împarți, te regăsești. Eu știu? Poate că niciodată n-o să ajungi la o identitate totală cu tine pentru că această căutare de sine nu cred să aibă un sfârșit, deși misticii vorbesc despre un astfel de sfârșit, despre o astfel de identitate, de unire, spun ei, cu Absolutul, cu Divinitatea.

Poate că nu contează atingerea țelului, ci drumul către el.

Fără îndoială. Eu cred în Cale și nu în identitatea aceasta, mi se pare mie, abstractă cu tine însuți. De aceea am zis căutare de sine, conștient că această căutare nu se sfârșește niciodată.

Deci nu căutarea sinelui, ci căutarea de sine. E foarte importantă expresia…

E foarte importantă nuanța aceasta, și e bine că ai adus vorba despre ea. Căutarea sinelui n-ar avea nici un fel de șansă, se exprimă, până la urmă, ca o imposibilitate.

E mai mult o întâlnire în abstract.

Sigur că da, e o identitate abstractă. Căutarea de sine cere chiar pe altul și, de asemenea, înseamnă o rămânere pe o Cale Bună. Eu așa cred, calea cea bună este către tine împreună cu altul acesta, care poate să aibă mai multe ipostaze unite, uneori, într-una singură. Dar aș vrea să mai stăm un pic de vorbă despre mistică. Misticii spun că ajung la sfârșitul Căii. Eu am o structură mistică și am avut în ultimii cincisprezece-douăzeci de ani întâmplări în care am crezut că am ajuns, ca să spun așa, la o revelație ultimă sau la acel sfârșit al căutării de sine. Mi-am dat seama că m-am înșelat, după fiecare astfel de eveniment. Asta m-a dus cu gândul la faptul că structura mea mistică este incompletă. Știu că pentru împlinire de sine este necesară această căutare de sine și chiar regăsirea de sine, însă am aflat tocmai datorită acestor (să le spun) întâmplări că această căutare nu se sfârșește. Ceea ce înseamnă că eu nu voi putea fi niciodată, în ceea ce fac, bineînțeles, într-o identitate cu o formulă mistică. Vreau să spun că regret. Poate că vei spune că nu am nimic de regretat, pentru că ceea ce contează e, totuși, Calea, și așa am spus și eu mai devreme.

Dar aspirația către îți „cere" să fii trist atunci când îți dai seama că nu poți atinge, că nu ai structura necesară.

Exact. Eu nu am o structură mistică completă, deși sunt atras de scenariile mistice, cred că au fost (eu le numesc) revelații, tocmai din acestea am căpătat, până la urmă, o anume înțelegere asupra faptului că niciodată nu se va sfârși, că totul continuă. De fapt, s-ar putea ca unele dintre gândurile noastre să devină un fel de principii, matrice ale faptelor noastre și ale altor gânduri. Eu am avut despre nemurire, de exemplu, o reprezentare cu totul comună. Mi s-a vorbit mult în copilărie despre viața de dincolo, despre Iad,

Rai, mai târziu am aflat despre Purgatoriu. M-am gândit că nemurirea aceasta înseamnă o stare de perfecțiune. Am întâlnit, însă, o poezie a lui Vasile Voiculescu, pe care o și folosesc într-un eseu din carte. Poezia se numește Învierea și poetul, într-o manieră poetică, spune că , de fapt, nemurirea nu e o stare, ci o lucrare fără de sfârșit. Sigur, această lucrare implică saltul și, într-un fel, trebuie să fim conștienți că saltul acesta este posibil și aici, aici, în această viață. Și cred că acestei căutări de sine, care are legătură cu tradiția în foarte mare măsură, de aceea am și spus în titlul cărții chemările tradițiilor, acest salt îi dă substanță. Fără el nu știu dacă suntem pe calea cea bună către sine.

Eu sunt convins că pot învăța de la cei pe care îi învăț.

Care este locul filosofului în lumea de azi (2005), în comparație, să zicem, cu Antichitatea și cu Evul Mediu?

Filosoful se vede foarte puțin astăzi. Altădată poate se vedea ceva mai bine. Sau poate că asta este o iluzie datorată depărtării noastre față de acel timp. Oricum, atunci când este vorba despre poziția filosofului în societate, eu mă gândesc la, să le zic așa, reprezentări ce-și au originea în două teorii filosofice. Prima reprezentare ține de ceea ce spune Platon despre filosof, mai cu seamă în Republica. Filosoful ar trebui să conducă cetatea, zice Platon. Oricum, în cetatea ideală, filosoful conduce. În cetatea de pe pământ, e drept, filosoful nu se mai află acolo unde ar trebui. A doua reprezentare ține de teoria politică a Immanuel Kant. Într-un

opuscul scris spre sfârșitul vieții (cred că se numește Ideea unei stări universale), da, de asemenea, și într-o lucrare celebră, Tratat asupra păcii eterne, Kant spune că principele ar trebui, din când în când, să-l asculte pe filosof, să-și plece ureche la ceea ce spune filosoful. Desigur, nu e nici o obligație în asta, pentru principe, în sensul de a urma, să zic așa, sfaturile filosofului. Dar, e bine ca, din când în când, principele să-l asculte pe filosof. A fost detronat filosoful. În republica lui Platon, unde este principele, este conducătorul, în republica lui Kant este o persoană din apropierea principelui și spre care ar trebui să-și aplece din când în când urechea principele. E o detronare la mijloc.

Da, tocmai de aceea am pus întrebarea aceasta, pentru că, în continuare, aș vrea să știu cum ai ajuns la filosofie, care a fost calea spre această disciplină a spiritului? De unde ai început?

Cum am ajuns la filosofie? Am ajuns la filosofie trecând prin Facultatea de filosofie…

Și înainte? În familie existau preocupări de acest gen?

Nu cred că este important ce s-a întâmplat cu câțiva dintre strămoșii mei. Cert este că din școala generală am fost interesat de ceea ce se întâmplă în lăuntrul meu, în lăuntrul oamenilor. Apoi am mers la un liceu pedagogic, unde am făcut multă psihologie; la un moment dat am devenit foarte interesat de domeniul acesta. Mi-am propus chiar să încerc să dau examen de admitere la facultatea de psihologie. Din păcate, în 1977, an în care eu am terminat liceul, facultatea de psihologie a fost desființată; și la București, și la Cluj, și la Iași. M-am reorientat: m-am îndreptat spre facultatea de filosofie, pentru că am aflat eu că doar acolo se mai făcea o specializare în psihologie, începând din anul al treilea.

Era o știință reacționară, precum genetica prin anii șaizeci...

O vreme a fost socotită știință reacționară; prin anii șaizeci psihologia a revenit pe un loc bun, între științele socotite importante pentru pregătirea noastră, pentru ca în 1977, la un fel de reformă a învățământului, facultatea de psihologie să dispară, probabil socotindu-se că această disciplină nu trebuie studiată și la un asemenea nivel. Pentru că, interesant lucru, psihologia a rămas ca disciplină de predare la nivelul liceului, dar s-a desființat facultatea care pregătea profesorii ce aveau să predea această disciplină! În sfârșit, eu am rămas, cumva, pe dinafară și m-am dus către filosofie tot cu interesul de a da peste psihologie. Numai că, ajuns la facultatea de filosofie, apropiindu-mă de logică, am renunțat la specializarea psihologie. Să mai spun ceva: eu am fost foarte apropiat de matematică și în școala generală, și la liceu, iar la Facultatea de Filosofie din București am întâlnit disciplina Logică, o știință formală foarte apropiată de matematică. Așadar, nu chiar întâmplător m-am îndreptat către logică. Apoi, matematica, logica mă ajutau să gândesc formal punând în joc conceptele. Filosofia este tocmai acest joc formal punând în mișcare concepte. Or, dacă ai un bun exercițiu al jocului formal cu simbolurile, e mai ușor să te deprinzi și cu jocul formal cu conceptele. Acuma să nu înțelegi că filosofia este o simplă joacă cu conceptele.

Mulți câmpineni te cunosc pentru că ai fost profesor de logică, la Liceul Petrol, la Colegiul Național „N. Grigorescu". De altfel, și una dintre cărțile tale e dedicată acestui domeniu (Topos-ul formal și istoric al silogisticii, Ed. Academiei Române, 2003). Temă destul de rece, de abstractă, aflată în sațiul aerat al ideilor. Și totuși ești profesor, ai relații umane, calde cu studenții. Cum se împacă aceste

două dimensiuni ale preocupărilor tale? Câte ființe sunt în tine?

Una singură! (râde) Într-un fel, chiar această meserie de profesor îți cere să te pregătești foarte bine. Atunci când predai într-un mediu universitar trebuie să știi cu mult mai mult decât prezinți studenților. Dar să lămurim mai întâi problema acelei lucrări de logică clasică. Ideea fundamentală a acestui text este din perioada facultății, când am fost orientat cu precădere spre logică – lucrarea de licență a fost pe logică. Motivul pentru care eu am alocat timp pentru a o scrie este legat de ceva reușit chiar în perioada licenței; e vorba de acel sistem axiomatic al silogisticii. E o lucrare științifică ce a trecut prin mai multe filtre decât orice altă lucrarea a mea.

Și la doctorat?

Acolo am încercat o interpretare a filosofiei lui C. Rădulescu-Motru, unul dintre filosofii noști buni, dar puțin cunoscut, pornind de la o analogia a unui concept fundamental în filosofia noastră, determinism prin finalitate, cu structura formală a conceptului kantian al finalității. Sigur că demersul din această lucrare nu este unul logic, ci unul angajat filosofic.

Trebuie să revin la esența întrebării mele anterioare: relația apropiată cu elevii și, acum, cu studenții, vizavi de relația abstractă cu lumea ideilor filosofice. Știu că predai și la Politehnică, și la Universitățile din București și Ploiești...

Adică în lucrările acestea eu nu dovedesc apropiere față de oameni, iar atunci când predau sunt cumva apropiat de oameni? Ei, eu vreau să spun că, atunci când scriu sunt apropiat de niște oameni, de filosofi, de cei care mi-au oferit niște lecții. Nu e vorba de niște oameni cu care m-am întâlnit în carne și oase, ci de cei care au lăsat niște texte care, uneori, sunt mai vii decât oamenii cu

care mă întâlnesc eu mergând pe stradă. În cealaltă situație este vorba despre o relație, de asemenea cu niște oameni pe care eu chiar îi consider oameni. Eu n-am prejudecăți în privința relației educator-discipol. Eu sunt convins că pot învăța de la cei pe care îi învăț. Mi s-a întâmplat de foarte multe ori să înțeleg ceva tocmai încercând să fac pe altcineva să priceapă un anumit lucru. Eu nu-l desconsider nici pe cel care simt eu că nu este în stare să se ridice la un anumit nivel de înțelegere, pentru că sunt convins că el face eforturi pentru a pricepe ceva. Am o considerație cu totul deosebită față de oamenii cu care vin în contact și mai cu seamă față de oamenii care sunt dispuși să învețe ceva. Iar eu sunt convins că știu foarte puține lucruri și că chiar e necesar să încerc continuu să învăț de la cei cu care mă întâlnesc. Nu socotesc pe cei cu care mă întâlnesc niciodată sub mine. Cred că de-aici vine căldura aceasta. Eu lucrez cinstit, să spun așa, și cu studenții de la zi, și cu studenții de la frecvență redusă, și cu studenții de la învățământ la distanță; am lucrat la fel și cu elevii de la seral, și cu elevii de la zi.

Și să sădești o sămânță care să încolțească, mai devreme sau mai târziu, să-i facă mai dornici de cunoaștere...

Vezi, asta e o problemă destul de complicată, care nu ține de o anumită persoană, ci, cred, ține de stilul culturii noastre. La noi nu prea există învățători veritabili. În cultura noastră, vreau să spun. Sigur că, forțând puțin lucrurile am găsi niște serii de discipoli care s-ar revendica de la o anumită școală, de la un o anumită personalitate. Vorbim de școala Maiorescu, de școala Nae Ionescu; în critica literară, de școala Călinescu, de școala Lovinescu. Dar asta forțând puțin lucrurile. Repet, nu cred că avem învățători veritabili. Așa încât eu chiar sufăr din cauza aceasta, nu pentru că

aș fi depășit de un fatum, - vezi, Doamne, cultura noastră este sub această soartă și, eu fiind în interiorul ei, n-o să-mi găsesc niciodată discipoli – ci pentru că nu s-a întâmplat până acum acest lucru. În legătură cu mine, simt că îmi este foarte greu să găsesc niște oameni care să accepte nu necritic, dar măcar să accepte că fie și doar unele dintre lucrurile pe care le transmit au puterea de a-i „prelucra" și pe ei dintr-un anumit unghi.

Dar, am ajuns și aici, care este rostul și locul filosofiei azi? Aș pleca de la un fapt divers: firme americane - Coca-Cola, spre exemplu - au angajat în departamentul lor de vânzări unul sau doi filosofi cunoscuți, cu operă, cu sisteme proprii de concepte.

Păi, filosoful ăsta despre care vorbești ar fi, față de conducerea companiei respective, ce este filosoful lui Kant față de principe. Conducătorul companiei, ca și principele de care vorbește Kant, ar trebui să-și aplece, din când în când, urechea spre filosof. Nu e obligat, desigur, să ia în seamă tot ce spune filosoful, dar să aplece urechea către el. Poate că unele lucruri au și valoare practică și pot aduce o anume eficiență. Apoi, mă gândesc și la alte rosturi ale filosofului aflat într-o asemenea poziție. Oamenii aceștia care sunt mult prea angajați în spațiul public au nevoie, din când în când, de retragere în ei înșiși. Probabil că filosoful este mijlocul ce-i ajută pe ei să facă la răstimpuri calea întoarsă spre ei înșiși. În acest fel ar putea să înțeleagă mai mult din rațiunile activității (economice etc.) pe care ei o desfășoară.

Înseamnă că, poate, nu întâmplător președintele României are între consilieri un filosof, Andrei Pleșu… [între timp, a demisionat...]

Important este ca președintele României să-și aplece urechea, din când in când, la ceea ce spune filosoful în cauză, care e și

foarte bun orator.

Cartea ta în curs de apariție la Institutul European [Cetatea sub blocada ideii] se subintitulează *Schiță fenomenologică a istoriei gândirii politice*. Din această perspectivă, te rog să comentezi următoarea afirmație a unui filosof contemporan francez: „Cel mai grav eșec al comunismului nu este prăbușirea sa, ci moștenirea sa. (...) Departe de emancipa umanitatea, el a întors-o, dimpotrivă, spre hoardă."

Mie nu mi se pare formula aceasta interpretabilă filosofic. Mi se pare interpretabilă istoric și poate chiar la nivelul conștiinței comune. Este clar că ceea ce s-a întâmplat într-un regim comunist a însemnat o întoarcere înspre hoardă. Pentru că s-a mizat foarte mult pe excitarea maselor, sub un anumit impuls și cu un anumit scop. Scopul era acela al exercitării absolute asupra masei respective. Vreau să spun, însă, că masa a fost manipulabilă dintotdeauna. În anumite regimuri politice masa n-a fost și excitată, a fost dominată pur și simplu cu mijloace firești. În comunism, însă, masa a fost dominată și, totodată a fost excitată, în sensul de a accepta dominația aceasta. S-a vrut o masă care, în mod conștient, să accepte dominarea ei de către o anumită putere.

Și să devină dependentă de această dominare.

Sigur. Numai de această dominare. Chiar termenii utilizați în terminologia comunistă țin de un asemenea mecanism. Pentru că s-a spus la un moment dat: comunismul vrea să-i facă fericiți pe toți. Există, altfel spus, o formulă a fericirii, doctrina comunistă o cunoaște, iată, o răspândește în lume, mai rămâne doar ca noi toți să fim de acord cu această formulă, să facem ceea ce pretinde ea și, în final, vom fi fericiți.

Să bem pocalul până la fund.

Diferența dintre dominarea maselor prin acest regim politic și dominarea masei prin alt regim politic constă în faptul că regimul politic comunist a vrut nu doar să domine, ci să domine o masă convinsă că această dominație este pentru ea, pentru binele ei. De aici rosturile învățământului ideologic...

De aici și ideea de tată al națiunii, idolatrizarea conducătorului.

Ideea e mai veche, a fost numai reînviată... Comunismul a vrut mai mult, a vrut să creeze un om care să se supună conștient unei autorități totale.

Despre căile filosofării

Într-un moment de puseu ludic, în contextul unor schimburi de replici pe site-ul grupului de discuții ro-filosofia, (mi-)am pus întrebarea dacă mediul în care viețuiește un filosof îi influențează gândirea și sistemul de valori în care își constituie sistemul. Am încercat o posibilă dihotomie între filosoful de (la) bloc și filosoful de (la) curte [cu grădină]. Crezi că această dihotomie funcționează?

Filosofia e o disciplină urbană, fără îndoială. Dar ea presupune un anume scenariu și prima parte a acestuia este ocupată de o anumită pregătire, să-i zicem așa. Unii, cu mai mult har în exprimare, spun „ajunare". Nu se poate face filozofie fără pregătirea aceasta, fără „ajunare", Or, ajunarea poți s-o găsești pe o cale pe care a mai umblat și altcineva. Ceea ce urmează după „ajunare" este doar al tău și prin asta te definești tu ca filosof original, să spun așa, deși eu cred că expresia asta „filosof originarl" e una pleonastică. Filosoful-filosof trebuie să fie original, e definiția lui să

fie original, nu? Așadar, am putea înainta cu toții pe o anumită cale, ajungem într-un loc și, de-acolo, fiecare o ia pe cont propriu. Ei bine, nu există o singură cale, bineînțeles, pe care mergem toți pentru a „ajuna", pentru a ajunge în locul acela din care vom putea filosofa, sunt mai multe. Și ele pot fi grupate în funcție de multe criterii. De exemplu, poți să găsești o cale oarecum proprie, pe care să nu mai fi înaintat altcineva anterior. În secolul al XX-lea sunt o grămadă de astfel de căi inventate de filosofi. E un secol al metodologiei filosofice. Iată, fenomenologia, să spunem, e o astfel de cale de „ajunare" cu totul originală. Sau existențialismul, nu?, este, de asemenea, o cale de „ajunare", o cale de pregătire întru filosofare. Sau hermeneutica filosofică e, de asemenea, o astfel de cale de pregătire. Avem grupuri care au folosit astfel de căi. Există un grup al filosofilor fenomenologi, altul al filosofilor hermeneuți, altul al filosofilor existențialiști ș.a.m.d. Acesta este un tip de cale. Dar poți să găsești și o cale bătătorită deja, dar care presupune o oarecare inventivitate a filosofului, o spontaneitate a lui. Minimă, însă, spontaneitate, pentru că, în bună măsură, reperele acestei căi sunt date. Avem neo-kantianism, neo-hegelianism, neo-raționalism, neo-augustinism, neo-tomism...

Și neo-existențialism?

Vom avea, în secolul al XXI-lea cred că vom avea, e prea devreme, încă fumegă existențialismele, e prea devreme să vorbim de un neo-existențialism. Așadar, iată, putem găsi două tipuri de căi pentru o „ajunare", pentru a ajunge acolo de unde începem să filosofăm. Ei, ne putem gândi acum și la un criteriu care să țină de mediul în care are loc „ajunarea"...

La asta voiam să ajungem. Filosoful este un individ. El trăiește

într-un mediu, într-un grup social cu anumite caracteristici, valori. Mediul poate fi de tip urban și poate fi de tip rural prin hotărârea lui, a individului, de a se retrage mai aproape de natură, mai departe de aglomerare, eventual la mănăstire... Acest lucru are influență asupra sistemului său de gândire, de...

Numai asupra felului de pregătire pentru filosofare. Filosofia este un lucru cu totul și cu totul spontan. Nu e legat de nimic anterior. Sigur, contează această perioadă de „ajunare", contează cum te pregătești pentru filosofare. Dar, nu înseamnă că în conținut, în ceea ce va urma, mă refer la filosofia ca atare, găsim o continuitate, că în ceea ce va urma vom avea ceea ce am avut în perioada de „ajunare". Nu. E altceva. Așadar, calea pe care înaintăm spre locul acela din care vom începe filosofarea poate să țină de mediul în care ea se instalează. Am putea vorbi de un mediu urban, să spunem, un mediu plin de oameni, de convenție...

Și nu-l influențează pe el în gândire, în judecarea lumii, această diferență de mediu?

Nu, Florine. Dacă am accepta această idee, atunci ar trebui să avem exact aceeași filozofie la Platon și la Aristotel. Au trăit în același mediu urban, în aceeași Atena supercivilizată. Și ei gândesc în chipuri diferite, iată. S-au pregătit cam în același fel. Este cert faptul că Aristotel a urmat școala lui Platon. El a căpătat informație și formație în această școală. Totuși, când a început să filosofeze, a fost altfel decât Platon. Așadar, calea prin care el se pregătește, această „ajunare", poate să fie altfel decât la altul, poate să fie exact ca a altuia, filosofia nu este această cale, această „ajunare", această pregătire, filosofia e ceea ce urmează. Prin pregătirea aceasta capeți

un loc bun. Să-ți dau un caz. Husserl vorbește mult despre tehnica fenomenologică. Și, la un moment dat, avea atâta pretenție în legătură cu universalitatea acestei metode, încât, spunea el, știința bună se poate fundamenta pe această metodă fenomenologică. Dar, după formularea acestor pretenții, Husserl a îngăduit o experiență cu totul nouă în spațiul filosofării, e vorba de filosofia lui Heidegger. Era altceva. Într-un fel, Heidegger a acceptat niște convenții fenomenologice, a stat în preajma lui Husserl, îi dedică Sein und Zeit lui Husserl, ceea ce dovedește că a căpătat ceva în școala aceasta fenomenologică. Și totuși, Heidegger este cu totul altul decât un filosof husserlian, sau fenomenolog obișnuit, înțelegi?

Revenim la ideea despre calea către locul din care putem filosofa. Calea aceasta se poate instala, desigur, în două tipuri de mediu. Într-un astfel de mediu urban, foarte agitat, civilizat, sau într-un mediu în care componenta umană e purtată mai cu seamă de filosof, nu de lucrurile din jur. E vorba de un mediu mai apropiat de natură. Gândirea, cu toate că gândirea nu este natură pură, ci este natură omenească, nu?...

Acesta este cadrul!

Cadrul e natură-natură, da. Oricum, grădina nu seamănă, chiar în alcătuirea ei omenească, să zic, cu spațiul urban, cu agitația blocului, cu cultura orașului. Este un alt tip de cultură. Dar omul acela se simte mai bine acolo. Probabil că el a simțit, înainte de a se retrage, că un astfel de mediu îl avantajează pentru a găsi acel loc din care să înceapă filosofarea. Vezi, sunt foarte mulți care „ajunează", sunt foarte mulți care se pregătesc, însă foarte puțini dintre cei care se pregătesc reușesc să găsească locul acela, despre care tot vorbesc eu, și mai departe să și fie creatori în

filosofie, să filosofeze de-adevăratelea.

Noi credem că filosofia este o chestie foarte ușoară și ușuratică. Nu. Din nefericire pentru mulți care pretind că filosofează, filosofia aceasta presupune și o tehnică, mă refer la partea aceasta de pregătire, și presupune foarte multă subiectivitate. Subiectivitatea va fi puternică din momentul în care acel om și-a găsit locul din care poate începe filosofarea. Hai să ne uităm către filosofia românească. Au apărut multe contestări, după '89, în privința existenței ei. Pentru că unii au spus așa: filosofii români s-au școlit în străinătate, au venit cu niște modele și cu niște idei filosofice de acolo și le-au practicat aici. În sfârșit, i-au oferit ei un anume „sos cultural" autohton, dar ideea ca atare și metoda ca atare sunt de dincolo. Ceea ce înseamnă că ei nu sunt originali. Dacă judecăm filosofia din această perspectivă a originalității, acești indivizi nu sunt filosofi, nu? Nefiind ei filosofi, n-avem nici filozofie românească! Alții au spus: nu, domnule, avem filozofie, pentru că, iată, oamenii aceștia s-au întors aici și au creat în limba română. O fi suficient că creezi în limba română pentru a face și filozofie românească?

Dar Blaga nu este filosof român? A creat nu numai în românește, ci și original românesc.

Aici e problema. Cei care au încercat să facă dovada existenței filosofiei românești au fost destul de atenți la acest aspect. Anume că nu e vorba numai de un text în limba română, ci e vorba de o construcție ca atare românească. Și unii dintre filosofii care au fost și interesați de românismul construcției lor filosofice au găsit ei înșiși niște însușiri care ar fi românești. De exemplu, C. Rădulescu-Motru spune: sistemul meu filosofic

trebuie să se numească personalism energetic, pentru că personalismul ține chiar de firea poporului român și de cultura sa, bineînțeles. Prin asta el vrea să spună că ceea ce a pus acolo, în sistemul personalismului energetic, este românesc. Fără îndoială că sunt și idei ale altora, dar sunt astfel reformulate, așezate, încât să iasă, până la urmă, ceva românesc.

Mie nu mi se pare nefiresc să se facă un asemenea demers analitic, să zicem, cu privire la originea unei filosofii, atâta vreme cât se vorbește de filosofii sau filosofia germană, se vorbește de filosofii sau filosofia franceză, diferită, cu un alt mod de gândire sau mod de abordare a acelorași întrebări existențiale.

Știi ce diferă de la o astfel de filozofie, la o altă filosofie? De la filosofia germană, la cea engleză, de la cea engleză la cea franceză? Și, mai proaspăt, de la cele europene, la cea americană? Diferă originalitatea, aceea care se câștigă după ce filosofii au poposit acolo unde au ajuns după ce s-au pregătit. Căile prin care ei s-au pregătit, calea aceea de „ajunare" poate fi aceeași pentru mulți filosofi. Și să știi că putem constata această identitate de calc. Ei, filosofii, se vor deosebi prin ceea ce capătă după ce ajung în locul acela din care pot filosofa. Vezi, eu am tot implicat aici două faze ale actului de filosofare: „ajunarea" și actul propriu-zis de filosofare. „Ajunarea" aceasta poate fi aceeași pentru o mulțime de oameni. Ceea ce urmează după „ajunare" ține de fiecare individ și nu de mai mulți indivizi. Fii convins că Immanuel Kant a avut aceeași cultură filosofică pe care a avut-o și David Hume, să zicem. S-a și spus că Immanuel Kant este un fel de filosof empirist englez, după ce a publicat Critica rațiunii pure. Iată, dovadă că cei care au citit lucrarea au raportat imediat ideile de acolo la ceea ce știau ei,

la modelul empirist englez. Kant ar fi un David Hume german, așa s-a spus. Ei, noi îl percepem altfel pe Kant astăzi. Spunem că este un strălucit filosof original. Cu siguranță că el s-a pregătit în felul în care s-a pregătit și David Hume. De aici și faptul că a fost recunoscut ca un filosof empirist. Însă, ceea ce a spus el mai departe, dincolo de pregătirea aceasta, comună cu cea a lui David Hume, contează ca filozofie kantiană. Și pe aceea o numim noi, astăzi, filozofie kantiană. Mai e un lucru interesant la Kant. Exisă o perioadă lungă, precritică, spun istoricii filosofiei, până când el, iată, se pregătește să exploateze ideea critică și să facă din ea o metodă de filosofare pe care o vor prelua alții. Metoda lui, el a creat-o după ce s-a pregătit serios pentru filosofare. Noi acceptăm ceea ce un filosof creează din originalitatea sa ca un fapt cu semnificație tot pentru pregătirea noastră. Dacă vrem să urmăm calea lui Kant până la capăt, vom fi, poate, filosofi kantieni. În nici un caz filosofi și atât. Vom fi filosofi kantieni.

M-ai întrebat de Blaga, mai devreme.

Da. Poate insistăm mai mult.

Ori stă bine unui filosof.

Eu cred că nu stă bine unui filosof. Și dacă nu stă bine și Blaga era convins că a făcut lucrurile despre care spune acolo, încep să am îndoieli în legătură cu calitatea lui de a fi filosof. Acum, pun în legătură ceea ce el spune acolo și această impresie pe care el mi-a creat-o și cu o impresie mai veche pe care eu am căpătat-o citind textele lui. N-am avut senzația, citind cu atenție textele lui Blaga, că sunt în fața unui mare filosof. Nu am avut această impresie. Eu cred că am vorbit atât de mult despre filosofia lui Blaga, în cultura noastră, datorită punctului de vedere pe care 1-a avut Călinescu, în

Istoria literaturii române. La noi, cultura este făcută de critici literari și de istorici literari. Când va fi făcută de filosofi, probabil să avem și o altă imagine a culturii române. Acum suntem sclavii acestei imagini, constituite de criticii literari și de istoricii literari. Poate că ei sunt chiar cei care au și proiectat această cultură românească și, bineînțeles, ei sunt mai ușor decât alții de recunoscut drept oameni de cultură. De asemenea, poate că noi nu am căpătat o anumită formație, dată fiind această presiune pe care am resimțit-o, cultural vorbind, dinspre criticii literari și istorici. Revin la Blaga, de fapt așa voiam să încep când i-ai pomenit numele. Mi-a venit în minte Experimentul Socrate. Știi că el, după ce află că e socotit de zeu drept cel mai înțelept dintre oameni, nu crede și merge la câțiva indivizi spre care îi socotea înțelepți, ca să-și dea seama mai bine ce e înțelepciunea, ce înseamnă omul înțelept și, apoi, să se dumirească în privința spusei zeului. Și stă de vorbă cu un politician, cu un artist și cu un poet. Și constată că ei nu sunt înțelepți. El așa îi socotea înainte de a merge la ei. Dar, după ce a stat de vorbă cu ei, și-a dat seama că nu sunt înțelepți. Și de ce nu sunt înțelepți? Pentru că ei pretind că știu și ceea ce nu știu. Pentru că ei pretind că rezolvă totul. Pentru că ei pretind că sunt primii care abordează anumite probleme, iată de ce nu sunt înțelepți. În vremea aceea în care a trăit Socrate, înțeleptul era, de fapt, filosoful. Socrate, după experimentul acesta, vine cu o definiție a filosofici care are valabilitate astăzi: filosoful este cel care își recunoaște necunoașterea. Or, acolo, la Blaga, nu știu dacă avem de-a face cu o recunoaștere a necunoașterii. Poate cu o încercare de a-ți impune recunoașterea.

Dați-mi un punct de sprijin și răstorn Pământul, ca să recurg la

o expresie celebră. Așa și ție, ți-am dat un subiect, de fapt un joc de cuvinte. Indiferent de el, am ajuns să batem o întreagă...

Să batem câmpii...

... Cu grație, sper! Ca o concluzie la punctul de pornire, înțeleg eu că mediul și mulțimea în care trăiește un filosof, nu-i influențează răspunsurile la întrebările esențiale pe care și le pune.

Nu-i influențează filosofarea ca atare. Uneori filosofarea aceasta nici nu ajunge la texte. Poate să rămână în sufletul respectivului. Noi, însă, avem pretenție cu filosofarea, adică ea trebuie să ajungă la text și să ne fie dovedită. Să o putem recunoaște și noi, ceilalți, de dincolo de filosof. Revin la ideea mediului. Mediul contează, fără îndoială, pentru acea pregătire. Vezi, aici este vorba și despre ceea ce Blaga - că tot l-am judecat puțin mai devreme - numea orizont. Sigur, el vorbea de orizont temporal, orizont spațial etc. Aceștia sunt niște factori ai inconștientului. Aici, când e vorba de mediu, mie îmi pare a fi prezent orizontul, limita până la care spațiul filosofării se poate întinde. Unii dintre filosofi își găsesc locul acela din care încep că filosofeze foarte repede. Dar, orizontul pe care ei și-1 deschid așezându-se acolo, în locul acela, este larg, foarte larg, aș putea spune. În nici un caz, orizontul lor nu este pielea, tot Blaga spunea, cu o vorbă bună, iată. Alții ajung foarte greu, foarte greu, iar orizontul filosofării lor este restrâns. Aceștia sunt filosofii cu metodă. Ei sunt cei care pot fi urmați. Ei sunt cei care fac școală. Nu s-a întrebat nimeni - poate s-a întrebat, dar eu nu cunosc nici întrebarea, nici răspunsul la o astfel de întrebare - de ce Petre Țuțea, de exemplu, n-a întemeiat o școală filosofică? Știe toată lumea, el filosofa. Filosofa în legătură cu orice pretext. Ai spus tu că

ai aruncat un pretext mai devreme și noi am bătut câmpii...

Nu în sens peiorativ!

El „bătea câmpii" filosofând. Nu-i trebuia prea mult ca să se instaleze acolo, în filozofare. El avea nevoie de o minimă pregătire pentru a se instala și pentru a filosofa mai departe. El nu are un set de metode pe care să le adoptăm ca atare și cu ajutorul cărora să ajungem noi înșine să filosofăm. Nu se poate. Pe când, urmând, așa, cu atenție, să spun, opera lui Noica, am putea găsi câteva repere, am găsi căi.

Chiar el ne dă niște repere.

Chiar el, da, sigur. A fost conștient de faptul că orizontul în care filosofează nu este vast, este mai închis, iată, la Petre Țuțea lucrurile stau cumva altfel. Generația aceea teribilă, generația formată în perioada interbelică, oarecum sub bagheta maestrului Nae Ionescu, este plină de individualități puternice, de oameni care au reușit să filosofeze de-adevăratelea. Mai devreme sau ceva mai târziu. Unii au un orizont vast, iată, Petre Țuțea. Alții au un orizont mai strâmt. Petre Țuțea nu este un elev ca atare al lui Nae Ionescu, dar este și el din grup sau din apropierea grupului. Mă gândeam acum la Mircea Eliade. Mult timp am spus că Mircea Eliade este filosoful nostru excepțional. Nu este, totuși, un filosof. Sau este un filosof cu un orizont foarte strâmt. Probabil că el va putea, sigur, în timp, să atragă pe unii și aceștia să formeze, până la urmă o școală. Orizontul acela pe care-1 deschide el este destul de închis. Orizontul pe care îl deschide, însă, Mircea Vulcănescu este imens, de asemenea. Nu știu dacă se va ajunge vreodată să se filosofeze în stil „vulcănescian".

Eu tot pun concluzii. Mă gândeam la altă concluzie, exprimată

oarecum poetic: pentru sămânța înțelepciunii orice sol este mănos. Cam asta extrag eu din toate argumentele pe care le-ai adus și toate exemplele pe care le-ai dat. Deci, nu există filosoful de (la) bloc, și filosoful de (la) curte.

Nu. E filosoful pur și simplu. Mediile astea de care vorbești tu sunt prielnice, toate, pregătirii.

Eu îți mulțumesc pentru timpul pe care ți l-am răpit.

Nu-l găsesc deloc răpit.

Mulțumesc.

Christian Crăciun

Se întâmplă, mai mereu, ca lumea să se schimbe mai repede decât gândirea noastră

Aveai treizeci de ani când a murit Nichita Stănescu.

Exact. Eram la masă, cu prietenii, de ziua mea, când a venit cineva și ne-a spus că a murit Nichita, mi-aduc aminte…

Cum ai reacționat atunci?

A fost un șoc, am rămas tăcuți. Eram toți din lumea asta legată de literatură, de cultură. Sigur, n-ascultam radio în acel moment, a venit cineva mai târziu și ne-a spus. A fost un șoc, într-adevăr, chiar dacă știam că mai fusese bolnav… Îl cunoscusem pe Nichita puțin, am vorbit cu el în vreo două rânduri. Făcusem româna cu profesorul cu care făcuse cu ani înainte Nichita, cu regretatul profesor Milica, la Liceul Caragiale din Ploiești. Acesta ne povestise, desigur, despre adolescența rebelă a lui Nichita într-o

vreme în care nu prea se purta, sau nu erau acceptați rebelii.

Dar, până atunci, aveau să treacă treizeci de ani de la nașterea ta, în…

…Comuna Florești, la jumătatea distanței între Ploiești și Câmpina, într-o casă obișnuită, simplă, țărănească, cu cerdac, înconjurată de viță. Tata era funcționar, mama era casnică, fusese cândva soră medicală, dar nu mai profesa atunci când m-am născut. Însă mama avea o teribilă poftă de lectură, de literatură, „boală" care, cum se vede, mi s-a transmis integral și mie, încă de când eram mic.

O parte genetic și o parte…

O parte genetic (*zâmbește*) și o parte prin educație, să spun așa. Dar cred că ei îi datorez, în mare măsură, și primele cărți pe care le-am avut, și primele discuții despre cărți. Mi-aduc aminte de când eram foarte mic – foarte mic față de prejudecata publică, să zic așa – comentam împreună și cărțile pe care le citea ea, eu încă nu puteam să citesc orice, unele erau prea complicate pentru vârsta mea, când eram într-a treia, într-a patra. Comentam împreună și filmele pe care le vedeam (apăruse, între timp, televizorul), cred că am învățat multe și din chestia asta.

Care-ar fi prima lectură pe care ți-o amintești?

Mi-a plăcut, de pildă, o carte pentru copii din seria Habarnam, și era *Habarnam în țara minunilor*, erau mai multe, mă rog.

Un fel de Harry Poter al acelor ani…

Exact. Erau revistele pentru copii, Luminița, Nucă-pană-ghindă-frunză, dacă mi-aduc aminte bine. Mai era și o emisiune la radio care-mi plăcea foarte mult. Am ascultat-o din primele clase de școală și până târziu, când am terminat a opta. Se chema „Vreau să știu". Erau tot felul de lucruri despre știință, de popularizare,

desigur, pe înțelesul nostru. Mi-au rămas în minte, chiar dacă, spre deosebire de alții, eu nu am o memorie a copilăriei foarte dezvoltată. Îmi amintesc lecturile obișnuite: Cireșarii, pe care îi citeam la începutul fiecărei vacanțe, deși aproape ajunsesem să-i știu pe dinafară. Îmi plăceau teribil și, când începea vacanța, îi citeam, așa, ca un fel de antrenament. Cei trei mușchetari îmi plăceau teribil când eram mic și i-am recitit de multe ori.

Aveai, încă de pe atunci, înclinația spre „umanioare".

Probabil că da.

Asta te-a făcut ca, mai târziu, să te duci la Ploiești, la Liceul «I. L. Caragiale».

Secția real! Matematică și fizică *en gros*. Cum să spun, opțiunea a fost asumată în deplină cunoștință de cauză, nu a fost o hotărâre a părinților sau a altora. Nu am regretat și nu regret nici acum acea opțiune. Pentru că am învățat foarte multe lucruri care, mai târziu, chiar și față de colegii de facultate, mi-au dat un anume avantaj. Am rămas și azi cu anumite pasiuni și urmăresc cu interes descoperirile din domeniul fizicii, al geneticii, al logicii matematice, îmi plac lucrurile de genul ăsta și citesc și astăzi cu plăcere despre domeniul științelor exacte. Cred că a fost o opțiune norocoasă cea pe care am făcut-o, am avut și profesori excepționali la absolut toate obiectele. Am amintiri foarte frumoase despre perioada liceului. Erau de o exigență teribilă, se lucra enorm, fără să se țină seama că ești la real, la uman. Repet, mi-a folosit mult. Sar puțin, dacă am luat-o pe panta biografică: în facultate am avut prilejul să-l cunosc pe Solomon Marcus, marele profesor și matematician, care s-a mirat să găsească la filologie pe cineva care știa puțină matematică și care a fost în stare să-i

facă o analiză cu statistică matematică la o poezie. Nu m-am ținut de chestia asta, din păcate…

Ai făcut filologia la Universitatea din București.

Limba română și limba franceză.

După experiența ta, aceasta, decantată în timp, crezi că omul de azi, intelectualul, are nevoie de o formație cât de cât enciclopedică?

În mod clar, da! Aș spune mai mult chiar decât în Renaștere. Pentru că astăzi știința, filosofia și "umanioarele", cum spuneai, au intrat într-un fel de lentilă convergentă și se focalizează spre un singur punct, în mod clar. Și, atunci, ești obligat, nu te mai poți mișca. După Einstein, după descoperirile din genetică sau din microfizică, nu te mai poți mișca oricum în domeniul picturii sau literaturii, nu te mai poți mișca în roman, de pildă, la fel cum te mișcai în secolul al XIX-lea, secolul unui mecanicism extrem de optimist în aceea că poate descoperi ultimele taine ale materiei. Nu mai vorbesc de calculatoare și universul acesta virtual. În paranteză fie spus, mie mi se pare un nume nu foarte potrivit, pentru că primul univers virtual, ultimul și singurul, de fapt, este cel creat de literatură, de arte, în general. Ăla, da, univers virtual, într-adevăr, la propriu. Cel făcut pe calculatoare e un univers secund, o imitație a universului real, fără prea multe calități, a copie, o clonă, care imită foarte bine, dar nu este un univers paralel, în ciuda aparențelor. Revin și spun că este obligatoriu pentru un om de artă, astăzi, să aibă un minimum corp de cunoștințe și în celălalt domeniu; așa cum îi cerem matematicianului, fizicianului, să știe ceva și despre Rembrandt, și despre Bach, este valabilă și reciproca.

Cum ai început să scrii?

Ca tot românul și ca tot omul, am început cu poezie. Am renunțat pe la sfârșitul facultății, de atunci n-am mai scris poezie. N-am publicat, din fericire, nimic din ce-am scris. Caietele respective le-am dăruit unor persoane cărora le-au plăcut poeziile, așa că am scăpat, nu prea mai am din ele acasă. Nici critica literară nu mi s-a potrivit, nu sunt un om exact, deși spuneam că am făcut realul. Un critic literar trebuie să urmărească foarte riguros toată opera unui autor, recepția ei critică, influențele și așa mai departe. Or, eu nu am această răbdare, să spunem, nu am această structură. Sunt mai lax din acest punct de vedere și specia care am simțit la un moment dat că mi se potrivește cel mai bine este aceea „de a bate câmpii cu grație", care se numește eseu. Am publicat destul de mult, încă din timpul facultății, ulterior, am avut rubrici permanente la Orizont, din Timișoara, la Steaua, la Transilvania. Apoi, o lungă perioadă, am renunțat la scris din motive de lehamite, pentru a-mi reveni, așa, încet-încet, după '90, când am reînceput să înnegresc foaia cu gânduri, cu raționamente.

Ai pregătit și niște cărți?

Aș putea spune că am debutat într-o carte, o culegere scoasă de regretatul profesor Mircea Zaciu, la centenarul Rebreanu; am și eu un studiu în acea culegere care se cheamă Liviu Rebreanu după un veac, sunt mulți autori cuprinși în acel volum masiv. Mă pot mândri că volumul se deschide cu Mircea Eliade, iar eu am un studiu despre Pădurea spânzuraților. Bibliografic, se poate, cred, socoti un debut. Actualmente, am o carte de eseuri, predată de vreo trei ani editurii. În sistemul nostru de publicare, editura așteaptă bani de la mine, eu aștept bani de la Dumnezeu, ca să poată apărea cartea. Mai am încă o carte aproape gata, o rescriu acum

da capo al fine, este un eseu despre Eminescu pe care l-am publicat integral în revista Axioma de la Ploiești.

„Ucronia eminesciană”.

Exact. O rescriu, îi măresc dimensiunile, o aduc la zi bibliografic, sunt șase-șapte ani de când am scris-o, nu mă gândeam atunci la o carte. Pentru mine, poate că spun o prostie, esențial este scrisul, nu publicatul. Asta este.

Te împinge și situația de pe piața cărții, criza, care nu se mai termină, a circulației cărții. Poate că, într-un colț secret al sufletului tău, un colț al speranței, păstrezi gândul că scrii și pentru o carte, pentru niște cărți.

Am abordat și a doua dimensiune a personalității lui Christian Crăciun. Cea de-a treia dimensiune la care m-am gândit eu pornește de la situația biografică: locuiești, în continuare, la Florești, în aceeași casă în care te-ai născut, ai o grădină de care te ocupi.

(*Mândru*) DA. Voltairian.

Am să închei întrebându-te: cum vezi tu lumea asta de la debutul mileniului al treilea?

Ei… este foarte greu de anticipat. Așa cum cred că nimeni, la 1900, n-ar fi putut anticipa cum va arăta lumea în 1960, să spunem, cred că nimeni, astăzi, nu își poate imagina, pe cele mai sofisticate calculatoare pe care le are Pentagonul sau KGB-ul, modelele lumii în viitoarele decenii din două motive, cel puțin. Unu, pentru că vor apărea, cu siguranță, descoperiri care vor răsturna lumea, așa cum au apărut la începutul secolului trecut. Cine ar fi crezut, de exemplu, că teoria unui profesor de psihiatrie numit Freud avea să răstoarne, să schimbe atât de multe lucruri în lume. Așa cum nici teoria contemporană a lui Einstein nu mulți au bănuit cât de

profunde implicații va avea peste puține decenii. În al doilea rând, nu pot fi anticipate ritmurile, pentru că, dacă în ultimele decenii lumea a evoluat cu o asemenea viteză, această viteză va crește și mai mult. Și iarăși nu vom putea ști ce se va întâmpla peste zece sau douăzeci de ani, nici în bine, nici în rău. Probabil că lumea se află, așa cum s-a aflat totdeauna, la o cumpănă, la o intersecție, de unde o poate lua și spre bine, și spre foarte mult rău. Suntem la câteva zile după 11 septembrie, a trecut un an de la atacurile teroriste care au schimbat atât de multe percepții asupra lumii – probabil că mileniul III începe, într-adevăr, așa cum s-a spus, de la această dată. Va trebui să învățăm și noi, oamenii obișnuiți și politicienii, și oamenii de știință să gândim lumea în alți termeni decât am gândit-o până acum. Se întâmplă, mai mereu, ca lumea să se schimbe mai repede decât gândirea noastră. Poate că sunt niște vizionari care-și dau seama de niște lucruri, dar sunt puțini. Gândirea noastră ține din ce în ce mai greu pasul cu ritmul în care se petrec schimbările și în morală, și în mentalitate, și în informație. Există foarte multă informație și există foarte puține posibilități de triere a informației. A devenit deja o problemă: ce să facem cu atâta informație? Pentru că 99,9 % din ea este inutilă. Cum facem să găsim acel 0,01 % de care, într-adevăr, noi avem nevoie? Și procentul va scădea din ce în ce mai mult, pentru că informația va crește exponențial, în timp ce aceea de care eu am nevoie va fi tot mai greu de găsit, cea într-adevăr importantă, nu numai pentru mine, ca individ, ci pentru lume, în general.

Pentru că este multă, informația „îmbătrânește” și repede.

Da. Eu de unde știu că acea informație dintr-o carte sau care vine pe monitor este „bătrână” sau nu? Pentru că nu i se văd

ridurile. Aici vine din nou rolul omului – eu nu cred că ne vor înlocui calculatoarele – numai omul va fi cel care poate să facă selecția. Și creierul lui va trebui să se adapteze, să facă această selecție – bine sau rău!

Ești pregătit pentru viitorii douăzeci de ani?

M-am întrebat și nu cred. Fac ceea ce fac, probabil, foarte mulți oameni – mă retrag tot mai mult în mine însumi, între pereții mei cu cărți, îmi doresc foarte mult să am, odată, așa, un timp liber lung. Îmi pare rău că, de pildă, la noi, legea învățământului nu prevede acel „an sabatic", prevăzut în alte țări. Adică acel an liber, un an întreg liber, după cinci ani de activitate, pe care profesorii îl au, pentru a avea timp să citească, să se pună la punct cu lucrurile noi. Pentru că mi-aș dori foarte mult să recitesc o sumedenie de lucruri pe care le-am citit cândva, o sumedenie de cărți pe care le am și pe care n-am apucat să le citesc, ci numai să le răsfoiesc, literatură, filozofie etc. Sigur, ăsta e un refugiu în fața agresiunii contextelor în care ne aflăm și care nu sunt totdeauna favorabile sistemului nostru nervos.

Am fost toată viața și sper să rămân un individ foarte curios

Ești una dintre personalitățile care contează în viața culturală, și nu numai, din această zonă geografică. Te interesează nu numai literatura, ci și sociologia și filosofia, ba chiar și actualitatea ce mai stringentă, pe care o judeci după o grilă a valorilor democrației moderne, occidentale. Care a fost calea ta spre această atitudine activă față de lume, față de acțiunile oamenilor?

Sunt un curios. Am fost totdeauna un curios. Probabil că e o chestie de ascendență aici, de moștenire ereditară. Una dintre legendele familiale (pe care le are fiecare, din cele care îi sunt povestite de părinți, de rubedenii, despre năzdrăvăniile pe care le făcea la vârsta cea mică a copilăriei, ce din care nu ai încă propriile amintiri) spune că, spune că răspunzând o dată, nu știu câți ani să fi avut, la celebra întrebare „ce vrei să te faci când vei fi mare?", am dat răspunsul, năucitor pentru cei din jur, „scriitor la microfon". Pentru cei care sunt mult mai tineri și nu știu, era o emisiune la radio, în acea epocă, având acest nume. Ce îl va fi impresionat pe copilul de atunci la acea emisiune nu pot să-mi dau seama, dar iată că s-a păstrat această legendă, poate pentru ineditul ei. Sigur că, mai târziu a venit patima lecturii, moștenită de la mama mea, care era o cititoare fanatică și cu care mă luam la întrecere, începând din clasele primare, la „devorat" cărțile. Și, așa cum știe orice cititor împătimit, patima asta se dezvoltă după principiul bulgărelui de zăpadă, se mărește continuu. Am fost toată viața și sper să rămân un individ foarte curios. Îmi place să citesc, de pildă, ziarele, tot felul de nimicuri, de fapte din astea diverse de orice natură. Tot pe linie maternă am moștenit o, să spun așa, curiozitate de tip tehnic. Bunicul meu a fost inginer, din cel plecat de la coada vacii, cum se spune, și cu studii, cu doctorat în Germania, este omul care a făcut Uzina Electrică din Câmpina, unde a și locuit o vreme (mama s-a născut, astfel, la Câmpina). Eu am făcut liceul la secția reală, cum era pe-atunci, mi-au plăcut cel mai mult fizica și biologia, genetica, în special, lucruri despre care și astăzi citesc cu multă plăcere, mă țin la curent cu noutățile. De pildă, chiar acum îl citesc pe Fukuyama, cu „Viitorul nostru postuman". Nu. Nu am talent din

acesta tehnic, abilitate manuală…

Știi să pui o siguranță?

Asta da, știu! Uite, când venea cineva să repare televizorul, pe vremea când era cu lămpi, cu tranzistori, eu mă uitam și-l întrebam pe cel care lucra, făcea și el un fușerai: „da' de ce pui piesa aia acolo?" Evident că el nu știa de ce, dar zicea că așa trebuie. Probabil că și această curiozitate m-a făcut să citesc așa de mult, nu numai literatură în sine, ci mult mia multe lucruri. Citesc și sociologie, și politică…

Și filozofie…

Da, și filozofie, de bună seamă! Eram, în adolescență, pasionat cititor al revistei „Știință și tehnică", o revistă foarte interesantă pe vremea aceea, aveam abonament la ea, eram un pasionat ascultător de radio - toată copilăria am fost fascinat de teatrul radiofonic. Toate lucrurile astea s-au acumulat și, fiind și un tip introvertit, s-au cerut și analizate, înțelese, dacă nu e cuvântul prea pretențios.

Ai spus că erai un tip introvertit. Asta se datora, poate, și faptului că, o spun pentru cei care nu te-au văzut, doar te-au citit, eventual, ai o înălțime de un metru cincizeci, ești destul de scund. Ai avut această problemă de la o vârstă fragedă.

Cu siguranță că a fost și chestia asta, încă de foarte mic copil. Am urmat niște tratamente la Institutul Pasteur, la doamna doctor Pittiș, mama cunoscutului actor. Sigur că s-a format, încă din copilărie și, mai apoi, în adolescență, când a fost momentul cel mai dificil, o anume imunitate, o anume platoșă, și s-au format și acele căi de a rezista, o anume structură psihică proteguitoare față de inconvenientele sociale.

Problema era de comunitate, de grup…

Da. Am devenit introvertit, dar, în același timp, deschi în comunicarea cu ceilalți. Totdeauna am avut noroc de prieteni foarte buni. Nu-mi aduc aminte să fi avut prieteni cu care să mă fi certat. A fost, probabil, o anume compensare, dacă vrei, de deschidere către celălalt, într-o toleranță, să spunem, care probabil m-a ajutat să trec peste foarte multe momente dificile. Și dacă vrei un subcapitol la răspunsul pe care trebuie să-l dau, este înțelegerea cu elevii de la liceu (*din Moreni – n. F.D.*).

E o relație foarte delicată…

Mi-aduc aminte că eram prin clasa a unsprezecea, a douăsprezecea, când mă hotărâsem să dau la litere, deci, era limpede că voi ajunge profesor, altă soartă nu ne aștepta, și mi s-a zis: „Nu-ți dai seama că o să vii și-o să râdă ăia de tine și-o să arunce cu cocoloașe de hârtie?"

Și s-a întâmplat așa?

Nu, nu s-a întâmplat așa. Probabil că am o – mie-mi place să glumesc, mai ales la o clasă de fete și stârnesc râsete – intuiție feminină. Probabil că am avut o anume intuiție psihologică în a-i înțelege pe ceilalți, a-i stăpâni nu cu forța, pentru că aici e principiul fizic „reacție-contrareacție", un fel de duel continuu, ci am încercat să aplic diverse strategii, nu neapărat conștient…

Ei, intuiția feminină…

Poate o strategie intuitivă, nu neapărat că am învățat eu la pedagogie – de altminteri, nici nu mi-a plăcut în viața mea, mă certam și cu profesorul la facultate, îi spuneam că asta e ceva ce nu există, precum girafa din anecdota aceea -; mi-am dat seama că îi pot stăpâni fie lăsând să treacă pe la urechi o vorbă jignitoare

făcându-te că n-ai auzit-o - glonțul s-a dus și s-a pierdut în aer, fie răspunzând cu o ironie mai cruntă decât cea încasată și altădată acela se va feri, pentru că se va face iar de râs în fața celorlalți, fie demonstrându-le copiilor că ai ceva în cap și cu asta îi stăpânești cel mai bine. Așadar, comunicând cu ei, înțelegându-i, nesituându-mă pe o poziție ex cathaedra am ajuns să am izbânzi de care îmi aduc aminte întotdeauna cu plăcere, în panul acesta pedagogic.

Nu acesta era subiectul principal al discuției noastre, dar iată că o asemenea experiență particulară de viață poate fi foarte interesantă și instructivă. Tu ești un învingător pornit cu handicap, ca la cursele de cai…

Este o experiență pe care n-am putut să scriu niciodată, mi-am propus, a fost ceva în interior care mă rodea să scriu, n-am putut niciodată să aștern niciodată, nici măcar în jurnal, nici măcar o propoziție despre această experiență. Odată se va sparge șuvoiul, izvorul, dar nu știu când.

O altă experiență este aceea a întâlnirii tale cu Eminescu.

Cred că întâlnirea cu opera lui Eminescu s-a petrecut, de fapt, în facultate, când am avut norocul să merg la niște cursuri speciale Eminescu. Era vorba de cursul făcut de regretatul poet Ioan Alexandru, curs de un an de zile, la care se „despica în șaisprezece”, cuvânt cu cuvânt, se făceau etimologii în cel mai heideggerian stil cu putință, dacă vrei. A fost o fascinație și toți cei care au trecut prin acel curs, ce se ține prin cele mai obscure locuri ale facultății, își aduc până astăzi aminte de acea experiență. În același timp, ține doamna Zoe Dumitrescu Bușulenga cursul despre Eminescu. Erau cursuri facultative, neplătite, pentru că se găsea o mână de oameni pasionați de acest lucru. De pildă, când le spun elevilor că am făcut un an de

zile curs numai Luceafărul, zic: Da’ ce-ați putut să discutați un an de zile? Uite că s-a putut discuta un an de zile despre Luceafărul lui Eminescu! Atunci am văzut ediția Prepessicius, atunci am fost la Academie și am văzut, măcar sub sticlă, manuscrisele eminesciene, atunci am citit ediția originală, de la biblioteca facultății, a Operei lui Mihai Eminescu de G. Călinescu ș.a.m.d. Și de atunci a rămas această patimă până în zilele noastre…

Crezi că poți să stai într-o bibliotecă, printre cărți pe care să le studiezi, să te dedici acelei realități virtuale din texte?

Nu. Nu sunt absolut deloc omul de bibliotecă, deși sunt un om retras, dar, vorba lui Sartre (mi se pare), sunt un spectateur engagé. Sigur că sună puțin marxist, dar îmi place să stau pe margine, dar să observ, nu să las lucrurile să treacă. Și mai mult decât literatura mă interesează omul. Omul în toate aspectele lui, de la lucrurile abjecte la cele sublime, dacă vrei. Sigur că toată fojgăiala asta care însemnă tranziția noastră, tot înghețul care a fost până în ’89 și toată curgerea asta de noroaie, și de urdori, și de miasme care marchează tradiția noastră sunt, din punctul de vedere al unui spectator vrând-nevrând implicat, totuși, un spectacol extraordinar, care efectiv mă fascinează. Nu pierd nici un jurnal la televizor, citesc cât pot ziarele. Cum dom’le, când ai putea citi o carte serioasă, citești un interviu cu nu știu ce imbecil care n-are nimic de spus? Dar mă interesează acest spectacol al vieții, dacă vrei, și, probabil, dacă n-aș fi fost, hai să zic vorbă mare, literat, mi-ar fi plăcut să fac ceva legat de antropologie, de omul în totalitatea sa și la un loc cu mentalitate, obiceiurile și mentalitățile sale.

Lidia Nicolae

Ar fi cel mai bine să lăsăm posterității această șansă de a-și spune părerea

Atelierul pictoriței Lidia Nicolae e în podul mansardat al casei înconjurate de o mică livadă, unde locuiește împreună cu mama sa și Iarina, încântătoarea și clipă de clipă surprinzătoarea ei fiică de patru ani și nouă luni. Foarte repede, s-a închegat dialogul nostru plin de vervă, în timp ce admiram tablourile – unele imense – care acoperă aproape orice loc liber. „Mi-e teamă de spațiile goale, pustii" – zice la un moment dat. În fața cafelei fierbinți („ar trebui să fumez mai puțin" – își recunoaște dependența), cuvintele pleacă înainte de apuca să pornesc reportofonul. Recuperez la iuțeală, oricum, cu Lidia Nicolae, orice dialog pare continuarea altuia anterior și poate fi reluat oricând din locul în care a rămas.

Câmpina, 22 octombrie 2002

…Nu toți artiștii au sclipirea aceea de geniu, să facă trei lucrări, așa cum făcea Piliuță: trei luni le bea crunt de n-avea nici o treabă, trei luni stătea să se trezească și, apoi, lucra într-o lună cât ar lucra alții în… cinci ani. Unii sunt altfel, ca familia Coman, muncitori, au intrat în istoria artei pentru că au muncit din greu, fără sclipirea de geniu de care vorbeam. Eu nu pot să lucrez dacă nu mă montez, dacă nu am o anumită stare de grație, o motivație. Profesorul meu, Vladimir Zamfirescu, spunea: „măi, răsfoiești un album de artă sau îți bagi degetul la 220 de volți și te apuci de treabă". E cumplit de greu să te montezi, să te transpui într-o starea anume. Toată vara am stat să învăț, să-mi dau definitivatul ca profesor…

L-ai luat 10!

...N-am plecat nicăieri, mă mutam de pe un fotoliu pe altul. Mi-am ieșit din ritm. Știi ce cumplit e? Dacă nu mai scrii o vreme, nu mai știi să faci nici alfabetul!

Ca la scriitori, în fiecare zi să scrii un rând, o frază.

Și la copii, dacă nu forțezi memoria, nu mai funcționează la parametri. E stupid, eu, după vara asta, nu mai știam să desenez o mână! M-am montat greu ca să fac un schelet pentru la școală. E ca un colaps, după o pauză de-asta, trebuie să-l depășești neapărat și e greu s-o faci când ai familie, copil, griji cotidiene destule, ești și mamă, și tată…

La Câmpina, sunt trei artiști plastici profesioniști. Dar ceilalți pictori, sculptori, ce statut au ei? Sunt talentați, dar fără studii, autodidacți?

Bănuiesc că intră la categoria pasiunii. Nu le contest talentul și, eu știu, puterea lor de muncă, afinitățile pentru frumos, dar…

Uite, despre Corneliu Baba, profesorul meu Vladimir Zamfirescu ne povestea că nu le spunea mai nimic, sau foarte puțin, dar i-a învățat să fie oameni. În rest, au furat de la maestru. Era suficient că îți pune un atelier la dispoziție, îți dă de gândit, îți spune o natură statică, pur și simplu anturajul respectiv, cu studenții, cu artiștii vremii, te formează, altfel, ai acces la niște informații, înveți istoria artei, înveți anatomie artistică, probleme de compoziție, de perspectivă, pe care nu le poți face ca autodidact.

Poți să le furi.

Nici atât! Dar nici ei, ca profesori, ca maeștri, nu te învață, nu-ți dau foarte mult, îți creează, însă, un climat și o atmosferă care te pregătesc, nu doar ca om, dar și ca viitor artist plastic profesionist, zic. Încerc să cred că dacă am o hârtie, nu o arunc deoparte, ci ea are o valoare, într-adevăr, sunt un om care are o licență și un masterat în domeniu, în pictură. Am făcut și modă, imprimerie, tapiserie… Dar, acum, toată lumea face de toate, ești stomatolog, dar faci și pictură.

Violon d'Ingres!

Da, hobby, pasiune, mai mult de atât se întâmplă rar; Țuculescu, de exemplu, a fost medic, dar asemenea lucruri din istoria artei nu se repetă, nu e același lucru acum, depinde de o conjunctură, de un mediu…

Un anumit tip de școală…

Da, un mediu social, niște influențe… Brâncuși, iată, n-a făcut facultate, dar s-a dus în Montparnasse, la școala de la Barbizon, a fost coleg cu Rodin, a lucrat în alte ateliere, a avut lecția unor maeștrii în spate, așa s-a pregătit. Nu se poate, în artă, să nu fii un elev al unui maestru, s-a încetățenit acest lucru, să fii discipolul

cuiva. Ori greșești și-l copiezi…

Devii epigon…

Ori, ca să fii un bun artist, ajungi să nu-l poți copia pe maestru.

Să-l „trădezi", metaforic vorbind.

Să faci altceva, să-l depășești, ceea ce este foarte greu. Atunci abia devii independent, te desfaci de maestrul tău și-ți iei calea ta. Ceea ce, în conjunctura actuală, în postmodernism, e cam greu, s-a spus cam tot, de la Leonardo și de la Michelangelo… Postmodernismul a apărut tocmai pentru a da libertate fiecăruia să se exprime oricum; suprarealism, dada, pop-art, tot felul de curente, fiecare face ce vrea....

Am întâlnit un paradox: copiii [elevii] mei încearcă să facă realitatea cât mai bine, cât mai precis. Măi, copii, Picasso și Braque au încercat, s-au chinuit să picteze precum un copil, pe când voi vreți să faceți invers, ca marii maeștri. De ce nu faceți așa cum sunteți voi, spontani și nonșalanți, pentru că realitatea, deja, intervenind fotografia și filmul, este redată de imagini așa de fidele, încât nu mai are sens să te mai chinui s-o reproduci. Deci, nu ne întoarcem la clasicism, pentru că riscăm să picăm în kitsch. Și-atunci, arta modernă nu mai trebuie să fie explicită, demonstrativă, ci pur și simplu să-ți creeze o stare, să-ți propună o imagine, să-ți dea de gândit. Ce reprezintă, ce, Doamne, iartă-mă, a vrut să spună? Deși, într-un timp, arta se făcea între artiști, să dea de gândit fiecăruia, era o concurență. Acuma, arta modernă nu mai este fotografie. Nu intrăm în detalii de happening sau alte manifestări care, deja, frizează granița kitschiului. Se depășesc niște limite ale artei, se ajunge la non-artă. Noi ne păstrăm, așa, într-un expresionism, în abstract, în metafizic.

Mărturisesc faptul că am venit cu o anumită întrebare, am

gândit-o, după vreo 15 ani de când îți cunosc lucrările.

Nu mi-ai spus mai devreme, să fiu pregătită să-ți răspund. (*râde*).

Ador surprizele! Am observat un element comun al picturii tale. Sunt personajele din comedia del'arte*, arlechinul și colombina…*

Și bacanale…

De ce această orientare a ta?

Dacă aș spune că eu am fost principalul motiv, și așa m-am simțit eu, aș fi puțin parșivă și n-aș spune chiar adevărul. Maestrul meu, Vladimir Zamfirescu, avea în „subordinea" lui 13 elevi. Noi suntem discipolii maestrului Zamfirescu, cel care e, la rândul lui, discipolul lui Corneliu Baba. Așadar, ne-a „filmat" pe fiecare, s-a uitat, și pentru fiecare a fixat câte o temă. Unuia i-a spus „femei în Bois de Boulogne". Pentru altul, „femeia și cățelul". Pentru nu știu mai care, „sex pur și simplu". Adică, pe fiecare l-a „citit" și i-a dat o temă de gândire și o listă întreagă de subiecte. Iar pentru mine a găsit răspunsul pe care, altfel, eu nu-l aveam; arlechini, colombine, bacanale, femeia și copilul, melancolie. Erau niște teme care chiar mi se potriveau, pe care le-am și aprofundat și le-am dezbătut în facultate și după care m-am simțit bine. Pentru că m-au ajutat foarte mult. Într-o facultate, când pornești la un drum, ești așa de debusolat și așa vrei să fii de personal, că nu poți, n-ai cum să poți. Și atunci, te agăți de un Van Gogh, de un Lautrec, care mie mi-a plăcut la nebunie, dormeam cu albumele lui sub pernă. Și te simți chiar subjugat de chestia asta și este foarte bine, pe parcurs, să te eliberezi. Așadar, el s-a uitat la mine și a zis: „tu ești o ființă veselă și frumoasă pe dinafară, dar îmi pari totuși tristă". Și atunci, m-a asociat cu această butaforie, ca să-i spunem așa, bacanale –

chiar am avut o serie de bacanale, cu orgii, cu nebunii. De fapt, artiștii plastici, ca și actorii, suntem niște persoane sociabile, frumoase, dar suntem, totuși, singure și triste. Și neînțelese.

Personajele tale, am observat, nu zâmbesc.

Exact.

Sunt mai degrabă îngrijorate.

Americanii au epuizat tema zâmbetului: „Sey cheese!" (*râde*)

Mi se pare că această „terapie", să-i zicem, pe care profesorul vostru vă învăța să o folosiți ca să vă eliberați…

Da, îmi spunea: „dacă tu te eliberezi de Egon Schiele, vei face ce știi tu mai bine».

Deci, expresionismul german.

Eu am făcut un neoexpresionism, fără să vreau. Adică m-am simțit bine acolo. Am încercat și impresionismul, am încercat și un pic de realism, dar, nu, n-a mers. Chiar am fost și criticată, „ce le faci mâinile alea ciolănoase, și grosolane, și expresive?" Așa-mi plac mie. Nu știu… Așa le văd eu. Cum să spun… Arta nu se explică…

Poate că așa au mai multă personalitate.

Asta este expresia mea. Eu îmi fac expresia. Nu este impresia mea. Fac personajele mele să se exprime singure. Să exprime suferințe, durere, sărăcie – fiindcă n-ai să le vezi nici bogate, nici râzând, nici cu pâinea și ceapa pe masă, ca la maestrul Ilforeanu. Nici n-am avut de ce să râd în ultimii douăzeci de ani. Nu știu. Ai avut tu vreun motiv…?

Am să mă gândesc, la un moment dat… Poate că vreodată am să caut momentul acela…

Eu îmi găsesc un subterfugiu în chestia asta și să știi că mă simt foarte rău și foarte greu după o lună de zile în care n-am

desenat sau n-am pictat nimic. Am o nemulțumire și o agitație intensă. Nu-mi fac un bilanț, dar, după o lucrare, știi cum te eliberezi și cum te descarci? Chiar dacă o fac în patru ore sau în patru zile sau în patru luni.

Mi se pare că ai și revenit. Schițele pe care le văd răspândite pe jos, în jurul nostru sunt o dovadă.

Poate mă inspiră…

Sunt un motiv ca noi, cei care-ți admirăm pictura, să fim optimiști că te vei întoarce curând cu o nouă expoziție.

Vreau, trebuie neapărat! În primul rând, că am rămas în urmă, am obligațiile față de Uniune, dar în primul rând pentru câmpineni vreau să fac o expoziție, un fel de retrospectivă, am sute de schițe și de lucruri pe care am fost tentată la un moment dat să le arunc, dar n-am făcut-o și acum mi se par frumoase, interesante. Mai am o invitație de la dl. inspector Kaminschi, vrea să facă o expoziție alături de mine. Și dânsul face nuduri, suntem cam singurii în Prahova care ne ocupăm de acest subiect. E destul de greu să faci un corp uman și mai ales la dimensiuni mai mari, nu oricine se apucă.

E un examen foarte greu…

Trebuie să stăpânești foarte bine desenul, să cunoști anatomia, să știi compoziție, mă rog, sunt multe, cromatică, lumină, umbră… De asta nu sunt foarte mulți care abordează acest subiect, deși este foarte căutat. Nu intrăm la pornografie, vorbesc de artă!

Suntem în atelierul unui artist și, deci, nu discutăm despre asta. Chiar dacă dialogul nostru ar putea deveni neconvențional în această direcție.

Nici eu nu fac lucruri care să deranjeze bunul-simț. Obscenitatea și vulgaritatea nu-mi plac. Și nici cu kitsch-ul,

Doamne, ferește!

Obscenitatea nu este artă. Mi-amintesc de tauromahiile lui Picasso. Dar el era Picasso!

Spuneam, mai devreme, că profesorul nostru ne-a dat ca temă „sex pur și simplu". Știi că nimeni nu s-a apucat de tema asta? N-a îndrăznit nimeni. Asta nu e artă.

Oricum ai face, e o diferență între dragoste și sex. N-ai cum, te refugiezi în dragoste.

Tema nu poate fi reprezentată. Exact cum te-ai apuca acuma să faci un răsărit de soare. Poți să pici ușor în kitsch, în amatorism, în gang! Pentru că nu mai este nici impresionism. Van Gogh l-ar fi văzut într-un fel, Turner ar fi văzut altfel un răsărit sau un apus. Și acuma, ca să faci așa ceva, ori faci o copie, ori nu faci; ca să faci ce este în natură nu este decât gang. Atunci intervine aparatul de filmat și de fotografiat care redă foarte bine, chiar mai fidel, realitatea.

Noi, pictorii, suntem aproape de Dumnezeu, prin însăși dorința asta de a face lumea mai frumoasă, mai bună

Să vorbim de expoziția ta vernisată sâmbătă.

Nu mă întrebi de ce „Cinci veacuri de singurătate"?

Nu te întreb de ce am numit-o „Cinci veacuri de singurătate"!

Și eu să încep să explic, așa… Citindu-ți poeziile [din vol. „Geometria singurătății", care urma să apară în 2003 – n.m.] m-am gândit puțin la Márquez și mi-am adus aminte cu plăcere…

…De „Un veac de singurătate"…

Câmpina, după-amiaza zilei de vineri, 17 ianuarie 2003

…Și am făcut un fel de joc de cuvinte cu acest „Cinci veacuri de singurătate”. Dar, dacă am deschide acest subiect, probabil că am discuta, așa, o noapte și o zi. Pentru că este destul de întins acest subiect. În primul rând, autorul își impune o anumită singurătate, chiar dorește să fie singur, chiar dacă nu mereu. Prin participarea colegilor mei, prietenilor mei la vernisajul acestei expoziții, am înțeles că nu sunt chiar singură. Dar, eu am vrut și altceva. Pe lângă această conotație „la vedere”, toate peisajele mele sunt prin prisma artistului singur, ca simplu spectator al caselor de pe Câmpinița, străzilor din Câmpina, de acum și de altădată, al Muscelului, cum era odinioară, am lucrări din ’92 și ’94. Am dorit un fel de retrospectivă, care să fie un aport la aceste manifestări aniversare ale orașului, de la un bun câmpinean, să spunem așa. Nu prin fotografie [ca în expoziția aflată anterior în aceeași sală – n.m.], ci, așa cum am crezut eu și cum am văzut eu, ca locuitor și ca spectator.

Crezi că un artist – un pictor, un scriitor, dacă vrei – este un om care are nevoie de singurătate sau este un om al agorei, al pieței?

Depinde… Ca să-l citez pe Ilfoveanu, mie îmi place să lucrez pentru o anumită elită. Dacă pot să împac și cealaltă parte…

Iar te vor înjura! Iar te vor înjura! Nu faci pentru popor! Faci pentru elite!?

Ba da, dar nu cer să fiu înțeleasă de toată lumea! Adică eu mă exprim și mă pun pe tapet așa cum sunt eu. Nu doresc o explicație și nu vreau să lucrez chiar făcând, cum să spun, Răpirea din Serai sau apusuri de soare edulco-lirice. Nu vreau să acuz pe nimeni, dar eu înclin să cred că am un mesaj și vreau să formez un anumit gust, pentru un anumit public. Sau chiar pentru tot publicul. Cine înțelege…

Pentru tot poporul român – cum spunea deunăzi Sabin Bălașa, bineînțeles, cu ironia-i caracteristică, la o emisiune de televiziune. El avea tot timpul o ironie ascunsă sub fiecare frază, sub fiecare cuvânt. Spunea: eu pictez pentru poporul român. Desigur, nu pentru fiecare individ, ci pentru toți cei care au nevoie de mesajul meu.

Am întâlnit și situații fericite în care mi s-a spus: domnule, eu nu înțeleg ce ai pictat aici, dar mă simt bine când văd așa ceva. E un lucru foarte mare că se poate întâmpla asta. Dacă vine cineva și privește pictura ca atare, și și-o pune acasă și se simte bine când o privește… Uite, am avut o mare satisfacție când, nici nu-mi pusesem bine lucrările pe perete, a venit cineva și a zis: îmi place lucrarea asta, o vinzi cumva? Nu știu, eu n-am făcut expoziția neapărat pentru vânzare, dar, dacă îți place, am să ți-o ofer. Bun, trec peste asta, am făcut un om fericit. Sunt puține cazuri, dar e bine că se întâmplă și așa.

Pentru că mesajul plastic, zic eu, ca și mesajul muzicii – cele care nu au drept suport cuvântul – se transmit altfel, de la spirit la spirit, între spirite pereche, poate, care își corespund…

În primul rând, că eu înmagazinasem o grămadă de fluxuri magnetice, de stări pe care le pun în lucrări. Acum dacă ele se transmit… Chiar mi-aduceam aminte de Cezanne, care zicea: ce-ar spune o natură dacă ar reacționa în timp ce o pictezi și chiar ar coresponda cu tine? Cum s-ar simți ea când ar ști că tu o înregistrezi pe pânză, prin prisma ta?

Superb ai spus… Ai spus fluxuri magnetice, suntem la 50 de metri de Castelul Julia Hasdeu…

Da!

Se pare că și tu ești sub această umbrelă spirituală a Castelului…

Cred că-mi este chiar benefică, pentru că Hasdeu a invocat tot felul de spirite…

Depinde cum judecăm lucrurile. Depinde de lumina pe care o punem pe acest tablou.

Cred că eu sunt într-o zonă mai favorizată…

E mai multă lumină la tine, aici… Hai să ne întoarcem la expoziție. Ce conține? 45 de tablouri…

Eu mi-am propus, pentru acest an, o retrospectivă, deși n-am murit!, de obicei așa s-a încetățenit , că după ce trec nu știu câți ani, devii și consacrat. Aveam în pod zeci de schițe și de lucrări, de tatonări de-ale mele și căutări, pe care, tot răsfoindu-le și răvășindu-le, m-am gândit că ar fi păcat să nu le vadă și altcineva, era muncă de câțiva ani. Nu vreau să mă laud, am avut o viață destul de agitată și de complexă. Le-au văzut și alți prieteni care mi-au spus că sunt frumoase și că ar merita să le scot de sub pragul timpului. Mi-am propus să fie un început de retrospectivă. Mai am schițe, crochiuri, portrete adunate, parada modei, păpuși și alte „minuni" pe care le-am făcut de-a lungul timpului. Să am sănătatea și dispoziția necesară și am să fac multe lucruri frumoase pe care mi le-am propus de ani de zile, dar conjunctura nu mi-a fost totdeauna favorabilă, ca să pot să le acopăr pe toate.

Să zicem că a venit un flux magnetic acum, în această zonă și te-a făcut să stai treizeci de zile, vrând-nevrând, în casă…

Nu mi-aș mai dori să mai am…

Ceva se pierde când altceva se câștigă, nu? Trebuie să fie un echilibru. Asta ca să glumim puțin, nu e nimeni care să dorească acest lucru. Ce pregătești pentru acest an? Din câte

am auzit eu, - a venit, așa, un flux magnetic și mi-a comunicat că - pregătești o expoziție de nuduri.

Tema mea primordială, pe lângă arlechini și colombine. Vreau să încerc un nud puțin mai complex, puțin mai detașat de starea lui realistă, încerc să fac un pic de abstracționism. Chiar mă gândesc acuma… nu știu încă ce… dar am niște idei în cap…

Ieși din neoexpresionismul tău…?

Da. Încerc să-l aduc la un postmodernism spre mine. Fără falsă modestie, încerc să mă arăt și pe mine. Până acum, am tot luat de ici, de colo, nu promit că o să iasă nemaipomenit, dar încerc.

Postmodernismul ăsta e destul de ambiguu. Din ce în ce mai ambiguu, nu doar în arta plastică, vorbesc în general. Citesc tot felul de texte – postmodernismul pare a exclude individul. Or, la tine, spui că vrei să ieși mai mult în față. Exclude individul, punând accent pe grupuri, pe colectivități, pe minoritari, îi aduce în față, la o egalitate cel puțin. Pentru tine, ce înseamnă acest postmodernism în care individul este în față?

Eu l-am înțeles ca etalon al sinelui, deci, ca o ieșire în față, nu neapărat a unui grup, cum a fost în perioada happening, artă conceptuală, mai este și acum. Nu pot să spun că sunt adepta chiar a tot ce se întâmplă acum în arta modernă, pentru că mai sunt și…

…Extremisme.

Nu știu… nu vreau să spun că sunt depășită sau blazată, dar pur și simplu nu le înțeleg, sau nu-mi plac, sau nu sunt pe sufletul meu. Nu acuz pe nimeni, mi se pare normal, toată lumea vrea să se manifeste într-un fel sau altul. Și chiar ceea ce e mai ciudat și mai… (nu vreau să spun abject…) provocator, asta incită, place la public, dar, pentru scurt timp, pentru moment, impactul este foarte mic.

Ține de durată și nu de timp.

Eu vreau să rămân la ceva care să nu se scurgă de pe perete în momentul când l-ai pus și, eu știu, să mai facă și muște…

Dar să se scurgă precum lacrimile pe icoanele sfinte. Ce legătură personală ai tu cu transcendența?

Întotdeauna eu m-am gândit că sunt (și pictorul, în general, este) pe o anumită treaptă spre cer. El are voie să-l picteze pe Iisus, eu am voie. În multe religii, figura acestuia nu poate fi reprezentată. Dar chiar dacă nu o reprezint eu pur și simplu, având contact cu ce este frumos și reprezentând frumosul, mi se pare că noi, pictorii, suntem aproape de Dumnezeu, prin însăși dorința asta de a face lumea mai frumoasă, mai bună. Chiar și prin expoziția asta a mea, care este și un semnal de alarmă, pentru că lumea s-a înstrăinat, s-a însingurat, (nu numai eu!) nu mai stăm „la un pahar de vorbă", nu ne mai împărtășim sentimentele, toată lumea aleargă după bani, după afaceri și a uitat să se oprească un pic, să intre într-o galerie de artă, să se uite la un peisaj, la un portret. Eu m-am bucurat, totuși, că lumea s-a strâns [la vernisaj – n.m.] într-un număr destul de mare.

Madeleine Davidsohn

Trebuie să găsești puterea de a depăși ziua de azi pentru ziua care vine

Marți, 9 octombrie 2001, la Casa Cărți Libra din Câmpina, am avut fericitul prilej de a întâlni o ființă deosebită. Madeleine Davidsohn venea din Haifa (Israel) cu o carte (editată de Libra) și un mesaj de speranță.

Doamnă Davidsohn, am să vă întreb dacă vă socotiți scriitor român.

Răspunsul la întrebarea dvs. ar putea suna cam așa: mă consider scriitor israelian de limbă română. E ceva puțin mai complicat, poate, dar, după ce am scos primul volum de poezii, pentru că poezia o scrii sub impulsul momentului, și te simți nevoit să eliberezi emoția care, atunci, atunci, se adună în tine și se cere într-un fel eliberată, am scris, bineînțeles, cele mai multe lucruri legate de realitățile israeliene, pentru că ele mă animă în fiecare zi și în mijlocul lor trăiesc de 28 de ani. Un critic literar din Israel m-a numit poate cea mai autentică scriitoare israeliană, dar, de limba română.

Se știe că aveți foarte mulți prieteni scriitori israelieni de limbă română. Noi suntem foarte bucuroși că sunt acolo oameni, scriitori,

oameni de artă, în general, israelieni de spiritualitate și românească. Am să vă invit să trecem puțin mai în intimitatea creației dvs. Ce importanță dați în ceea ce scrieți legăturii dintre realitate și ficțiune?

Poate și pentru că trăiesc în Israel, unde viața nu întotdeauna îți oferă cotidianul, banalul pe care am învățat să-l iubesc, poate pentru că știrile în Israel, de la o oră la alta, se pot perima, devenind învechite, în fața unor știri mult mai noi și mult mai ardente, poate din nevoia de supraviețuire, a mea personală, am scris aceste cărți, aceste nuvele sau poeziile, ca să mă autoconving că pe undeva, totuși, trebuie să găsim forța de a depăși momentul, indiferent cât de greu poate fi la timpul respectiv. Cartea (*Întinde mâna zilei care vine* – n.n.) a fost scrisă, la început, pentru mine. N-a fost scrisă într-un an, n-a fost scrisă într-o lună, nuvela cea mare, cu pretenție de mini-roman, a fost scrisă în trei ani, din cauza asta, eu însumi m-am convins că omul are nevoie de un crez, crez în Dumnezeu, crez într-o soartă, crez în întâmplare, nu are importanță în ce, dar trebuie să găsești puterea de a depăși ziua de azi pentru ziua care vine. Și acesta a fost motivul pentru care la sfârșit am scos-o din sertar și am spus: da, minuni se întâmplă.

Tot ceea ce spuneți și ceea ce v-am mai auzit spunând și ceea ce scrieți în carte mă îndeamnă să fac o afirmație: din suferință se naște speranța și optimismul. Cred că acest lucru face parte și din spiritualitatea poporului evreu, răspândit pe toate meridianele de-a lungul secolelor și întors, de câteva decenii, într-un stat propriu. Din suferință… Dacă bine îmi amintesc, nu există decât o singură sărbătoare veselă…

Este astăzi! Este Sinhat Torah. Este bucuria că poporul evreu a

primit de la Dumnezeu Legile și, atunci, a putut deveni un popor organizat, care să se conducă după o lege și în care anarhia să fie, oarecum, împinsă în lături.

Nimic nu este întâmplător, nu?

Probabil!

Probabil!

Chiar sub soarele acestei zile!

Cineva a făcut să stăm de vorbă chiar în această zi! Și să vorbim despre speranța care răzbate din scrierile dvs., din nuvele, din poezie, din viitorul roman.

Să vă mai spun ceva. Nu este numai ficțiune, eu însămi m-am convins, în foarte multe situații, că există o rezolvare, o rezolvare pe care în momentul respectiv nu o poți realiza. Iar acest semi-roman este semi-adevărat, sau mai mult decât semi, trei sferturi, dacă îmi amintesc bine, că semi înseamnă numai jumătate. O colegă de-a mea mi-a povestit întâmplarea și este atât de frecventă în Israel, unde toți plecăm sau ajungem, urcăm în țară, cum s-ar numi termenul în ivrit – ole, urcă în Țara Sfântă, lăsând în urmă un bagaj. Niciodată nu știm ce ascunde acest bagaj. În povestirea mea, bunica ce își lasă în Rusia un mormânt, care este convinsă că în urma ei n-a rămas decât praf și pulbere, care-și pierde și soțul, care la un moment dat trăiește în virtutea inerției, află într-o zi că are un nepot! De la copilul meu? Dar el n-a fost căsătorit! E adevărat, dar a avut o iubită! Dar eu n-am cunoscut-o! E adevărat, dar a rămas gravidă! Dar băiatul? Dar băiatul vrea să vină în Israel. Iată, domnilor, minunile, da, se întâmplă. Poate că nu sunt chiar minuni cerești, sunt minuni pământene. Trebuie să credem și să le așteptăm.

Jan Lenèo

Eu sunt încredințat că va dăinui cartea...

Domnule Jan Lenèo, care este locul literaturii slovace în contextul literaturii europene.

Este o întrebare foarte delicată. Anul trecut am participat la Expresul literar 2000 la care au venit scriitori din toate cele patruzeci și trei de țări europene. Pe durata acestei excursii, mi-am dat seama, în urma discuțiilor pe care le-am purtat cu scriitorii din celelalte țări, că există un mare dezavantaj pentru scriitorii care reprezintă țările mici: limba acestor țări și operele scriitorilor din aceste țări sunt cunoscute doar de un cerc foarte restrâns de specialiști. Până să ajungem la excepții care confirmă regula, constatăm că scrierile autorilor din țările mici, practic, nu intră în competiție cu cele ale autorilor din țările mari.

Este imperialismul literar-lingvistic. Este acest baraj lingvistic,

cel ce separă literaturile, scrise în limbi pe care le vorbesc populații restrânse ca număr. Este și problema literaturii române.

De acest lucru mi-am dat seama pe parcursul acestui sejur. Am impresia că limba engleză - practic, o limbă engleză mult simplificată - devine un fel de esperanto. Eram martorul unor astfel de anomalii încât scriitorul polonez purta discuția cu o scriitoare din Belarus, deci scriitoare care scrie în limba slavă, în limba engleză! Sau faptul că Institutul Goethe a organizat anumite manifestări care s-au derulat în limba engleză.

Este paradoxul satului mondial de care vorbea McLuhan, acum multe decenii, sau asta înseamnă dezvoltarea informaticii și comunicarea prin Internet.

Eu sunt încredințat că va dăinui cartea, va rezista acestei ofensive, chiar în această perioadă foarte grea.

Am să revin mai aproape de pământ, mai aproape de dumneavoastră. Spuneți-mi ceva despre geneza operei proprii și dacă aveți niște mari scriitori, personalități literare care v-au ajutat în formare.

Am. Din sfera germană a literaturii este Herman Hesse. Din literatura rusă – Dostoievski. Din literatura engleză, pot să spun că nu am un asemenea model.

Ceea ce mi-ați răspuns mă face să cred că suntem foarte apropiați, dumneavoastră, scriitor slovac și scriitorii români, pentru că, spre exemplu un scriitor român cum este Nicolae Breban mi-a răspuns oarecum asemănător: Dostoievski și Nietzsche. Am să fac un pas mai departe și voi pune o întrebare la care am rugat să răspundă și câțiva scriitori români. Care credeți că este rolul suferinței, inventate sau reale, în creația scriitorului?

În creația ca atare?

Pentru creator, în creația ca atare. Mă gândesc la Edgar Allan Poe, mă gândesc la Goethe care a dus o viață fără griji materiale, dar a scris Suferințele Tânărului Werther. Și mă gândesc și la dumneavoastră, care ați jucat un rol în mișcarea din 1968 și se simte acest lucru în operă.

Cred că suferința joacă un rol foarte important, pentru că este componentă a cunoașterii, componentă a dezvoltării. În același timp, cred că ea conține un imbold interior de a o depăși. Cred că în această manifestare există și o parte de egoism și simplificare. Îmi aduc foarte bine aminte de anul 1968, când marea majoritate a oamenilor sincer îl ridicau în slăvi pe Ceaușescu, pentru faptul că nu se alăturase intervenției și era pentru marea majoritate a oamenilor sinonim cu democrația.

Eram în Polonia, câțiva ani mai târziu, și era aceeași părere și la polonezi. Așadar, pentru creație, suferința este esențială, înțeleg. Credeți că se poate scrie din preaplinul bucuriei?

Cred că nu, dar există undeva, în acest instinct de conservare, ceva care, din acel pahar de bucurii, toarnă ceva și îl umple cu un pelin.

Cred că ne-am apropiat, prin afirmația aceasta, de ceea ce spunea Constantin Trandafir despre Jan Lenèo, un scriitor postmodern.

M-ar bucura dacă din punct de vedere al postmodernismului aș atinge anumite cote, cât de mărunte.

Adam Puslojiæ

Mereu am impresia că Nichita este în jurul nostru, peste capul nostru, ca un înger alb păzitor

Domnule Adam Puslojic, vreau s-o pornim de la începuturi, pentru că Adam duce cu gândul la începuturi. Nu de la începuturile vieții mă gândesc, însă, ci de la începuturile poeziei, pentru cel care este, astăzi, poetul pur și simplu al oamenilor Adam Puslojiæ

(*râde*) Mereu am crezut că o să rostiți numele Nichita Stănescu.

Vom ajunge și acolo…

Probabil era mai natural să începem de la Nichita, pentru că e adevărat că numele meu, metaforic spus, e un fel de început, dar semnificativ, din ebraica veche, înseamnă „omul de pământ, de pământ roșu, de glie”. Așa că, metaforic, numele meu nu înseamnă început, înseamnă baza, linia orizontală într-un fel, liniște. Iar numele lui Nichita, de la botez, de la biserică, este Hristea, Hristos,

adică Iisus. Și el este, metaforic spus, înălțimea, ridicarea, zborul. Evident, am crezut că începem cu el, pentru că azi am fost cu toții la el, în casa natală, am fost mai întâi la monumentul din centrul Ploieștilor, orașul natal al lui Nichita, să depunem flori, să rostim cuvinte de bucurie în ziua de doliu, pentru că, așa cum e binecunoscut, s-a născut pe 31 martie și și-a luat rămas bun în data de azi, pe 13 decembrie, exact acum 20 de ani.

13 este inversul lui 31!

Sigur că da, chiar și copiii au observat, nu numai noi, bătrânii, pentru că ei, copiii, văd simetria inversului mai clar ca noi, sigur că și la asta m-am gândit, dar azi, pornind spre Nichita, la un moment dat, când am plecat din București, dis de dimineață, a fost ceață și ploaie, iar când, după o oră și ceva, am sosit la Ploiești, a apărut și un fel de lumină, nu numai soarele, era așa, o lumină ca un fel de coroană peste capul lui Nichita. Îl simt așa de aproape, ca pe un frate adevărat, încât mi s-a părut mie că emana o lumină. Nu venea de sus, ci mergea din Nichita spre sus.

Lumina asta de la Nichita a venit mai de mult, în ce an?

Cred că, totuși, de la primul volum al lui, de la Sensul iubirii, care a apărut în 1961; și eu am avut onoarea, prin destin, să aflu de Nichita chiar când el venise la vestitul festival, în Iugoslavia, la Struga, în Macedonia, unde, ani mai târziu, a obținut și Marele Premiu, Coroana de Aur a festivalului. Atunci, în 1962, avea Sensul iubirii. Un bun prieten al meu, coleg de facultate, știind că eu sunt născut în Valea Timocului, a venit cu o carte și spune: „Mă, ia vezi, a fost un român miraculos acolo, (de fapt, doi, venise Nichita cu Cezar Baltag) a făcut praf din marele Evtușenko. Știți, atunci, Evtușenko era sinonimul poetului vestit în lume, recita bine, ca orice rus...

Era spectaculos!

Orice poet rus a fost și un fel de actor și orice actor știa să rostească versuri. Asta era normal, era rusul cult. Și, iată, Nichita l-a făcut praf pe Evtușenko, care a rămas cu gura căscată. Dar era ceva, mama lui Nichita era rusoaică și a zis: e normal, este fratele meu, de aceea este așa de bun poet! Dar Nichita, fratele lui, a fost și fratele meu, adică, încă de atunci, de la început, un mare poet român. De la Sensul iubirii, din care eu, în ’62 am tradus primele patru poeme în viața mea; sunt patru poeme din această carte a lui, și, într-adevăr, eu am debutat ca poet aproape în același timp în care am debutat ca traducător de poezie, cu Nichita. Iată, au trecut peste 40 de ani de atunci și tot prin destin, după câțiva ani, l-am întâlnit pe Nichita la București. Pentru mine a fost o clipă feerică și, am mai spus asta, clipa fizică, secunda aceea, mi-a și scăpat din memorie, pentru că bucuria mea că merg spre Nichita, merg spre o întâlnire cu el, a fost atâta de mare încât starea mea fizică a devenit ceva metaforic și un fel de vis. Sigur că nu-mi amintesc, în afară de un surâs al lui, care mergea spre mine. Culmea, când a venit prima dată, doi ani mai târziu, la Belgrad, (prima întâlnire a fost în ’67, a doua a fost în ’69, când a venit la Belgrad) i-am făcut prima poză în care se vede acest surâs al lui Nichita. Și sub poza aceea, la noi, mereu, se scrie „surâsul lui Nichita când a sosit la Belgrad”. Altfel, sigur că întâlnirea cu el a fost în primul rând prin poezia mea. Dar, de atunci, de când ne-am întâlnit în viață, am rămas împreună. El fiind cu zece ani mai în vârstă, acum, iată, eu l-am depășit în viață cu zece ani. El a plecat spre veșnicie, spre Keops, cum spunea metaforic, când a împlinit cincizeci de ani. Iată, eu am acum

șaizeci de ani, am intrat în deceniul al șaptelea, dar mereu am impresia că Nichita este în jurul nostru, peste capul nostru, ca un înger alb păzitor, care are grijă chiar și de prezența noastră fizică în lume. Și are încredere în noi că, iată, îi purtăm nu numai surâsul lui în amintire, cum spunea poetul Nicolae Labiș, pe care, în tinerețe, Nichita l-a adorat, atunci când, prin tragedia atât de mare, când Labiș avea presimțirea morții, vorbea despre un dor al lui să rămână doar o amintire frumoasă. Nichita nu este doar o amintire frumoasă, este mult mai mult, el este o amintire profundă, o amintire luminoasă, o amintire care, prin prezența poeziei lui, a devenit un fel de aureolă a poeziei românești. Pentru că, așa cum l-am simțit noi în timpul vieții lui, când am fost alături de el, pentru mai mulți prieteni ai lui, și în România, și în Serbia, și în lume, pe unde a mai fost, în Italia, Franța, Germania, Nichita a fost un simbol al poeziei moderne, dar mult mai mult a fost un simbol al poetului total și absolut. Îmi amintesc pregnant, cum avea el o stimă deosebită față de marele Eminescu, avea o încredere ca în bunul Dumnezeu al poeziei românești, ca în cel care a întemeiat genetic poezia luminoasă a limbii române.

„Poetul ca și soldatul, nu are viață personală", spunea Nichita.

Recitând *Oda în metru antic*, pe care, într-o singură zi, mi-a recitit-o de o mie de ori fără mari întreruperi, spunea: primul vers al Odei este esența poeziei - „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată". Și acest recital veșnic al lui pe care și acum îl aud foarte sonor, foarte magic, pe mine m-a obligat să fac 27 de variante de traducere a Odei în metru antic în limba sârbă.

S-au terminat variantele? Veți mai încerca?

Poate că nu... pentru că, iată, în cei patruzeci de ani de luptă

pentru Eminescu, spre Eminescu și despre Eminescu, eu am lustruit până acuma patruzeci de poeme pe care le-am intitulat „Patria vieții", un volum în care am strâns lirica eminesciană. Cred că nimănui din lume nu-i stă atât de bine și de natural acest titlu decât poeziei lui Eminescu. În limba sârbă sună foarte frumos: Domovina Jivota. Cred că Nichita ar fi fost mulțumit cu acest titlu, pentru că este un fel e coroană a vieții. Poezia lui Eminescu a fost o poezie adorată de Nichita și care a fost modelul de a trăi pentru el și ca un exemplu de neatins, credea el. Dar cred că acum, cu anumite poeme, cele mai miraculoase, începând cu 11 elegii sau cu poeme din Epica Magna sau Oase plângând, el ajunge la poezia supremă, poezie cum, poate, ar fi scris și Eminescu, dacă ar fi trăit în epoca Nichita Stănescu.

Iată că Nichita HRISTEA Stănescu, dimensiunea HRISTEA, s-a întâlnit cu ADAM. Cel-de-pământ cu cel-de-sus. Această legătură credeați că este necesar să fie făcută între spirite?

Interesant ce spuneți, pentru că asta am observat și eu. Acum doi ani, am intitulat un volum al meu Raspelnik, ceea ce este o invenție de cuvânt, nu există în limba sârbă...

Ca și Nichita, ați inventat cuvinte pentru a ilustra anumite gânduri.

Da. Râsu'-plânsu' sau Necuvinte.

Raspelnik, în limba sârbă ar însemna...?

Răstignitul, dar și cel care răstignește. Un fel de Iisus, dar și cel care îl răstignește pe Iisus, dar nu se știe cine. Nu poți să spui că e Iuda, că e Caiafa sau Pilat Pontius, procuratorul Judeii sau Ana, faimosul om din umbră care, de fapt, face toate jocurile. Așa că acest cuvânt, în limba sârbă, nu e decis ca semnificație: răstignitul sau răstignitorul? Are ambele semnificații.

Amândouă în același timp.

Când am inventat acest cuvânt, mi-am dat seama că viața, călătoria între pământ și cer este foarte aproape. Știți, Iisus este răstignit pe Golgota, dar, în ce loc? Exact pe mormântul lui Adam! Craniul acela cu două oase este craniul lui Adam. Și, vedeți, Adam, care este la piciorul lui Iisus, este, totuși, punctul alfa mergând spre cer, spre Iisus.

Din orice moarte vine o naștere, o re-naștere.

O naștere creștină, cu semnul veșnic și sfânt de cruce, pentru că răstignitul a fost baza de cruce. Iisus fiind răstignit, a dat un exemplu prin propria lui ființă, prin propriul destin, a dat semnul de cruce.

Semnul de cruce care este și, simplificat, semnul zborului, al păsării cu aripile deschise.

Se pot inventa multe semnificații. Dar mă refeream doar la numele Adam și numele Hristea. Eu am debutat cu un volum numit „Există pământ". Și iată, abia când am inventat acest titlu, Raspelnik, răstignitorul-răstignit, mi-am dat seama că „Există pământ" avea, de fapt, o semnificație foarte profundă. Adică, există Adam, eu exist. Cogito ergo sum. Eu sunt pământul care există.

Cunoșteați atunci semnificația ebraică a cuvântului Adam?

Nu. A fost o intuiție, o revelație. Și abia după patruzeci de ani mi-am dat seama că această sintagmă, aproape dăruită de bunul Dumnezeu. Există pământ, adică o metaforă a credinței în poezie.

Poate că poezia vine de undeva, dintr-un loc necunoscut.

Poezia ne vine din Cosmos și noi, împreună cu sunetul ei, și cu semnificația ei, și cu rugăciunea interioară din poezia cea mai naturală, cea mai profundă, avem o șansă să ne reintegrăm în Cosmos. Cum a făcut Nichita. El, care a devenit primul răstignit al

poeziei moderne, el care a fost născut ca Iisus, tot ca Iisus de mare în poezie, a plecat spre Cosmos, spre lumea viitorului.

Noi, care îl iubim pe Nichita, credem că ne va integra și pe noi în Cosmos împreună cu el.

Prin limba română, el ne-a integrat. Prin limba tradusă bine, din limba română, precum o cărare ca a rază de soare, cum văd eu unele poeme pe care le-am tradus în limba sârbă.

Adam Puslojiæ vă mulțumesc foarte mult pentru toată această zi.

Și eu că mulțumesc pentru Nichita, născut în inima României, la Ploiești, în Piața Sârbească.

Oare întâmplător - în Piața Sârbească?

Nu știu, așa a vrut bunul Dumnezeu, în care Nichita a avut încredere, cum a avut încredere în frumosul limbii române care îi aparține, după Eminescu, după Arghezi, după Blaga, Barbu, Bacovia. Iată că azi Nichita a renăscut, la Ploiești și aici, la Câmpina, în spatele gării, în această grădina luminoasă unde vorbim despre el.

Cezar Ivănescu

Nu cunosc cu adevărat mari poeți
care să nu fie dublați de mari caractere,
mari personalități, oameni care trăiesc
până la capăt drama poporului lor.

Maestre Cezar Ivănescu, sunteți în mijlocul, în miezul mișcării literare românești de câteva decenii. Cum o judecați acum, în toamna anului 2004?

În toamna spre iarna anului 2004, cred, în pofida unora care, mă rog, diagnostichează un fel de criză a literaturii române, cred, așadar, că ea nu se află în criză. În criză se află, însă, întreaga existență românească și de aceea și noi, scriitorii, avem foarte mari și foarte grave probleme. În schimb, putem spune că acest organism care înseamnă lumea scriitorilor români este un organism viu și foarte puternic. Din nefericire, nici nu reușim să comunicăm

cu lumea românească din jurul nostru, nici cu cititorii noștri cum trebuie și de aceea, în mod firesc, punându-ne aceste mari probleme mari cu toții, am venit la aceste Gale APLER, aici, la Câmpina, ca să găsim niște căi pragmatice și adecvate timpului în care trăim, pentru ca rodul muncii noastre, cartea, să ajungă, pe de o parte, mai ușor de la scriitor către editor, să-și găsească o cale, apoi, către tipograf și, de acolo, către difuzor, pentru finalitatea ei, știută de toți, publicul românesc, îndepărtat de carte, din păcate, în ultimii ani.

La Congresul Național de Poezie de la Botoșani-Ipotești s-a semnat un apel, un adevărat manifest pentru poezia română, care supraviețuiește, suntem siguri, în orice condiții, dar trebuie, merită adusă pe un loc mai în față, mai aproape de public. Sunteți unul dintre semnatarii acestui apel, ba chiar mai mult… În cefel îi vedeți rezultatele în viitor?

Mda. La primul Congresul Național de Poezie desfășurat la Botoșani și Ipotești, în această toamnă, Congres al cărui președinte, împreună cu profesorul Ion Pop de la Cluj, sunt, am luat niște decizii și ne-am gândit la niște căi de atac pentru a scoate și poezia românească, cea care, nu-i un secret pentru nimeni, are cei mai numeroși reprezentanți în Uniunea Scriitorilor, de a o scoate dintr-un impas care ține de această criză socială, dacă vreți, pe care o trăiește România la ora actuală. Dintr-o artă care avea o audiență extraordinară până la căderea dictaturii (pentru că era o artă vie, o artă cu o mare deschidere către publicul românesc; făceam, se știe, săli pline, înainte de ’89, la recitaluri de poezie), din nou s-a ajuns la crearea unei prăpăstii între creatori, scriitori de poezie și publicul receptor. De asemenea, am folosit și la Congresul

Național de Poezie sugestiile inteligente ale colegilor noștri și mai tineri, și mai în vârstă, pentru a face niște proiecte și a găsi niște soluții pentru criza în care ne află, criză, doar, cum am spus, de imagine și de comunicare; nu există o criză de creație. Îmi pare rău că trebuie să-i contrazic pe criticii români, care au desemnat, de la revoluție încoace, un fel de criză a literaturii române. NU literatura română se află în criză, societatea românească este în criză și de aceea s-a creat această distanță între valorile și creatorii de valori, pe de o parte, și publicul române, pe de altă parte.

O criză a receptării.

Desigur, a receptării valorii. Se vede asta de sus până jos. De la faptul că un nenorocit de analfabet manelist are, pe lângă bani, și o imagine de erou național aproape, e cunoscut de la copii de pe stradă, până la nu știu ce personalități și savanți, iar un creator viu de poezie, de adevărată limbă românească este complet necunoscut, ignorat, ba uneori și în dificultate de a se descurca cu existența. Noi trecem printr-o criză a valorilor, este adevărat, dar nu a creatorilor de valori. Pentru că, observăm ce se întâmplă, dacă nu vom reuși să rezolvăm această criză socială, România va fi părăsită de valorile ei; nu doar de poeți, nu doar de scriitori, dar și de savanți, și de manageri, și de artiști, și de sportivi, și de tot ce vreți. Deci, trebuie să ne gândim cum să rezolvăm această criză socială din România și cum să facem ca o mare artă, care a supraviețuit în mod eroic aproape cinci decenii sub comunism, poezia, aflată acum într-o situație disperată, lipsită de o receptare pe măsura valorii ei,lipsită de ecou în afara țării, să-și recapete locul pe care îl merită. Sunt foarte mulți străini - am, mă rog, minimul acesta avantaj că mai vorbesc limbi străine – care, în momentul în care ne cunosc cu

adevărat, își fac o impresie foarte bună despre noi; dar când e să treacă la consultarea unor antologii, a unor cărți de poezie românească tradusă în străinătate, nu au aceste unelte în mână.

Ați spus, la un moment dat, „cincizeci de ani". Creația dvs. ocupă o bună parte din a doua jumătate a secolului trecut. Vreau să vă întreb de care generație, de care poeți vă simțiți apropiați ca și creator de literatură?

Da… Aș înlătura termenul generație propus. Generațiile astea sunt, de fapt, niște convenții pentru percepția mai exactă a unor realități globale literare. Mă simt solidar cu ce? Cu o linie de poeți români, linia lirismului moldav – Conachi, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Bacovia, Magda Isanos, Nicolae Labiș. Cred că eu continui această linie pe care am numit-o „linia regală a poeziei românești", „nobila falangă moldavă". Așa… această linie cred că o continui și cred că o ilustrez, dovadă că și critica literară a consemnat acest lucru, chiar într-o perioadă în care poezia română, literatura română era acoperită de autori glorioși la acea vreme, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, cu o mare audiență, e adevărat, dar și cu micile compromisuri față de regim, care le permiteau să aibă această glorie. Chiar în acea vreme au fost critici literari care m-ai desemnat drept cea mai mare valoare poetică a ultimei jumătăți de veac douăzeci. Vreau să spun că mă simt solidar cu această linie de maeștri care m-au precedat și pe care m-am simțit obligat la rândul meu să-i continui prin opera mea. Și cu unii colegi de generație, de generație mai mult spirituală decât biologică. În generația mea am avut și colegi mai tineri – Daniel Turcea, dar și colegi mai în vârstă – Leonid Dimov sau alții, m-am simțit solidar cu ei pentru că toți am avut proiectul de a restaura o mare tradiție,

aceea a poeziei românești; fie că era pe linia aceasta moldavă pe care am desemnat-o, fie pe linie muntenească, de la Cârlova la Nichita Stănescu, fie pe linie ardelenească, de la Goga la Blaga, și la Cotruș, și la Ioan Alexandru. Dar toți am avut acest proiect de a restaura marea poezie românească, de a o repune în drepturile ei și, într-un fel, cum să vă spun, ne-am simțit cu toții mai solidari cu maeștrii noștri, care ne-auz precedat și care ne-au format, poate, decât cu colegii noștri, cu contemporanii noștri biologici.

Știu că, într-un fel, se poate spune că vă place să pariați. Din generațiile mai noi, dacă acceptați convențional termenul, generațiile din ultimul deceniu, pe care ați paria?

Aici am să vă spun un lucru. În general, s-a știut și se știe că, pe lângă opera mea, pe lângă scrisul meu, în literatura română am un loc aparte și pentru alt lucru. Am lansat sau am ajutat să fie lansați în literatura română ori am impus cel puțin cinci sute de autori tineri - poeți, critici literari, traducători și prozatori, chiar. Totdeauna am fost cunoscu și recunoscut ca un scriitor care am încurajat tinerele generații și pe cei mai tineri decât mine. Cu generația care a venit după anul 2000, deși aș putea să înșir niște nume, pe unii i-am ajutat să debuteze, am o rezervă, dacă vreți, strategică în ceea ce o privește. Mi se pare o generație foarte labilă moral și o generație pe cale de a se pierde, pentru că nu are suficiente obstacole pe care să le depășească și, în acest fel să se formeze ca generație. Au un fel de libertate prea mare cu care nu știu ce să facă: și foarte repede, acești tineri autori, unii publicând din timpul liceului cărți de poezie, ceea ce noi nici nu visam când aveam vârsta lor, foarte repede ajung, dacă vreți, într-o relație foarte vicioasă cu literatura. De la prima, a doua carte, vor totul,

recunoaștere, premii, femei, apartamente, mașini și așa mai departe. Sunt foarte nemulțumiți de toată lumea, așa, un fel de revoltați fără busolă. Mă îndoiesc că, la primul obstacol real, pe care-l vor întâlni în viață, vor reuși să-l depășească. Am o rezervă foarte mare și am și spus-o, cu ani în urmă. Nu disprețuiți bogăția de talente poetice care apar într-o anumită perioadă, pentru că în marile culturi europene s-au cunoscut și decenii, ba chiar și veacuri sterile. Să luăm poezia spaniolă - a avut veacuri goale pur și simplu, când n-a mai apărut un mare poet. O asemenea mare cultură, o asemenea mare limbă, o asemenea mare poezie. Și pe noi ne poate aștepta o secetă de-asta cumplită, o dezabuzare, dacă vreți, o lipsă de credință în poezie și o lipsă de apariție de mari valori. Sunt mulți tineri care promit, vorbitori de limbi străine, buni cititori de poezie bună. Dar problema pe care ne-o punem în continuare este asta, așa am fost învățați: un mare talent trebuie dublat de un mare caracter, de o puternică personalitate umană, care să știe să răspundă la toate provocările existenței. Nu cunosc cu adevărat mari poeți care să nu fie dublați de mari caractere, mari personalități, oameni care trăiesc până la capăt drama poporului lor. Și să notăm un lucru: de ce spun că pun sub o suspiciune oarecare pe toți acești tineri care au apărut în ultima vreme, deși, cum am spus, pe mulți dintre ei i-am ajutat și eu să publice, i-am publicat chiar la editura Junimea? Nu știu dacă poezia lor, mă rog, arta lor, care e foarte repede acceptată – ei sunt într-un mediu prea permisiv, apoi la 19 ani, da, e bun, e foarte bun, și cu asta s-a terminat totul...

Dacă arta lor va rezista în timp...

Da. Pentru că, în general, marile talente, marile valori se afirmă

împotriva curentului, împotriva modelelor, chiar împotriva tuturor, aș putea spune. Adică, cei care cu adevărat merg cu poezia până la capăt trebuia - ca să-l citez pe marele Eugen Ionescu - trebuie, pe undeva, să ducă un război împotriva tuturor. Să-și urmeze doar calea lor. Pentru că, până la urmă, învinging. De asta spun că am un gen de reticență. Nu referitoare la cultura lor, nu la talentul lor, ci la forța lor umană de a și le duce până la capăt. Pentru că, știți cum e? Talentul e, de fapt, o povară imensă, care, dacă n-ai un schelet puternic, îți sfarmă oasele, te pulverizează. E un misterium tremendum acest talent, pe care poți să nu reușești să-l duci pe umeri până la capăt.

Gherasim Rusu Togan

Dacă intrăm în Europa, vom intra cu românitatea noastră, cu ceea ce avem diferit față de ceilalți

Gherasim Rusu, recunosc că mi-a fost greu să mă hotărăsc cu ce să încep. Mai întâi aș constata că ești unul dintre cei mai pasionați dascăli de literatură română din Câmpina. De unde această pasiune, uneori devorantă?

În primul rând, pasiunea pentru literatură s-a suprapus peste dragostea de a fi cadru didactic. De când eram copil, ne jucam de-a școala și mie, de fiecare dată, îmi plăcea să fiu învățătorul. Am suplinit, mai târziu, ca învățător, în satul natal, fiindcă era o comună retrasă, Ghijasa de sus, județul Sibiu, încă de când eram în liceu. La terminarea liceului, m-am înscris la Facultatea de Filologie, dar,

după un an, am întrerupt-o, pentru că tatăl meu, invalid de război, orb, a refuzat să se înscrie în colectiv. Am redevenit învățător suplinitor, am urmat Institutul pedagogic, am rămas acolo, în zonă, în cele mai mărginașe sate, pentru ca, apoi, să reiau facultatea. În ani aceia de singurătate prin satele transilvănene Gherdea, Șomartin, Bruiu, ne-având cu cine comunica, am început să comunic cu cartea. Și uite așa s-a născut pasiunea pentru literatură, pe care, de fapt, o aveam în sânge, într-un fel, ca și dăscălia, fiindcă, după ce mama mea s-a stins, am fost surprins să-i găsesc în casă un volum de poezii scrise pe diverse foi rupte din caiete, pe hârtie de sac de ciment tăiată frumos.

Printre alte preocupări ale tale este și poezia, ai o carte de poezie, Cruce peste inimă, scrii și acum și, poate, într-o zi vei îndrăzni din nou să ne propui un volum. Ai scris și proză, roman, Spațiul nefericirii, Șarpele de negură, Nefericiri întâmplătoare. Toate sunt inspirate de lumea satului ardelean. Cea mai importantă preocupare a ta este, cred eu, aceea pentru folclor și tradiții românești. Ce te-a apropiat de acest domeniul spiritual?

Ce m-a apropiat de folclor a fost însăși nașterea mea, care s-a petrecut într-un sat încărcat de folclor. Dovadă stă și ultima carte, Cântecele iertării, apărută cu puțin timp în urmă. Acolo nu sunt creațiile mele, ci ale unor femei, ale unor bărbați din sat. Această lume magică în care m-am născut, poveștile pe care le auzeam, cu expresia lui Labiș, „pe șanț”, fantastica lume a oamenilor care trăiau într-o civilizație pietrificată, în sensul că se respectau cu sfințenie datina, credința. Am ascultat, copil fiind, poveștile românilor care au fost în America. A existat un întreg pelerinaj, o continuă plecare și întoarcere spre și din America a țăranilor ardeleni în secolul al XIX-

lea și începutul celui ce-al XX-lea. Am o culegere de cântece de pământenire, așa se cheamă. Cântece ale românilor din America. S-au păstrat legende despre ei. Bunăoară, la o răscruce, exista Crâșma Sasului, apoi i s-a zis Crâșma Americanului, pentru că aici se întâlneau acești oameni care, reîntorși de pe drumurile lumii, n-au mai redevenit niciodată țărani, cum spune Bogza; aveau bani, au cumpărat pământuri, mașini agricole, poate feciorii lor au continuat munca sau își luau slugi pe care le plăteau foarte bine. Se întâlneau, deci, și își povesteau, la această Crâșmă a Americanului, întâmplări de prin America. Să nu uităm că majoritatea dintre ei s-ai întors bolnavi, munciseră acolo în siderurgie, au construit șoselele acelea fantastice ale Americii, nu mai pueau fi apți de muncă după cincisprezece-douăzeci de ani în America. Bunăoară, bunicii mei au stat treisprezece, respectiv șaptesprezece ani acolo și, la întoarcere, au mai trăit doar câțiva ani.

Ai fost și tu în America, în 2003…

Am stat aproape patru luni de zile. Mi-a dar Dumnezeu norocul să întâlnesc acolo, în afară de prieteni, până și foști elevi ai mei, de la liceul din Agnita, care au acum cariere universitate acolo. Ei mi-au oferit condiții materiale să pot călători de la Philadelphia la Michigan, la Washington, la New York, plus Canada. Am umblat extraordinar de mult în acele zile. Ce m-a surprins acolo, apropo de folclor, iată, o nuntă la care am fost și unde erau peste patru sute de români transilvăneni prezenți - mireasa, răpitor de frumoasă, arhitectă, era româncă, tată-său originar din Scorei, de lângă Sibiu, iar mirele american get-beget. Parcă dinadins, femeile veniseră, mai ales ele, în costume românești tradiționale, iar nunta în sine a fost absolut românească, poate mai ordonată, mai curată decât se

fac nunțile azi la noi.

Cei pe care i-ai întâlnit, în SUA și în Canada, se simt mai mult români, sau mai mult americani?

Românii care au plecat în urma unor suferințe, pușcării,lagăre, cei care sunt acuma la 65-70 de ani, aceștia sunt mai tradiționaliști, au pătrat nealterat ecoul lumii din care au plecat. Nu înseamnă că nu s-au adaptat lumii de-acolo, dar în zi de sărbătoare, mai cu seamă femeile, se îmbracă în hainele tradiționale aduse de-acasă. Trăiesc în două lumi. Și mulți dintre copii păstrează nostalgia obiceiurilor străvechi – depinde de măsura în care au fost influențați de viața familiei.

Ești naționalist?

Absolut. Dar nu șovin. Sunt naționalist în măsura în care naționalismul este un simț, cultivă tot ce este suflare și conștiință românească. Niciodată n-am urât un sas, n-am urât un ungur. Mai ales lumea sașilor o cunosc foarte bine, am fost director al unui liceu cu predare în limba germană. Am prieteni foarte buni din lumea lor de-aici, mulți au plecat în Germania, de-acum. Am o soră în Germania, dar asta nu înseamnă că nu-i româncă. Dar și ei duc cu ei o tragedie fantastică a unor repetate dezrădăcinări. Îi înțeleg foarte bine, le e dor, revin adesea pe meleagurile înaintașilor. Apropo de ceea ce spuneai, de literatură, eu și prietenul meu Costică Trandafir, când îl predam pe Eminescu, întotdeauna mergeam la costum și la cravată și același lucru îl ceream și elevilor. Era o stare sărbătorească, o stare de excepție. Iar pe tablă, martori sunt foștii noștri elevi, erau scrise versuri ale poetului, la alegerea copiilor. Un alt moment era când începeam să recit un poem de Eminescu și copii trebuiau să continue. Literatura mi-a fost

mereu o stare a sufletului și cu aceeași stare am predat întotdeauna la clasă.

Degeaba mă temeam că nu știu de unde să încep, că de oriunde aș face-o, ajungem tot acolo, la acest conglomerat pasiuni pentru literatură, pentru a învăța pe alții, pentru tradițiile românești cele mai sănătoase. Crezi că românii au vreun viitor fără a ține cont de tradiție?

Păi, nu. Fără să fiu egocentric, mă iau pe mine: atâtea aș vrea să fac, să termin încă un roman, dar mă întorc la studiul folclorului, simt că mai sunt atâtea de spus.

Este un izvor nesecat…

Da. Am scris *Cântecele iertării*, *Apa, stare de oglindă, B. P. Hasdeu și cultura populară, Credințe, datini, obiceiuri*. Lucrez la o carte tot despre folclor, ritualică mai mult, Pământul și tainele lui. Aici adun ritualuri, gesturi, tema ofrandei. De unde vine, de exemplu, expresia „buricul pământului”? apoi, povestea magică a comorilor, istoricul troițelor. De ce spun asta: pentru că, dacă intrăm în Europa, vom intra cu românitatea noastră, cu ceea ce avem diferit față de ceilalți. Vedeți, poezie se scrie enorm, proză, la fel; se fac experimente extraordinare. Despre folclor s-a tot scris, s-a mai și fabulat, s-a falsificat pe vremea comunismului, cântecele acelea cu tractoriste și strungărițe, lapte peste plan – niște prostii! Aș da un exemplu: când s-a interzis greco-catolicismul în Transilvania, prostul ăla care-a avut ideea n-a știut că nu va scoate tradiția din conștiința omului. N-a știut ce ecouri cumplite va avea - o dezrădăcinare totală. Oamenii așa s-au știut, greco-catolici, și dacă i-ai obligat să se ducă la altă biserică, s-au dus cu tot cu obiceiurile, cu tradițiile lor. Ei n-au „revenit” la ortodoxie

decât rareori, mai degrabă s-au apropiat de romano-catolicism, de unguri, și-a schimbat și numele…

Ei, și-ai venit la Câmpina. În ce an?

După cutremurul din'77. Am dat concurs. Am avut o mare decepție în viață, poate mai multe - timpul a trecut, rănile s-au cicatrizat -, am pierdut enorm, nu le pot mărturisi decât, eventual unei foi de hârtie, am disimulat totul, așa cum face orice țăran pe pământ străin: „numai lin dorule, lin / că ești pe pământ străin".

Ai venit pe pământ străin la Câmpina…

Am dat concurs și a fost fantastică lumea în care am intrat. Mi-am făcut prieteni pe viață aici. Unii s-au mai pierdut, nu au înțeles că eu o spun pe-aia dreaptă, nu-mi place să lingușesc. Eu am lăsat totul să treacă, fiecare să meargă pe drumul lui. Ca dascăl bătrân, trebuie să stai să cugeți, așa e lumea. Am o poezie: „Greoi la trup, parcă-i sculptat în lut / Își poartă cărți uzate ca pe moaște / Pe domn profesor cine-l mai cunoaște / Cine-i mai răspunde tandru la salut?" Revenind la mine, eu, în Câmpina, am renăscut. Am soție, o fată, Olivia e o sibiancă totală, ca trăsături, comportament, deși a înmugurit în altă lume.

Acum ești implicat într-o mulțime de proiecte culturale, între care publicația câmpineană «Revista Nouă», unde ai și o rubrică de folclor. Crezi că acest demers este viabil, în timp?

Bineînțeles. Câmpina este un spațiu cu mare tradiție culturală și avea nevoie de o asemenea publicație. Au mai fost încercări, dar aceasta este cea mai serioasă, pentru că a reintrodus această zonă în circuitul național spiritual. Când am scris Spiritualități câmpinene mi-a fost dat să cunosc o latură mai puțin oferită vederii, latura spirituală a lumii câmpinene. Câmpina niciodată n-a fost o simplă

gară a bucureștenilor, așa cum spunea zilele trecute unul mărunțel de la Muzeul Național de Artă cu referire la schițele lui Grigorescu ce-au fost cumpărate de primăria noastră înainte de război. Chiar înainte de'89 noi am avut aici o seamă de manifestări pur culturale de valoare. N-o să le înșir acum, se știu și unele se continuă și acum. «Revista Nouă» continuă o tradiție pornită de la Hasdeu, o tradiție culturală complexă. E o stare mai elevată a culturii, a literaturii, a creației, în general. De ea se apropie nu doar oamenii de cultură de aici sau din alte locuri, ci și tineri, care, iată, scriu la revistă. Are de ce să fie un motiv de mândrie pentru Primărie și Consiliul Local că s-a implicat în co-finanțarea acestei publicații deosebite. Niciodată n-a mai finanțat o asemenea întreprindere de mare valoare culturală națională.

Sunt convins că ai multe proiecte, mai ales acum, când ești mai puțin implicat în procesul de învățământ. Care ar fi câteva dintre ele?

În primul rând, ce-am spus deja, o carte de ritualică, o continuare la cele trei pe care le am. Apoi, țin foarte mult să scriu o monografie a unui scriitor, regizor, grafician elegant, de excepție, Ștefan Munteanu, transilvănean de obârșie, care a murit departe de țară, la Los Angeles. Dacă voi avea vreme, să termin un roman și, pentru prieteni, numai pentru prieteni, un nou volum de poezie de suflet, pentru că de la Cruce peste inimă a trecut atâta timp. Și poate o antologie de texte ritualice, așa cum am adunat în Cântecele iertării acele bijuterii, cu este, de exemplu, Cântecul Răsăritului, pe care l-am păstrat decenii întregi acasă. Iată cum era văzut Antonescu de conștiința populară: „Generale, față rasă, / Lasă copilul acasă / Nu-l da carne tunului / Pe la Cotu' Donului". Sau blestemele la adresa lui Stalin. „Măi, Staline, măi, Staline / Cadă Kremlinul pe tine …" E

bine ca aceste lucruri să nu fie uitate, trebuie să rămână scrise undeva, sunt documentele de suflet ale pământului românesc. Și ca să rotunjesc, acestea cred că sunt bogățiile cu care cultura românească se reîntâlnește cu Europa. Tradiții, ritualuri, felul de a gândi al omului...

Ion Stratan

Am sacrificat unitatea absolută stilistic a poeziei mele experimentului și inovației

- dialog la gura Graalului -

Locuiești în «buricul» Ploieștiului, lângă Catedrala Eroilor și deasupra sediului unei bănci. Într-un fel, în centrul unui spațiu delimitat anume, parcă. Crezi că poetul este intr-unul din centrele lumii sau la o periferie a lumii?

Ca stare de rostire, ca încercare de adecvare a autenticității sale la ceea ce numim lume, poetul este în centrul lumii. Ca manieră de percepere a discursului și ca situare în contextul cuvintelor politicului, al mondenului, al artisticului de consum, al divertismentului, față de toate acestea, poezia se pare că este la o margine care îi este necesară ca marjă de siguranță pentru

eventuala schimbare a sistemului de referință. Deci, izvorul poeziei poate să fie într-un axis mundi al parcului celor create, dar emiterea, specificitatea mijloacelor suportului material al discursului poetic, receptarea de către cei interesați, situarea față de cascada discursurilor politice și, în general, în ansamblul mass-media de astăzi o fac să fie fatalmente marginală.

Voi cita, cu aproximație, un vers al tău mai vechi, chiar foarte vechi: „ Până când vom avea o cheie pentru a deschide ușa și o altă cheie pentru a o închide, vom folosi aceeași cheie." Crezi că lectorului de poezie îi este suficientă o singură cheie pentru a deschide ușa spre poezie și, după ce a intrat, a se închide în ea?

Stimate domnule, prieten și poet, apropierea de poezie prin volumele publicate este una dintre cele mai mari bucurii ale sufletului meu în acești ani. Faptul că noi ne-am cunoscut într-o atmosferă a generalității creației, dintr-un unghi sau din altul, ca receptori, participanți, comentatori, susținători, admiratori sau analiști ai fenomenului literar a fost un lucru benefic de la bun început. […] Cheile care atunci deschideau poezie mea încerc acum să le orânduiesc în câteva șiruri, legături care închid. Tematica apei, pe care am inițiat-o cu debutul *Ieșirea din apă*, continuată cu *Apa moare*, volum apărut la Editura Albatros, și *Spălarea apei*, de la Editura Eminescu, din 2001, este urmată în timp de tema morții, *O zi obișnuită pentru a muri*, din 1996, *De partea morților*, 1999, și *Mai mult ca moartea*, de la Editura Axa din Botoșani.

- Există a treia temă, a focului…

- A luminii… E vorba de *Lux*, din 1992, care vine de la *lux – lucis,* pe lângă ideea colaterală că poezia este un lux, pentru că începuse deja să se vadă că toate comentariile politice, sociale, documentele

istoriei regăsite, jurnale, memorii, analize administrative și literatura nepublicată până atunci ocupau locul central al interesului cititorului. Poezia, deja, părea o excentricitate, un donquijotism sau un lux. Astfel, cheile care deschideau, în anii '80 ai întâlnirii noastre, inima poeziei au făcut să-mi închid și al treilea ciclu tematic, al luminii, cu Lumină de la foc, primul de după 1990, care era în manuscris, din cei șapte ani în care n-am putut publica, '83-'90, și următoarea în lucru, Altă lumină. Deci cheile care atunci deschideau unele intuiții poetice, care sunt ca un corn de melc, nu sunt adevăruri, decât în sensul în care atestă o autenticitate a stării de spirit, nu au făcut decât să meargă spre un alt echilibru al – folosesc o metaforă – ușii, al porții spre interiorul poeziei și al sufletului meu și acum încearcă să asigure etanșeitatea care încearcă să fie și permanență a edificiului liric, închizând aceste serii tematice de intuiție și de viziune simbolică.

Ai folosit cuvântul metaforă. Știu că, pentru tine, metafora ocupă locul central în poezie.

Da.

Poezia aș zice că este supremul nivel al ficțiunii. Iar ficțiunea, spunea un prieten de-al nostru, este adevărata realitate, realitatea esențială a lumii. Tu ai trecut, ușor, și către proză, scurtă și foarte scurtă, și chiar roman. Din ceea ce am citit până acum, parabola pare a fi esența prozei tale. Crezi că asta vine din faptul că locuiești în poezie și în metaforă?

Da. Mie, metafora mi se pare una dintre laturile onestității creatoare în materie de lirism. Există și poeți direcți, duri, dialogând pe marginea asperităților sociale, cum este o mare parte a poeziei generației '90. Și ei sunt niște poeți morali, să zic așa. Au

îndreptățirea proprie de a se referi la condiția lor ingrată în cadrul unui sistem administrativ care numai de poezie nu este interesat. Dar poezia trebuie să fie într-un sens cunoaștere și eu cred că metafora, nu neapărat creând o literatură de iluzii, de fatală și convențională suprarelitate, este una dintre căile regale ale literaturii. Încărcătura de cunoaștere în care toate lucrurile vor deveni cu posibilitate de migrare fără nici un fel de problemă din literatură în realitate și din realitate în literatură, nu este totul atât de luminos, pe cât s-ar crede, pentru că realitatea se simte, prin îmbogățirea limbii, întărită de discursul cotidian pus în literatură, iar această literatură este situată în realitate. Dar faptul că simți nevoia să existe o lume coerentă, meta-fizică și aparținătoare construcției tale verbale, alături de viziuni, alături de simbol, alături de, în primul rând, sentimentul inculcat, este o dovadă a simțirii tale organice și necesității de altceva. Dar și neacomodării inerte și convenționale cu lumea. Acesta este unul dintre criteriile existenței poeticului.

Metafora este și invenție sau, poate, în primul rând invenție. Mă gândesc la imaginarea obiectelor artificiale, care se face întâi prin metaforă, prin închipuirea unei realități care nu există fizic. Și, apoi, această mică lume virtuală este transformată într-o lume reală. Deci, metafora aș zice că este și invenție. Dar să ne întoarcem la ceea ce voia, de fapt, întrebarea mea, dacă proza ta se hrănește din ideea de parabolă.

Eu am avut o serie de poeme în proză și proze tematice, parabolice, dacă le spuneți așa, Crimele din strada Cerului, în volumul Mai mult ca moartea. Ele sunt parabolice, într-un sens, dar parabola presupune și un înțeles moralizator. Ele sunt, mai degrabă, simbolice. Sunt meditații, încercări de metaforă epică pe tema sacrului.

Dimensiunea morală nu cred că le lipsește.

Este intrinsecă, nu sunt ca Dialogurile cu Leukos sau, mai știu eu, prozele lui Baudelaire, poemele în proză ale lui Barbey D'Aubervilly, în care se arată că esteticul este ultragiat și el se răzbună printr-o realitate pe care o recâștigă. Ele pornesc de la egal la egal cu cititorul, să spun așa. Eu sunt sătul de autori precum Cărtărescu, care sugrumă cititorul de la prima propoziție. Ei pornesc , să zic așa, la masă cu cititorul și discută de parcă ar fi un suav și eteric seminar simbolic. Încă din titlu spune: dar haideți să vedem ce povestire ați avea din amintire sau din închipuire despre fântână.

Dar nu acesta ar fi un algoritm al jocului pe care și l-a ales?

Algoritmul jocului pe care și l-a ales el mă face să fug în tribună cât mai repede. (râde) Ăsta e algoritmul pe care și l-a ales el. Așa. Așadar, aceste poeme în proză, pe care eu le-am continuat cu o serie tematică, poeme despre avioane și despre jocul de tenis, și miniromanul pe care l-am publicat în cinci reviste, Conceptul de Crăciun, în primul rând sunt o încercare de lămurire discursivă, deci „prozaică", a obsesiilor mele și a temelor care îmi plac. Ceea ce îmi face plăcere. Îmi place să meditez despre simbolurile religiei, în general: doi: îmi place tenisul și atunci merg în metafora psihologiei jucătorilor de tenis, care fac parte din jocul lumii cel grațios și, de asemenea, dramatic, să descopăr niște algoritme ale general-umanului; și trei: ca oricărui ploieștean, îmi plac avioanele, care se duc de la București la Câmpina…

Fiind ploieștean pe de-a-ntregul…

Ploieștean prin spirit și verb, și corăbian prin depărtare, și în nostalgia imposibilei întoarceri în absolut în toate sensurile. Pentru

că Lumea Corăbiei este mai cosmopolită decât a Ploieștiului. Corabia e un șir de buticuri și de întreprinderi mici și mijlocii, cum glumesc cu prietena mea Ami Steriadi., în care nu mai recunoști nimic din vechiul oraș patriarhal. Așa că nu văd în nici un fel Corabia ca pe sacrosanctul oraș în care nu se întâmplă nimic între războaie. Ci, dimpotrivă, spiritul întreprinzător al zonei te face să crezi că ești în nu știu ce oraș satelit al marilor metropole, în care, să dau un exemplu, bănuțul din sertarul magazinului nici nu apucă să se oprească din clinchetit. E ceva care pe mine mă depărtează la fel de mult ca o nostalgie spre patriarhalitate care nu-mi aparține deloc.

Ca ploieștean ai nostalgia Caragiale-Nichita?

NU, nu. Am o nostalgie a experimentului. Singura mea nostalgie. Eu sunt un tip sentimental, sunt un tip nostalgic, dar singurul lucru care mă face să îmi doresc foarte mult un punct luminos la care să ajung, este acela ca, netrădându-mi fondul sentimental, nostalgic sau melancolic, să pot împinge experimentul atâta cât el se mai arată că aparține unei încercări organice și nu unei alăturări de cuvinte întâmplătoare. Cum este un cal care câștigă – nu este un cal comod, de aceea vreau ca oasele care împing crupa calului să meargă până acolo încât pielea să fie foarte bine întinsă și el să alege bine, bine de tot.

Dacă aleargă prea bine, pielea i-ar putea rămâne în urmă.

Da! Ei, uite, asta nu e o idee rea, pentru că experimentul are o parte de straniu, de anorganic. Experimentul, celebrul laborator, face ca sistemul normal al lumii să nu fie în ordine coerentă, realistă și sincronică. Experimentul îl asemui, de obicei, fiind poet, unui căluț de mare fără mare, este un schelet de cal care a câștigat derbiul, în timp ce carnea a rămas la carmangerie.

Și Caragiale, și Nichita – revin la ei – au experimentat, amândoi.

Da.

Într-un fel sau altul.

Pe pielea noastră.

Să nu fim noi pielea care a rămas în urmă, căci ei au pornit alergarea de mult și..

Și-au văzut de-ale lor.

Și nu par a se gândi la un finiș. Adică aleargă încă, tot aleargă…

Da, dar și noi i-am încurajat!

Noi stăm în tribune, ne naștem, murim în tribune și asistăm la această cursă…

Da, da, într-un sens, vreți să spuneți: latura formală, osificată a spectacolului literaturii,,în care s-a ajuns ca un argument de valoare să fie inatacabile argumente de autoritate și să poată trimite la o mortificare, alienare. Când am făcut, împreună, cum știți, Festivalul Nichita Stănescu…

Acum douăzeci de ani!

Acum douăzeci de ani, nu ne-am gândit că nu mai putem deschide gura acum fără să vorbim de Caragiale și de Nichita. Ne-am făcut-o cu mâna noastră. Pentru faptul că există tineri care se ocupă cu literatura, cum știți pre bine, pe care și dvs. îi încurajați, pentru faptul că este un spirit literar, artistic și cultural într-un oraș preponderent industrial cum este Ploieștiul. Pentru că există un liceu Nichita, o casă memorială, o statuie, un festival și atâtea comunicări care s-au făcut, este foarte bine, decât să se discute numai de Petrolul care pică în B și despre alcoolul metilic la ieșirea din schimb sau exclusiv despre politică, mai bine știu de Nichita și așa mai departe.

Astea-s lucrurile care nu se schimbă, aceste valori spirituale. Industria se schimbă. Ba se fabrică una, ba alta, se mai dă și faliment, pe când spiritualitatea, valorile ploieștene durează, rămân.

Pe de altă parte, mă gândesc că, uite, apariția postumelor lui Nichita la Academie și vivacitatea de care dă dovadă analiza caragealiană mă fac să zic: iată că și astea se schimbă și eu am impresia că economia nu prea se schimbă, nivelul de trai nu prea se schimbă, consumul nu prea se schimbă! Glumind ori nu, mi se pare că spiritual lucrurile se schimbă și stagnarea e în domeniul industrial.

Am vorbit, totuși, de doi zei ai acestui spațiu, voi merge mai departe, întrebându-te: care este relația ta cu Dumnezeu?

Destul de bună. Am încercat să nu ne necăjim reciproc.

La începuturile tale poetice, s-a vorbit/scris de un oarecare ermetism al poemelor. Ai fost „ermeticul" generației '80. Există un grad de eroare în această aserțiune?

Să vorbim despre poezia, ermetică, poezia încifrată, poezia criptică. Poezia mea, chiar reciteam zilele trecute, alături de o suavă companie, poemele de debut, au venit într-un moment în care o parte a generației optzeci încerca să cotropească realul cu discursul poetic. Eu nu am fost așa de locvace și am căutat să fiu la jumătatea simbolisticii imaginare cu simbolistica realului, pe care eu o vedeam destul de încifrată, nu atât de discursivă, clară, cum o vedea Cărtărescu în Parcul Circului din Ștefan cel Mare. Și, de aceea, s-a zis, da, aici există un refuz al liniarității de tip withmanian, beatnic sau Geo Bogza, care se obișnuia în generația '80. Acele poeme torențiale, cum bine a spus minunatul și regretatul nostru prieten Dan David.

Deci, era numai în unele momente, în poeme și în unele părți poezie de concept tip Ion Barbu. Hermes, poemul meu, seamănă cu ciclul Ritmuri pentru nunțile necesare, Oul dogmatic și așa mai departe.

După care te-ai dus către Bacovia.

M-am dus către Bacovia. Faptul că nu am făcut parte, după '80, din cenacluri, colocvii, întâlniri ritmice, colegialități de catedră, locuri de activitate tip Uniunea Scriitorilor sau Ministerul Culturii, n-am fost în tabere, în seminarii de traduceri sau festivaluri în afara Ploieștiului, a făcut ca eu să mă recunosc în singurătatea de tip ideatic a eului creator bacovian. Atunci, pentru mine, Bacovia a însemnat un foarte mare sprijin. I-am spus: „dragul meu Bacovia, și eu când mă voi ajunge și voi putea să public, și eu te voi sprijini după modestele mele puteri." Și am pus moto la volume din Bacovia. În Crucea verbului, există poemecare sunt făcute – unul chiar numai – din citate din Bacovia. Pentru că se ajunsese, în mare parte, la poemul țâșnit, poemul invectivă, poemul social, poemul fără nici un fel de cenzură terminologică, conform esteticii playboy pe care o practică Gălățanu, de exemplu, încât nu se mai știe dacă a exista poezie înainte. Conform pactului meu secret cu Bacovia, am pornit împreună asemenea cavalerilor și ne-a sprijinit reciproc prin scutul unui epigraf, unei dedicații, unui citat, unei intertextualități și unei solidarități de spirit, într-o singurătate al cărei discurs a fost nu așa spectaculos, dar pentru mine a părut destoinic.

Exista pericolul ca, locuindu-te, Bacovia să te înlocuiască.

Ce n-aș da să mă pot odihni și să mă înlocuiască cineva!

Cu cine din generația '60 ești în consonanță?

Alături de Nichita, din care acum parcurg cele patru mii cinci sute de pagini ale ediției Academiei, am o apreciere specială legată de imaginea care s-a ivit. Îmi place Cezar Baltag, îmi plac poeți diverși, care nu sunt extrem de apropiați ca ton și, de aceea, aș vrea ca titlul convorbirii noastre să fie acesta: „Am sacrificat unitatea absolută stilistic a poeziei mele experimentului și inovației" Așa aș vrea.

Așa va fi. (Mai târziu, când eram deja pe drumul spre casă, Nino m-a sunat ca să-mi spună și subtitlul convorbirii noastre; i-am respectat, desigur, dorința. – n. m. F. D.)

Îmi place Petre Stoica, îmi place Cezar Ivănescu, îmi place Mircea Ivănescu și Mihai Ursachi. Acești poeți reprezintă pentru mine ceea ce este mai frumos în literatura română din toate generațiile, alături de colegii mei de generație, la care țin și la care m-am referit adesea.

Dacă ai avea un motor, la ce ți-ar folosi?

A, ca la Tecuci? Dacă aș avea un motor, aș fi cu prietenul meu Cici Moraru, care are un Kawasaki de șaizeci de mii de dolari, aș pleca cu el și cu pritena mea Ami la Bacău, să vedem satatuia li Bacovia, sp facem câteva ture cu 190 la oră prin centrul părăsit de Sachelariu în urma dezastrului alegerilor.

Te-ai declarat, nu de mult, neosuprarealist. Care este semnificația acestui concept pentru creația ta?

Multe lucruri s-au spus după ureche despre suprarealism. Orice invenție întră, istoric, din seria pur și simplu datată cronologic – dadaismul, suprarealismul, letrismul șamd – într-o serie tipologică. Deci, eu am spus că sunt neosuprarealist, pentru că sunt tipologic influențat de suprarealism, dar nu sunt

suprarealist așa cum era Gelu Naum, care vrea să fie genuin suprarealist, scriind la fel, prin dicteul automat, fără cenzura inhibantă a conștiinței și scriind poeme ca în anii '30. Eu folosesc elemente suprarealiste, însă sunt în continuare un poet al conduitei sintactice. Poemele mele sunt construite pe o canava conceptuală, pe lângă poemele sentimentale, afective, în care pun sentimentele asemenea unui personaj care însoțește monologul pe scena interioară a spiritului meu, capătă această partitură pe care eu o numesc, așa, pentru ușurarea criticilor literari, ca să numai citească atâta din opera mea care abia se mai ține între coperte de atâta răsfoire, neosuprarealism. Adică, metafora, pe care o consider cea mai avansată vizionar și cea mai onestă prin gradul si de experiment și cunoaștere poetică, metafora care merge în limita aparentului aleatoriu al suprarealismului, este mai supravegheată. Am o altă sămânță în sămânță decât metafora, de exemplu, de la Gelu Naum. E ca și cum aș spune: sunt neozeelandist. Adică simpatizez și Zeelanda, și Noua Zeelandă, dar nu sunt acolo.

Dar unde ești? Care este locul tău?

La Bacău. La Bacău, unde, dacă îmi dați un motor, voi merge cu pietenul meu Cici Moraru… [*etc. etc. etc.*]

Locul tău a fost, la un moment dat, la Paris, unde ai scris un volum în limba franceză și mi-ai spus o dată că el nu poate fi tradus în românește.

Volumul de la Paris se numea *Les jeux de société*, Jocurile societăților. L-am publicat la o editură ploiești eană. Sintagmele, și conotațiile, și expresiile fixe ale limbii franceze sunt cele pe care am încercat să le pun în valoare. Deci, dincolo de înclinația

afectivă, am încercat să surprind plasticitatea fermecătoare a orașului și s-au îngemănat senzația de noutate – chiar dacă nu era pentru prima dată la Paris, cu gândul scrierii pe care îl am continuu în minte, cu bucuria combinării, reluării transcrierii, modificării și alcătuirii metaforelor din limba lui Voltaire. E un lucru la care țin, așa cum Țin la poemele Elegii la Notre Dame, pe care le-am scris despre Franța, așa cum țin la traducerea celor cincizeci de poeți francezi contemporani pe care am publicat-o în Contemporanul, de-a lungul anilor, așa cum țin la traducerile din Baudelaire și la spiritul francez în ce are el gratuit și neîncrâncenat. La noi, poeți de mare acuitate a verbului și sentimentului, cum este Blaga, au fost confiscați de ideologie. Poeții expresionismului, minunatul și atât de moralul expresionism, care poate face o acoladă de la Trakl până la Paul Celan, au fost puși mereu sub semnul pătimirii, cum se zicea despre Goga, în alt sistem de referință, au scris Poemele luminii pentru că ni se lua Ardealul, ceea ce e puțin cam straniu, nu e chiar așa. De aceea, spiritul francez trăiește esențial prin logos, în Franța toată lumea citește, în metrou, și cerșetorii citesc…

Și pe zidurile metroului…

Da. Sunt cerșetori care se și supără că-i deranjezi din lectură. O anecdotă zice că era un american care îi dădea unei cerșetoare un cec și cerșetoarea privea nedumerită. Și americanul a deschis harta Parisului și i-a arătat unde e banca de unde își poate încasa cecul. În sensul acesta, toată lumea citește, lumea are reviste în metrou, în stații, în mijloacele de transport. Parisul nu e numai Moulin Rouge și stridii, el este esențialmente un oraș sprijinit prin logos. Când vezi Tour Eiffel prima dată, dacă reușești să nu te

asurzească rusoaicele care vorbesc extraordinar de tare – după cum s-a văzut și în finala de la Roland Garros de anul acesta între Mâșkina și Dementieva (stră-străbunicul Dementievei este cel care a donat primul tablou Ermitajului) – apare imaginea din fotografii, ilustrate, pictură. Așa e Parisul logosului: cuvintele apar din amintirile noastre de citit pifuri, de liceu, de conversații, este un miraj lingvistic, cum spune Toma Pavel. Parisul este un oraș al mirajului lingvistic. Te simți, cum să spun… nu pot să spun „ca peștele în apă", că am văzut „peștii" francezi care se simt foarte bine în apa Perier, acolo, la cafenea…

E și „Peștele în apă" al lui Vargas Llosa, un fel de metaforă a lui „n-am încotro".

Llosa nu-mi place. Nu-mi plac scriitorii care au vrut să devină președinți. Mai ales scriitorii genuini, de creație, nu criticii sau alții. Nu-mi plac scriitorii care vor să ajungă mari administrativ. Uitați, Sábato, care e un uriaș scriitor, a acceptat cu greu să fie șeful comisiei de anchetă a crimelor făcute de dictatura anterioară. Și a făcut o depresie, de câțiva ani, de abia mai mișcă creionul pe hârtie. El, care e un geniu, carea scris Despre eroi și morminte, probabil cel mai bun roman sudamerican posibil. De aceea, în Franța, îți vine tot timpul să scrii și să vorbești.

Dar tu locuiai, ca poet, în limba română și, brusc, ți-ai găsit locul și în limba franceză. Poetul poate locui în orice limbă?

Da, da. Pentru această plachetuță de 20x40 cm, se găsește loc în orice limbă, în urma meditației de un an sau doi, așa cum pentru toate tâmpeniile de discursuri politice, toate furturile și toate șantajele se găsesc tone de ziare, milioane de kilometri de peliculă, sute de mii de ore de difuzare, bannere și dări de seamă. Se mai

găsește, într-o limbă sau alta, germana sau italiana, și loc pentru o plachetuță de 20x40 cm. Nu-i așa de grav.

Cred că relația ta cu începutul acesta de mileniu, care aparține informației, cu spune cândva Jacques Attali, locul tău în această civilizație este deja definit prin cuvintele pe care le-ai spus deja. Ești întotdeauna în conflict cu ceea ce se întâmplă și nu-ți convine…

Da.

…Din schimbările care se produc. Cum vezi tu globalizarea?

Sunt lucruri incredibile. Filosoful Liiceanu, care a tradus Heidegger și ar trebui să fie un om aplecat asupra nuanței cuvântului, spune: omul trebuie să fie egoist, să-și vadă numai de treburile sale. Ade3vărul este câștigul material. Înseamnă că în America avem sute de milioane de filosofi, care sunt la mica biserică a hamburgerului și cei mai mari gânditori din lumea asta. Ei, lucrurile nu stau chiar așa. Ideea globalizării era ca lipsa de grijă materială a continentului nordamerican să fie peste tot. Vom lăsa micii producători de vinuri, ziceau, IMM-urile, cum glumeam cu Ami, IIM-ul îmi sugerează un bătrân care mănâncă supa populară cu o lingură care-i tremură și, din când în când, spune: I-me-me-me-me-me-me! Această lipsă de grijă, care este specifică continentului nordamerican, să fie generalizată. Asta nu înseamnă să-l lăsăm să moară pe producătorul de vinuri de la Valea Călugărească, de la Tohani sau din Franța; să anulăm specificul bucătăriei de nu știu unde; producția artizanală sau specifică fiecărei țări. Nu asta înseamnă globalizare. Asta fac diverse grupuri de presiune din orice țară, mai mult sau mai puțin interesată, mai mult sau mai puțin afiliată unei producții

economice. Dar. Globalizarea literară nu există. Mulți prieteni francezi mi-au făcut acest compliment, pentru că ciclul meu Cimitirul de mașini a avut succes la Beaubourg, când l-am citit și mi-au zis că e bun, „la cel mai înalt nivel al poeziei americane a generației dumitale”. Dar fiecare are un specific, este un lucru recunoscut, și globalizarea nu există. Dacă voi scrie despre Spania, atunci va fi părerea unui român despre Spania. În privința globalizării am crucea pusă, pentru că mi s-a refuzat viza americană, mi s-a spus: n-aveți nici un motiv să vă întoarceți în țară. N-am cerut și nu dăruiesc amprente! Așa. Deci, în sensul acesta, ideile mele sunt legate mult de spațiul mediteranean. Sarea dispărută are un ciclu, o parte, legată de creștinismul însoritei Italii (aștept o suplimentare de tiraj ca s-o pot populariza mai mult) și Grecia, pe care n-am văzut-o încă, dar pe care o visez, pe care o simt, pe care o intuiesc și pe care încerc s-o trec într-un alambic atunci când văd imaginile Mării Egee, despre care, făcând un paradox, într-o Cafea cu sare, am spus că verbul „a bea” a început cu perceperea apei Mării Egee, atât e de curată și de frumoasă. Spațiul ideatic în care se mișcă poezia mea, dacă ar fi să fie o morfologie culturală și geografică, este spațiul româno-italo-egeeană. Asta este Coasta Dalmației a Adamului meu poetic.

Pe mine m-ai dus cu gândul la suprarealistul Aimé Césaire, care chiar luna aceasta a împlinit 91 de ani.

De asta m-am raliat la suprarealiști, c-am auzit că trăiesc foarte mult. (*râde*)

M-a dus cu gândul și la Naipaul, apropo de călătorii în spații diverse, despre care să scrii din punctul de vedere al celui care nu

le aparține din diferite motive.

Mărturia suprarealistă contemporană franceză forjează în toată istoria suprarealismului, construind, deja, o academie și prin bifatele conotații care au fost actualizate de-a lungul timpului. Noi avem, cu proaspătul nostru clasicism de câteva sute de ani, avem multe conotații neactualizate. Deci forjarea în cadrul discursului nostru suprarealist este de altă natură, în timp ce ei pot face compendii, enciclopedii și dicționare cu cuvintele suprarealiste devenite canonice. La noi este mișcare, magma lingvistică nu se așază, se interferează texte, discursuri, semnale șamd. Efortul forjării mele este în alt material, cu o altă densitate, de o altă imprevizibilitate și, fatalmente, prin efortul poetic pe care mi-l asum, conturând o altă suprarealitate decât aceea a francezilor. Ei forjează efectiv propria limbă, pe când noi trebuie să mai garantăm și o viziune, pentru că altfel ne trezim la Londra și nu știm dacă mai e monarhie sau nu mai e.

Ceva asemănător făcea și Aimé Césaire, demult, venibnd din Antile, cu ceva nou, specific, și era apreciat de Bréton ca o descoperire uimitoare. Era o noutate a viziunii și a bogăției limbii, explozia unei tradiții a ceea ce (împreună cu Sengor) a numit negritudine. Acum, vin cu ultima întrebare: poți să-mi spui data la care poezia va muri?

Nu știu, dar va fi într-o după-amiază, cum spune scriitorul.

E previziunea lui NoSTRATANus!

Apărut în *Revista Nouă*, nr. 3, iunie 2004

Despre experiment în mileniul al treilea

Crezi că acum, la începutul mileniului al treilea, după experiențele extreme ale nebunului secol XX, mai este posibil experimentul în literatură?

Da. Noi ne definim ca experiment pornind de la ceea ce se numește clasicitate. Or, clasicitatea, evident, este modernitatea. Poeții care, în secolul al șaptesprezecelea, erau Corneille și Racine acum sunt, să zicem, Ioan Alexandru sau Nichita Stănescu. Nichita și el a experimentat destul de mult. Aceștia sunt clasicii față de care se poate experimenta. Eu am încercat, dincolo de unele structuri, prozaicitatea, ironia, jocul mai mult sau mai puțin gratuit de cuvinte, care au existat de-a lungul literaturii întotdeauna, un fel de discurs pe care dl. Sorin Alexandrescu îl numea „simularea gradului zero al afectivității". Gheorghe Grigurcu are o carte interesantă: Bacovia, un antisentimental. Deci, pe linia bacoviană, și structural având eu o melancolie moldavă, am încercat un discurs care să fie alb din punct de vedere declarativ, efuziv, sentimental, direct afectiv. S-a numit Cimitirul de mașini și gândul meu este ca, vreodată, să strâng, din toate cele zece volume în care se află ciclul Cimitirul de mașini în diverse variante, într-o carte de sine stătătoare. Este o modalitate prin care eu am aderat la experiment. Încerc să experimentez mereu, nimeni nu vrea să scrie banal! Sunt lucruri pe care le-am așezat în zona experimentului, dar și încercarea aceasta – moarte n-are, dar nici viață prea ușoară nu are. În sensul că poemele în proză, poemele mele din Mai mult ca moartea, ciclul Crimele din Strada Cerului,

sunt mici pilde etico-religioase puse pe o canava narativă.

După experimentul șaizecist, după acela optzecist, căruia aparții, mai poate fi posibil un experiment al celor din 2000?

Generația 2000 este, în primul rând sub șocul dublu al voluptății de a fi martorii libertății de expresie, pe care o împing până la trivialitate, și al dorinței de a vinde cartea cu orice preț, care se leagă de prima, pentru că se consumă vulgarități. Problema experimentului este triplă, cel puțin. Se face experiment, de exemplu, cum am încercat eu în Aer cu diamante, persiflând canoanele limbii de lemn care devenise Coșbuc, poetul preferat al lui Ceaușescu. Erau ironizarea dogmatizării și osificării literaturii; negarea fățișă aproape parodică, deviind spre grotesc ceea ce s-a canonizat și a devenit aproape un balast, un lucru inutil.

Cei care se revendică drept Generația 2000 pot înainta pe această direcție?

Nu cunosc foarte bine Generația 2000, știu câțiva poeți, la care regăsesc fraze ce amintesc atmosfera Cenaclului de Luni. Ei sunt foarte direcți, poezia lor este mai mult decât era țipătul expresionist; poate să semene cu generația beat, poate să aibă ceva din marile nemulțumiri și tulburări ale liniștii interioare, cauzate de o societate care pune mari probleme nu numai culturii, ci și existenței. Lucrul cel mai clar este că ei nu au un program propriu-zis. Noi am mers pe trei lucruri: citadinism, ironie și intertextualitate. Ei folosesc o gamă largă – de la virulența limbajului, la aluzia politică (care la noi trebuia să fie foarte voalată), de la parodia nelimitată, până la invective la adresa celor mai sacre lucruri. A doua parte ar fi, deci, această „fructificare" a libertății de expresie, pentru că omul vrea să-și vadă numele pe o carte și se cumpără literatură decoltată.

Lumea frisonează la termeni triviali – eu sunt împotriva termenilor triviali în literatură, de la Miller până la Josif Brodski. Eu n-aș scrie cuvintele acelea cu f. și cu p. sub absolut nici o formă. E o domnișoară care a scos un roman, *Băgău*...

Premiat de „România literară"...

Și-o fi băgat dracu' coada, nu știu... Domnule, sunt jocuri obscene pe care le fac basarabenii, nici nu pot să reproduc titlurile unor astfel de cărți. Eu nu înțeleg, taică, cred că e vorba, în primul rând, de o animalitate. Nu asta trebuie observat în viață. Nu pornim de la faptul că orice bărbat își dorește să fie lângă cineva cu care să se simtă bine și evocă, metaforizează sau ironizează tandru. Dar, de aici, la a te gândi la o persoană feminină și a face o întreagă poliloghie pornografică, e o distanță uriașă. Intrăm în patologic. Mie nu-mi place nici Emil Brumaru, care, oricum, putem zice că are stil. Nu-mi place libidinoșenia, lascivitatea grobiană și trivială. E, desigur, o părere a mea.

Dar unde ar fi direcția pe care ar putea merge experimentul azi?

Aici voiam să ajung. Experimentul este generat de razele care vor să reapară ale punctului mort într-o literatură canonizată, osificată, care nu mai comunică nici emotiv, nici expresiv, nici social, nici personal (biografic). Experimentul are mai multe piste. Una este negarea coerenței realității așa cum o percepem noi. Literatura, în afară de romanul realist, totdeauna a fost schimbarea ordini lucrurilor prin metaforă, asociații verbale inedite, intertextualitate. O astfel de schimbare noi avem la Urmuz. El ridiculiza romanul de tip social-balzacian cu Pâlnia și Stamate, Un popă papistaș etc. Avem deja manifeste ale acestor experimente. (Fac o paranteză. Experimentul e sinucigaș. Vei fi citat, vei fi

amintit, dar vei fi foarte greu și foarte târziu în manuale sau în conștiința publică.) Altă latură pe care eu cred că experimentul are o bază foarte solidă este absurdul. Deci, una este negarea determinismului realist balzacian a lui Urmuz, cu o dialectică clară, ce neagă orice fel de interacțiune obiectuală de natura realismului, și alta este absurdul care suspendă toate legile. Suspendă legea limbajului ca și coerență morfo-sintactică, suspendă sinestezia simțurilor, răstoarnă fără program, fără algoritm realitatea, nu are o repetitivitate, nu are un laitmotiv. La Maiakovski exista, chiar în poemele cele mai avântate, ritmuri, teme, motive.

Și la Beckett există ritmuri, repetiții, algoritme...

E o situație ciudată, dacă ne permitem o glumă, societatea noastră actuală e plină de absurd. Există voluptate absurdului ca negare a cotidianității obsesive apăsătore, distrugătoare a libertății interioare. În primul rând este termenul la care eu țin foarte mult și pentru care eu sunt în favoarea experimentului (între a scrie un rondel macedonskian și a scrie un poem de Apollinaire, liber și virulent, aș alege Apollinaire). Noica avea o vorbă care pe mine m-a urmărit foarte mult timp: „despre bunătatea timpului nostru". Eram siderat! Noica se referea la istoria filosofiei, la faptul că se mai poate gândi românește, că au mai dispărut pușcăriile și așa mai departe. Ei, noi progresăm foarte mult prin vorbirea noastră cotidiană. Etapele afective, care sunt baza poetului, se consumă în mass-media, în lecturi, în noi realități care apar în ziare, la radio, la televizor. Suntem într-un ritm mult mai accelerat al arderii noastre interioare, afective. Or, absurdul, la modul acesta, poate fi făcut aproape „mecanic". Eu am scris un poem bazat pe o asemenea imagine

care ar fi experiment - era vorba de un film la televizor a cărui subtitrare se vedea printre cești și pahare de citronadă, cuvinte disparate. Schimbând un sens care nu este coerent - nu sunt coerente telefonul fix cu cel mobil și cu televizorul, cu computerul și ce se întâmplă pe plan social. Interacțiunea dintre aceste sisteme care nu sunt coerente duce la experiment. Accentul cade pe comunicare cu orice preț, până la deformarea obiectului; în cazul radioului și televiziunii, până la deformarea nu numai ideologică, ci totală, de dragul rating-ului. Așa se ivește absurdul. Papa a zis un lucru: răul există. Este o enciclică puțin cunoscută. A spune că răul există presupune multe lucruri – poate lumea n-a fost făcută perfect, lucru forte grav. În sensul acesta, absurdul există. Riscul cel mai mare și ceea ce aș numi un gang al invenției acestui aleatoriu acceptat este că înseși sistemele de referință ale planetei au ceva absurd. Este absurd să te urci pe cruce, cum fac sud-americanii, și să-ți bați cuie până leșini. Este absurd să strângi, după teoria americană, capital pentru capital. Este o nebunie! Este ceea ce Heidegger numea infinitul prost. Pe lume sunt probleme foarte mari, foarte mari. Rezistența biologică a omului, de pildă, este la cea mai scăzută cotă, acum, în mileniul trei. Paradoxul este că absurdul există în realitate. Sunt falii ale absurdului.

Așadar nici nu mai este experiment...

Este copie a realității. Este o dublare a paradoxului inadvertenței realului. Și ce vrem să dovedim... manifestele suprarealiste vizau negarea burgheză - épater le burgeois - să-l scoată din cutumă, să-l scoată din comoditate. Acum s-a ajuns să arunci un pian de pe o stâncă și să fie una dintre știri.

Să fie socotit act artistic. Fântâna lui Duchamps rămâne o copilărie!

Odată cu această închidere care poate fi dublarea absurdului întâmplărilor lumii prin arta experimentală care-și ia ca reper estetic absurdul, deja termenul nu mai acoperă fenomenul și dialectica autentică a prezentării. Totul depinde de cum prezinți, să zicem, o piesă de Eugen Ionescu, clasic al absurdului - nu mai e nici măcar absurd, că-l știm pe jumătate pe dinafară. Totul e cum prezinți, ce modalitate de apropiere de cititor ai. Eu țin foarte mult (așa cum, pe vremuri, în anii optzeci, îmi doream să publicăm, să nu fim cenzurați) la o modalitate în care să se vadă că vrei să comunici ceva cititorului. De aceea sunt cel mai depărtat dintre toate artele de sculptură. Sculptura simbolizează monumental-didactic. E genială, e strălucită, de aceea Brâncuși e apreciat, e un platonician, un esențialist. Sculptura, în afară de Henry Moore, are ceva de „lasă-mă să disloc din realitatea lumii", „am puterea să disloc din realitatea lumii". Un joc cu materia care nu e la inima mea. În acest sens, sculptorul pare cel mai puțin centrat pe individualitatea subiectivă a celui care privește. Sculptura este puțin dictatorială. Cu privire la experiment, țin foarte mult să existe un sistem - dacă nu de persuasiune la modul clasic, de învăluire, de fermecare, de convingere - de adresare și existență a unei intenționalități a comunicării. A comunica ceva. Și eternul a comunica faptul că nu comunicăm. Dar să fie acolo! În sensul acesta, revenind la cei ce se revendică a fi Generația 2000, momentul cultural-administrativ este pe nisipuri foarte mișcătoare. Nu știe, tânărul de treizeci de ani, care își scoate volum, care este paradigma cititorului care ia cartea în mână la librărie. Noi știam, până în nouăzeci. Ne făceam cu ochiul, era

dictatură, mai glumeam - asta când nu aveam treabă concretă. Acum nu știi nimic despre cel care te citește. Este un adept al șocului? Pe vremea noastră se spunea că șocăm etc. și am tras ponoase pentru asta. Dar, acum, cred că cititorul este în criză. Dincolo de criza financiară înspăimântătoare.

O criză de receptare?

O criză în sensul că orientarea lui spre carte nu-și găsește un suport forte solid ca fapt cultural. Se ajunge, astfel, la groaznica întrebare: avem nevoie de noi texte care să ne șocheze existențial, cultural, lingvistic, afectiv, vizionar, istoric? Nu știu dacă poezia mai poate face lucrul acesta. Nu citesc foarte mult din ce scriu cei tineri, sunt un scriitor singuratic. Dar se poate ca poezia să găsească o „convenție" în care să spună: clasicul poetic să dispară; să dispară lirismul, sentimentul. Ei, aici eu mi-am făcut datoria. Am scris poezii, m-a onorat dl. Sorin Alexandrescu - le degré zéro de l'emotion -, am încercat, dar nu era textualism de genul „numai ăsta este textul, la el mă refer și polemizez cu orice fel de naturalism, realism sau obiectualism". Nu. Era o circularitate a temei. De exemplu, mașina de curățat gheața în pauza unui meci de hochei se răstoarnă și dispare sub gheață, spectatorii o privesc sub gheață. Jocuri cu dubluri la realitate. Se găsesc și în Ion Barbu, m-am hrănit cu spiritul său extraordinar; într-una dintre etapele sale dionisiacă, criptică și balcanică spunea: „fragile zboruri lângă perfecțiuni poliedrale". Se găsesc și în gândul de la care am pornit în Cimitirul de mașini. Până la urmă și cuvântul se confruntă cu tăcerea. Litera scrisă se confruntă cu inexistența sa de până atunci. Acestea nu dispar.

Apărut în revista *Feedback* nr. 5, aprilie 2005

Să avem în vedere cultura română ca pe o bibliotecă

De-a lungul anului 2005, atât cât a mai durat pentru Nino, ne-am întâlnit aproape săptămânal, în apartamentul său de la etajul întâi al blocului ploieștean cu șapte etaje. Ne bucuram fiecare de celălalt câteva (prea puține!) ore, discutam despre situația noastră cotidiană, despre starea societății, puțin și a politicii, dar mai cu seamă a literaturii, despre rosturile creației… Nino era neiertător cu atitudinile nu foarte morale ale unora dintre colegii săi (și de generație), cu arivismul, cu fripturismul, cu loviturile sub centură pe care le primea adesea din neașteptate direcții. La un moment dat mi-a mărturisit că s-a împăcat cu Mircea Cărtărescu, beneficiarul unei glorii a cărei durată în timp n-o prevedea foarte îndelungată, pentru că marfa aceasta se păstrează prost. Comunica mult cu Traian T. Coșovei, la care ținea enorm, ca la un frate. Chiar ieșind foarte rar din casă, era la zi cu tot ce mișca în lumea literară și în lumea atât de dragă a lui, a tenisului. Așa, încet, am ajuns împreună la ideea unei colaborări la Revista Nouă, el urmând să răspundă unor întrebări (teme) puse de mine, cu reportofonul între noi, pe masa încărcată cu file de hârtie, reviste, scrumiere, pixuri, pahare cu băuturi răcoritoare, eu transcriind apoi înregistrarea (cu unele excepții, numai răspunsurile, a căror coerență Nino avea grijă s-o păstreze) și oferindu-i textul imprimat pentru eventualele corecturi și adăugiri. Am procedat la fel și cu unele texte ale sale pentru alte publicații. Acum, când poetul a plecat spre Câmpiile Elizee, socot potrivit să refac drumul în sens invers, să reconstitui „întâmplarea”

așa cum a fost, cu ajutorul castelor înregistrate, dar neuitând de intervențiile sale ulterioare pe text. Ceea ce urmează este rezultatul acestei reconstituiri a unor dialoguri purtate dezinhibat, dar nu neapărat lejer, uneori cu umor și mereu cu sufletul deschis exprimării unor stări de spirit și de judecare.

Nino, anii care au trecut de când scrii și publici mă determină să te întreb cum se naște un poem. Este numai construcție rațională sau intervin și alte variabile, misterioase? Precizez că i-am întrebat și-i voi întreba și pe alții, dar nimeni va cunoaște, deocamdată, spusele celorlalți.

Personal, cred, din experiența mea și din ceea ce înțeleg din diferența între geneza universurilor poetice ale altora și felul în care anvizajez geneza poemului, că există, paradoxal, deși se află poetici, deși preeminența stilului este evidentă în cadrul unei creții coerente, atâtea moduri de a se naște un poem, cel puțin câte litere există în alfabet. Așadar, cerându-mi un timp de răgaz interior, pentru faptul că nu am o creație atât de întinsă încât să pot oferi ex cathaedra o rețetă absolută atât a inspirației, cât și a poiein-ului, a face artizanal poemul, spun imaginar, răsfirând paginile unui album de incipituri interioare și de încercări de condei, la sfârșit, că personal, am cam cinci-șase feluri de detectare a izvoarelor - folosind deci, metafora - nașterii poemului.

În primul rând, este vorba de o predispoziție poetică. Încerc să am o predispoziție poetică, pentru momentul în care inspirația sau urgența transcrierii metaforei, care va fi importantă în poem, să găsească terenul fertil. Deci, nu mă prăpădesc după politică, sport - mă uit numai la tenis, iar grupurile umoristice, ca și o parte

a Academiei Cațavencu, au trecut pe planul doi.

În al doilea rând, caut un exercițiu continuu al apropierii scriiturii de momentul revelației. Pentru că este o revelație crearea unei poezii, în dimineața aceasta, în care mi-ați făcut onoarea să mă vizitați, mă gândeam la temenii clasici, unii perimați și dogmatici, ai filosofiei și stăteam și-mi ziceam: dom'le, cât de greu e să scrii poezie, care e instanța ce ocupă cel mai puțin spațiu, timp și materie; în vechii termeni odioși și injurioși ai materialismului dialectic. Uite, și eu, om serios, de 110 kilograme, stau și mă ocup cu arta care ocupă cel mai puțin timp, spațiu și materie. Mă gândeam, așa, să mai continui… Acuma, că ați venit, trebuie să continui. Și, în exercițiul acesta al metaforelor prezente pe caiet, unele sunt mai puternice, altele sunt mai slabe. Ele, într-un moment auroral, care este acela în care am hotărât că părțile - sentimentul, eventualitatea viziunii sociale, încheierea poemului - se cern în metafore pertinente și metafore devenite nerelevante, care pică de la sine ca frunzele dintr-un pom. Acestea ar fi două, trei pârghii ale nașterii poemului: unu, încercarea de a păstra o stare continuă, fragedă pentru poem; doi, o liniște interioară și o oarecare - îi pot spune chiar - asceză, pentru ca, în momentul revelației să găsească virtualitățile în posibilitatea de a se actualiza la maximum de putere; trei, un exercițiu continuu al scrierii metaforelor pentru ca ele să nu se piardă pe drumul dintre intuiție și scriitură; și, iată, patru, pot spune și lucrul acesta: am încercat să trăiesc intens „subiectele" aventurii spirituale, aventurii biologice, „expediției" în universul vizibil, de la mass-media până la o călătorie sau alta; am încercat să mă mențin în formă pentru modesta și, adeseori, decepționanta noastră aventură existențială. Din aceste experiențe,

din aceste contondențe, ricanări ale vieții, din confruntarea - acum, în ultimii ani, se vede clar pentru toată lumea - cu natura, care s-a schimbat mult, încerc să-mi mențin un tonus de descoperitor. Dacă nu știu cât sunt inventator, două, trei categorii de mici invenții există și în poezia mea, măcar câteva descoperiri să îmi aparțină. Termenul s-a mai folosit, eu îl reiau aici pentru onestitate.

Lucrul cel mai important, ca al cincilea punct în orice fel de expunere, este că miezul de foc al poemului, ceea ce îl face să fie poem ca atare, felul lui de a se raporta la ce s-a scris și la tine însuți, este un mister absolut. Punem deoparte fișele scrise, ne păstrăm starea bună, așteptăm revelația, totul se transcrie de la o scânteie oarecare de afectivitate, de senzație, de amintire, de revelație lexicală, dar modul în care poemul, asemenea, cum spune Proust, tourbillon de couleurs, un cuibar rotit de ape peste care luna zace, cum sublinia tânărul Arghezi din poeziile preferate eminesciene, și așa mai departe, acel miez de foc este un mister absolut. Ca și arta în sine, pentru cei care ne ocupăm de artă, ca și existența, dacă privim în termeni științifici, dar nu până la capăt, pentru că atunci ajungem să ne considerăm experiențe și nu experimentatori, ca și religia, ca și libertatea.

Am îndrăznit să spun, corect, în termenii micii mele întreprinderi scripturale, cum fac pentru ca poemul să se nască și, după aceste patru, cinci puncte pregătitoare, misterul rămâne în continuare intact și, poate, cu atât mai mult fraged și atrăgător.

Adică, până la urmă, rolul inspirației este cel aflat pe calea regală…

Dacă ar fi să mă gândesc la inspirația așa cum o resimt acum, în pragul începerii lucrului mai intens la volumul Nefertiti Eminovici, volum de poeme, aș zice că nu am chiar zeu deasupra spiritului, ci

umbra unui zeu. E adevărat că umbra nu este extrem de întunecată, are raze sidefii. Dar starea generală de spirit, după un exercițiu care dă naștere acestei revelații numită inspirație - și voi reveni asupra acestui lucru -, mă face să fiu în bie, cum se zice, așa, ponciș, atât privind în urmă gradele de inspirație care mi-au îngăduit cărțile de până acum, cât și ceea ce voi scrie în volumul de care aminteam și care va fi mai substanțial.

Ar fi multe de spus despre inspirație. Despre faptul că Platon voia să-i de afară pe poeți din Cetate pentru că nu spun adevărul. Despre faptul că este legată de hybris, deci de o stare de ne-absolută raționalitate la modul cartezian - te lași purtat pe valurile unor visări care nu au decât prin cuvinte corespondență cu realitatea. Inspirația , așa cum aș vrea să fie, nu o văd sub zodie homerică sau epopeică, generând un fluviu de imagini, intercalări divine și fapte vitejești, și nici romantică, răsturnând paradigme, colorând istoria, să zic așa, grupându-se în jurul propriei afectivități. Inspirația, cum aș vrea să fie acum, este inspirația menestrelilor. Deci jumătate canonică, venită din cântecul compus și transmis, adresată donquijotesc unei Dulcinee cu voal în vârful conului magic din creștetul capului, îmbinând tehnica cu efluvii de sinceritate și punând esteticul între niște zăgazuri fără de care comunicarea, cum a fost în marele secol liric douăzeci, n-ar fi în parametri substanțial civilizați. Trăim într-un continuu amurg, să zic așa, parafrazând puțin cartea lui Ion Caraion Sfârșitul continuu despre Bacovia. Zeii, de la democrație până la cei genetici, de la natură până la modul în care psihologic înțelegem acum epoca computerelor și a învățământului la distanță, informația, cunoașterea lasă foarte puțin timp și spațiu formării estetice și

caracterologice. De aceea mă refeream la menestrelii, minesengerii și trouvercross din evul mediu european, pentru că, prin paradoxul canonului știau exact cât să spună, știau exact ce spun, știau exact, cu volatilitatea de rigoare, cui se adresau ca muză sau ca inspiratoare. Inspirația, la care ziceam că voi reveni, din punctul meu de vedere, nu are chiar laturile despre care vorbea Rimbaud; poetul se face vizionar pe toate căile.

Nu este prea mult: toate căile…?

Da, sunt căi, cum ar fi alcoolul, drogurile, boema absolută, care nu m-au tentat niciodată pentru că nu le consider spornice. Există o pletoră a acestei practici, de la Tudor George până la o seamă din foștii acoliți ai zeilor timpului, zeri lirici, care obțin efecte pe care altfel nu le-ar putea realiza. Acest brainstorming, să spun așa, această libertate care poate să nu fie centrată pe agmeismul, pe performanța intelectuală, nu numai că este un joc al numerelor mici, pentru că nu știm când versul norocos va ieși, dar este și o cale de autodistrucție. Din punct de vedere subiectiv, cred că inspirația din versurile mele vine dintr-un exercițiu destul de trudnic al notării pe foi a imaginilor pe care le surprind, apoi gândul a ceea ce eu consider că este o unitate și trebuie să fie unitate. Recitesc Despre poezie a domnului Manolescu și văd etajele și sub-etajele la nivelul cuvântului și semioticii și la nivelul propoziției și semiozei, care trebuie să fie puse în această unitate care este cartea. Nu știu dacă, în căutarea poeticului, unitatea centrală este, cum spun primii gramaticieni, cuvântul, nu știu dacă este metafora, nu știu dacă esențială, pentru că aici cade accentul, este fraza, pentru că ea combină atât conotațiile cuvântului cât și posibilitatea metaforei și probează, ca un pod nou, pe care trec primele mașini, soliditatea logicii specifice a poeziei

inaugurate. Cred că lucrul foarte important este faptul adunării poemelor, eseurilor, prozei într-o carte element auroral care poate desăvârși ceea ce se numește inspirație. Spun aceasta afirmându-mi iubirea față de revistele literare, care aduc, fiecare, bucuria atunci când le găsesc la chioșc sau le primesc. Dar subliniez perspectiva în care o bibliotecă, înțelegând prin asta o cultură, nu poate să se țină numai din plachete, dischete, subțiri antologii tematice sau cronologice. Așa cum Iorga a scris 1250 de cărți și unele dintre ele sunt comunicări pe care le-a ținut și pe care le-a adunat în carte, tot așa să avem în vedere cultura română ca pe o bibliotecă. Niciodată nu ne vom putea gândi: ia să vedem ce s-a comunicat la festivalul de la Sibiu de către un oarecare Văcărescu despre ceva. Nu așa se face o cultură. Cultura se face prin aceste rampe de lansare care sunt revistele – mă gândesc la *România literară, Contrapunct, Familia, Revista Nouă, Convorbiri literare, Poesis, Observator cultural și Dacia literară* sau *Cronica* – spre acea epifanie care este cartea. Ea este materializarea unei forțe transcendente care este gândirea, care formează, număr de număr al colecției respective, la dimensiuni asemănătoare ale spațiului socio-literar și geografic, adevărate cartografii după care noi trebuie să ne ghidăm. Pentru că, dacă noi nu avem șansa de a călători și de a intra în marile librării, pentru a avea aproximativ ideea liniilor de forță prin care se propagă o serie de autori sau de cărți, putem avea acces la ceea ce s-a făcut la noi, de la Humanitas până la Institutul European și Polirom, de la Cartea Românească până la Junimea. Avatarurile literaturii române de după război ne dau deja înțelepciunea de a vedea privind și literaturile corespondente și putem avea idee - cum se spune pe vremuri răsfoind presa străină - care sunt poeții cei mai harnici, mai inspirați,

mai autentici, care acoperă o zonă culturală mai mare, care sunt traduși și care în literaturile lor sunt un punct de referință.

Critica este aceea care stabilește ierarhii, promovează autori și opere… Nu totdeauna criteriile au un grad suficient de obiectivitate.

Personal, caut fără a fetișiza, gândindu-mă că absolut orice poate să ducă la un vers, caut în elementele pe care le percep. Domnul Alex Ștefănescu spune că din Cartea ruptă se pare că mă uit mult la televizor; nu mă uit chiar așa de mult la televizor, sunt săptămâni în șir în care nu-l deschid, mai ales că pentru mine politicul este un mister asemenea cenzurii transcendente, deci nu încerc să ajung până la micii și marii anonimi care uneori se înfurie din motive pe care eu nu le înțeleg sau reacționează după criterii destul de stranii. Am puțină rană la tipul de semi-bagatelizare până la dispreț în care un critic literar pune o simplă pătrățică unei cărți care a însemnat ani de muncă, ani de suferință, așteptarea șansei revelației și oricum reprezintă o atitudine de caracter. Cred că celebrul autor atoateștiutor, naratorul omniștient, care era hașurat în poeticile contemporane, a devenit criticul literar, mai ales cel cu oarecare satisfacție de sine, discreționarism în lumea literelor din afara Bucureștiului și o stare umorală în care verva și experiența unor vorbe de spirit intră puțin în contradicție cu starea poetică produsă. Vedeți, noi suntem poeți pentru că suntem com-pătimitori și com-pasionali cu drama poetului național Mihai Eminescu. Deci noi vedem poezia și prin această stare adesea întunecată a lui Eminescu. Or, a crede că un gen literar este numai giumbușlucuri, panglicării și jocuri de cuvinte care nu trimit mai departe arată puțină suficiență. Criticii literari, gen de la Victor Atanasiu până la Dumitru Chioaru, au impresia că mulți poeți se cam întind la

cașcaval, cum se spune cu o expresie nu prea elegantă. Adică dacă ai o cronică, două, hai trei, la o carte, deja ai sărit calul și ți s-a arătat mai multă atenție decât meriți. Nu știu unde erau acești tineri ca Mircea A. Diaconu sau numitul Văcărescu atunci când era de spus ceva mai ferm despre dogmatism. Ei se bucură din plin, unii fiind chiar într-un oraș universitar plăcut cum este Sibiul, dar participarea lor la conștiința socială nu este mai mult decât au pariat la Caritas ori cât au câștigat. Aceasta a fost participarea lor socială.

Ai grijă să nu treci cu vederea nimic… Sunt, totuși, evenimente care contează, cu impact în zona socialului, implicit și în zona culturală, educativă… Poezia nu poate rămâne indiferentă, nu se poate izola de realitatea cotidiană.

Toate evenimentele mari ale lumii ne impresionează foarte mult. Problema este a celor două tipuri de abordare și împletirii lor pentru ca poezia să fie semnificativă. Mallarméana și, astfel, prima modernă retragere în sine și transfigurare, rafinare a realului cu ajutorul cuvântului, fără ca acesta să devină manifest pur social sau să aibă vreo tangență cu vindicativitatea ori lupta de clasă și îndrăzneala pe care au propus-o suprarealiștii, avangarda, dada-ul, totul pe fondul traumelor războiului ale cărui răni, în cadrul acestei mari mișcări de o autenticitate absolută numită expresionism, nu s-au vindecat nici până astăzi. Uneori stai și te întrebi: oare, în loc să stau și să compătimesc cu teamă pentru semeni ai mei aflați în dificultate, este firesc să aștept inspirația și să scriu poezie? Eu cred că este moral din punct de vedere al profesionismului. Am avut șansa să depășesc plafonul cu puțin la facultate, deci n-am primit bursă. Dar am strâns această minunată colecție pentru care vreau să-l felicit pe domnul Romul Munteanu, de la ceea ce a fost Editura

Univers, de unde toți am învățat carte după Blanchot, după Hugo Friedrich, după Raymond, după Ricoeur. Este evident că este o contradicție între diversitate și diversificare, care este o caracteristică a democrației; și democrația înseamnă totul, să zic așa, parafrazând „dacă dragoste nu e, nimic nu e”, dacă democrație nu e, nimic nu e; această diversificare face ca modestul și, în același timp, importantul far de veghe al spiritului care este poezia să se disipeze, să fie difuz în masa de reclame pentru mușețel și pentru slăbit la umeri, de la lucruri care trebuiau spuse - mărturia închisorilor, literatura de sertar, corespondențele, jurnalele -, iată că lumea nu crede, cât credea până în ’90, în poezie. Poezia a fost considerată o supapă complementară cu ajutorul căreia puteai să uiți de grijile zilnice. Ea se ocupă cu cele ce sunt și cu cele ce nu sunt. Cele ce nu sunt devin epifanii, devin simboluri ale revelației, devin imagine mentală și interiorizată. În secolul trecut, Martin Heidegger a avut o mare iubire față de poet. A scris mult despre Hölderlin analizând Întoarcerea în patrie și Ca în zi de sărbătoare, a scris despre Rilke, Trakl, Celan și a fost unul dintre cei care au spus: nu luați stările de spirit umorale, de câteva secunde ale poeților ca normă de absolut raționalism cartezian, pentru că, într-adevăr, cuvântul este un mister. Acum, când scrii alsf@yahoo.com, cuvântul rămâne un mister. Am fost acuzat într-o cronică a domnișoarei Nicoleta Stanciu pentru că am folosit metoda oulipo, care este foarte răspândită pe toate meridianele, aceea de a porni după eufonie, omofonie și ordinea așa-zis arbitrară. Domnișoara a considerat malpraxis folosirea sistemului oulipo. Nu știu ce ar fi zis domnișoara dacă participa la spectacolul dada când deasupra malacofurilor doamnelor și domnișoarelor scrobite se porneau

dușurile de deasupra sălii. Cred că ar fi fost încântată, pentru că vremea era foarte călduroasă. (râdem îndelung) A folosi cuvântul malpraxis pentru o înșiruire de cuvinte, după ce au existat toate experimentele, de la suprarealism până la începuturile lui Camil Baltazar, de la ce era Bogza în tinerețe și până la caligrame, mi se pare chiar o dovadă de semidoctism.

Observ că întâlnirile tale cu critica nu sunt totdeauna dintre cele mai comode…

Avatarurile întâlnirilor mele cu critica sunt așa: „logodnică de-a pururi, soție niciodată". (*râde*) O iubesc, o respect, însă n-aș vrea să locuiesc foarte aproape de ea. Spiritul critic, care este o caracteristică a epocii noastre, a reușit să sufoce spiritul creator. Toată lumea are opinii critice despre orice. Opinii constructive, să pună cărămidă peste cărămidă, să pună o cruce la un vers sau să se smerească în fața marilor valori evocându-le și încercând să le analizeze. Nu prea se înghesuie mulți la „coada" sublinierii aporturilor foarte serioase pe care le-a adus și critica anglo-saxonă prin T. S. Eliot, și reanalizarea lui Eminescu din puncte de vedere ale poeticii moderne, și repunerea în ordine a poeților interbelici (și) după criteriile școlii literare de care au aparținut sunt lucruri încă de pus la punct. Așa cum a apărut acel fenomen singular și irepetabil, despre care G. Călinescu spune „pentru a-l înțelegi trebuie să cunoști marile teme și drame ale omului", Tudor Arghezi, ața cum acesta i-a părut modernist lui Iorga și tradiționalist lui Lovinescu, tot așa avem acum, fără a fi cazul să avem revizuiri la modul lovinescian, o transmutare de planuri, aceste foi reflectorizante clivează și se așează așa cum se procedează în mașinile acelea care duc geamuri, în V, dar cu grija de nu fi nici prea aproape, nici

prea departe, ca să nu se spargă. Tocmai așa, de exemplu, citind despre poezie, Bacovia, care la G. Călinescu este un poet minor, care poartă o mască rizibilă ca orice mască, la Lovinescu este erupția unui organism care trăiește în zodia organicului, a cunoscut după '60 cea mai puternică influență post-blagiană (ardelenii, în special, Blandiana, Pituț, Alexandru ș. a.). După valul blagian, atunci când discursul „intimizat", când s-a putut vorbi și despre individ, nu numai despre mase, despre caracterele luptei de clasă, Bacovia a fost cel la care s-a referit atât generația '70, cât și generația noastră, care îl iubește. Legat de aceasta, vedem că Bacovia, de la muzicalitate și aproape parnasianism al perfecțiuni formale, a ajuns, la un moment dat, tematic, să spun, cu un termen foarte-foarte larg și imprecis, unul dintre reprezentanții expresionismului românesc. Și poeți strălucițiprecum Virgil Mazilescu, Constantin Abăluță, Angela Marinescu se revendică din această simbioză între simbolism și expresionism la George Bacovia. Acum, citind despre poezie, vedem că reanalizarea din punctul de vedere al limbajului, pentru că aceasta este miza legată și de teoriile contemporane, a domnului profesor Nicolae Manolescu, face ca Bacovia să apară ca un precursor al suprarealismului. Este un mister, așa cum ne gândim cum de hangiul de peste drum i-a tăiat gâtul lui Ludovic al XVI-lea. Uite că i l-a tăiat! Așa se întâmplă și cu categoriile literare. Bine, aici intervine concepția despre istoria literară. Dar vedem că aceste organizări „tematice" (în sensul din Teme) schimbă paradigma poetului așa cum este el constituit chiar la nivelul simțului comun. Când a luat Premiul de Stat, în inconștient, a strigat Bacovia din ușă „nu mai cânta harmonie pribeagă / că plâng și nu știu unde să mă

duc". Vă dați seama ce dramă pentru poetul Bacovia, care, când a fost invitat la o întâlnire cu studenții – un amfiteatru plin -, a leșinat. Deci lucrurile rămân în mișcare, simbolismul pendulează între marile pălării și fulare ale lui Minulescu și umbra adâncită în cartierele democrate, cum spune Bacovia, iar despre avangardă și suprarealism intrăm aproape într-un „clinci": căutăm poeticul, dar putem să ne gândim că poeticul așa cum îl consideră o parte a avangardei este chiar antipoeticul, este chiar antipoezia. Sigur că există problema „ce este poezia, ce este non-poezia". Dar non-poezie poate să fie și o poezie care neagă deliberat criteriul poeticului ca și criteriu absolut. Asta nu înseamnă că promovăm un limbaj care nu reprezintă nimic. Nu, este atitudinea poetului față de conformism, față de inerție, așa cum nimeni nu l-a arestat pe Duchamp când a pus mustăți Giocondei. Vorba lui Van Gogh: „cine are urechi de auzit să audă"!

Totuși, trăim într-o lume în care tentațiile mediilor diverse de comunicare sunt aproape înrobitoare… Domnia imaginii (în mișcare) nu este contestabilă… Ce libertate ne mai rămâne? Ce mai rămâne pentru poezie, pentru literatură?

Într-un poem recent, am subliniat un paradox: dacă are televiziunea dreptul la libertate. Se va fi uimit o parte a cititorilor, pentru că televiziunea pare a fi adus libertatea prin, să zicem, „revoluția în direct". Lucrurile nu stau chiar așa. Dincolo de traseul nu foarte sinuos al autoritarismului politic, până-n '96 și după 2000, televiziunea a fost în umbră și proiectând, sprijinind toate gesturile definitive și tranșante, fără nici un fel de echivoc și drept la răspuns ale puterii. Deci, cred că televiziunea, așa cum s-a întâmplat și în viața socială, așa cum s-a întâmplat și în presă, așa cum s-a

întâmplat și în cultură, a fost, după '92 un factor de ne-libertate. Să lansezi ideea „prima televiziune din viața ta", când este vorba de prima televiziune care a făcut ideologie și manipulare de opinie, este dincolo de o dovadă de cinism, este o dovadă de considerare în zodia prostiei a cititorului, ascultătorului, privitorului. Problema este dacă televiziunea poate să se prezinte acum, bine mersi, zâmbind, că ea nici usturoi n-a mâncat, nici gura nu-i miroase. Deci, n-a fost în '92-'96 agent iliescian, n-a fost în 2000-2004 agent pentru PSD. În afara celor trei mari țări comuniste - China, Coreea și Cuba -, discreționarismul până la șantaj nu a fost prezent în vreo televiziune. De aceea, ceea ce se numea procesul comunismului trebuie să înceapă, totuși, cu un proces și al televiziunii. Țin minte că, în '56-'57, până în anii '60, când începuseră să apară televizoarele, și noi ne-am dus în vizită la o familie și am văzut un număr de circ, la televizor, care părea extraordinar. Și un văr de-al nostru, Constantin Stratan, care a murit, Dumnezeu să-l odihnească, (după plecarea fiicei sale Manuela la Chicago n-a mai fost stăpân pe sufletul lui), pusese celofan în trei culori pe ecran ca să pară o transmisiunea colorată. Nu putem să ne facem că televiziunea nu a eludat marile tensiuni existente în societate, nu a manipulat, schimbat și prezentat cum le convenea personalităților puterii și nu a ridiculizat, obstrucționat și cenzurat orice opinie liberă venită cu argumente, corectându-se rareori, după ce apărea în presă scandalul sau în urma intervenției CNA. Pe mine nu mă interesează că domnul Ralu Filip e o prescurtare de la Raluca. Pe mine mă interesează ca TV să nu fie o prescurtate de la „Te Vede – Te Aude" al lui Big Brother.

Și ce șanse are literatura în acest „meci" cu televiziunea?

În privința literaturii și televiziunii, aici este un domeniu mass-media

foarte interesant și prietenul nostru Mircea Nedelciu, Dumnezeu să-l odihnească, marele prozator, a zis despre asta. Problema este a tipului de om pe care-l propune televiziunea și îl propune literatura. Deci, omul anilor ’60, când la noi pătrundea televiziunea, era omul construcției socialiste. Așa că niciodată nu vom vedea, chiar și în perioada ’67-’68, la pseudo-deschiderea ideologică, persoane care erau reticente față de elanul comunist. Ceea ce este foarte straniu este faptul că acei care veneau și debitau solemnități ori adeziuni și articole encomiastice despre starea de fapt, erau cei care deveniseră boierașii roșii, care învârteau, în prefigurarea lui Ceaușescu, averi, petreceri șantante, un fel de mini-desfrâu de castă, în care chepengul puterii economice și politice era bine strâns prin discursuri ideologice de doi bani; pe care le-am numit chiar, în [volumul] „Aer cu diamante”, discursuri jegoase. Ceea ce este foarte grav, iată: îmi aduc aminte acum de o seară când, venind de la București, de la redacție, tata aștepta știrile de la ora șapte, era chiar Melinescu, cel care acum e în America și e mare democrat, care a prezentat trei minute numai știri catastrofale. Bătrânul era îngrozitor de deprimat. Zicea, dom’le, numai atâtea să fi fost? Ei au întors acum dogmatismul pe dos. Au zis: televiziunile occidentale caută, cum știți prea bine, nu-i un lucru nou pe care-l spun, senzaționalul, noi dăm numai senzaționalul, care este, evident, al unui fenomen - dur, distructiv și neliniștitor. După trei știri mortuare, televiziunea se putea închide, ei și-au făcut, în mintea lor de șobolan, datoria de prezenta trei știri așa-zis libere. Vă dați seama că numai libere nu sunt; în lumea liberă nu se întâmplă așa ceva. Eu consider televiziunea unul dintre cei mai cumpliți factori de dictatură mediatică, reflex al dictaturii politice; și,

dacă ziarele sunt proaste pentru că noi trebuia să avem o structură de oameni care să analizeze mai în amănunt topica ziarelor, dar am fost formați cu o matrice de lectură care nu ne poate face, 1. să ne bucurăm de știri, 2. să ne dăm seama că știrile sunt cernute special printr-o anume grilă din puncte de conducere sau din conjunctura politică, 3. nu au legătură evenimentele în „coerența” pe care trebuie s-o aibă, ca-ntr-o bandă desenată, cu o societate coerentă, cum se întâmplă în Occident. Deci nu poți să spui că jurnalul e bun când lumea pe care o reflectă e discontinuă sau catastrofică. În acest sens, putem porni de la două laturi: ce fel de om prezintă televiziunea - și vedem de la Mutu și Ștefan Bănică Junior până la nu știu ce cântăreț; eu pot să spun că nu agreez televiziunea, prezența mea la televiziune; dar, în același timp nu pot să nu văd grosiera pledoarie în favoarea unor grupuri politice și economice, care sunt prezentate tot timpul pozitiv, și obturarea altor mișcări (vezi PUR la Antena, e numai un exemplu). În sensul acesta, eu consider că televiziunea este în continuare ideologică; deci nu avem o televiziune liberă, până astăzi, 24 ianuarie, când vorbim. Consider că avem o televiziune ideologică, tendențioistă și plină de diversiuni.

Cum rămâne cu literatura, în tot acest concert de zgomote care ne vine dinspre inundarea cu imagine?

În privința literaturii raportate la televiziune, singurul lucru minunat în televiziune sunt ecranizările. Poți să vizualizezi personajele din „La răscruce de vânturi”, din „Pe aripile vântului”, toate minunile literaturii, de la „Quo vadis” până la, știu eu, „Vă place Brahms”. Acesta este lucrul care poate bucura sufletul telespectatorului, faptul că, în imageria paralelă a regizorului, cărțile

care ne-au înaripat sufletul pot să capete chipuri detectabile între parametri psihologici ai personajelor din carte. Aceasta place foarte mult și, dacă ar fi după mine, aș urmări numai serii de ecranizări, pentru că există serii cu mari actori, de la Josef K. până la Lolita, de la Scott Fitzgerald până la atâtea alte tipuri interesante. Nimeni nu poate să spună că ecranizarea după „Marele Gasby" nu este o capodoperă. Sunt numeroase cărțile pe care filmele le fac celebre și fac să fie recitite, repuse în circulație cu o aură sporită. Exemplele sunt foarte multe. Există filme care sunt egale cu cartea, dar e clar că un grad de comercialitate există în film. „Magicianul" lui Fowels - este foarte interesantă cartea și marii actori fac din film unul excepțional. Eu consider că nu este încurajată cultura cinematografică a telespectatorului. În mare măsură, după modele străine, era un raport între informație și destindere care să poată ține în cercul de spectatori cât mai multe persoane. Acum cred că ar fi, după cum spunem odată, alegerea între Rafael și răfuială. Dacă ne centrăm pe răfuială, este cine să se ocupe de așa ceva, ar trebui scris despre cum au făcut acel clown trist numit Tatulici și acel clown trist numit Dinescu, cum au făcut de nu s-a înțeles nimic din o sumă întreagă de comentarii politice. Trebuie făcută educația „privirii" unei generații sau două de după noi, pentru filmul de artă. Nu numai TVR Cultural… Cred că distracția asta e cam scumpă, cu filmele cu împușcături și jafuri. E cam scumpă. Și ne costă de la blocarea limbajului tinerilor, care nu mai știu să spună decât beton, mișto, haios și altele, până la infracționalitatea juvenilă. Una erau anii '70, când apărea Alain Delon în „A fost cândva hoț" și se lua, romantic, apărarea omului care poate să se găsească, raportul opus contelui de Monte Cristo, alta este între Stallone,

Schwartzeneger și Van Dame să fie ocupate toate primele trei locuri. Nu este obligatoriu, din sutele de mii de filme care se fac în lume, ca selecția să fie „a reflectării lumii în care trăiesc", cu vechea formulă. Cred că televiziunea, fără să fie evazionistă, fără să fie turn de fildeș, fără să fie elitistă, trebuie să educe, în sensul frumos, să implice omul în formarea unui telespectator de film, chiar dacă nu de artă exclusiv, că nu numai Visconti trebuie să urmărim, dar există filme care pun marile probleme – Killing Fields (Câmpiile ucigașe), de la kampuchieni, până la Rollerball cu James Caan, care umplu lumea omului în situație limită. Acum o să spună cineva că nu are rating. Păi, dacă are rating și otrăvește populația, vorba bancului aceluia, „ați încercat cu cianură?" Nu știu de ce trebuie să se investească bani în ceva care face rău moralei publice. Chiar nu înțeleg. Dacă ei cred că asta e libertatea, atunci libertatea e și să-ți arunci televizorul pe fereastră. Dacă ei își permit, înseamnă că, în mintea lor, sunt oameni liberi. Numai că sub fereastră trebuie să se afle unul dintre conducători de la CNA, pentru ca televizorul să-și atingă ținta, iar conduita televiziunii să fie eficientă.

Să ne întoarcem la carte… Este cea pe care mizăm, conservatori încă fiind… Care crezi că sunt cărțile care au marcat devenirea oamenilor?

Întrebarea acoperă o arie de discuția uriașă (practic, ar trebui să reiterăm o istoriografie prin prisma Cărții, privite așa cum grecii sau egiptenii aveau un zeu al limbajului). Pentru antici, textele erau învăluite în aura sacralității. (Inclusiv la Platon, care consideră că sufletul este nemuritor.) Biblia sau Coranul au traversat timpul modelând umanitatea după accentele considerate esențiale. Literatura „secundă" – gnosticii, alexandrinii, manuscrisele (de la

Marea Moartă până la Ghilgameș sau Vede) formează o „eseistică”, un reflex de gândire și chiar un „public” (pe care îl consider întotdeauna necesar, ca și literatura memorialistică, jurnalele ori corespondența). Caretea care mi-a modelat gândirea în mod decisiv a fost Summa Teologicae a lui Toma D’Aquino. Din beletristică, îl aleg pe Don Quijote și, ca să fac o glumă pe seama „operei” unor critici „textualiști” - se știu care - aș zice că a confunda morile de vânt cu niște uriași e o greșeală, dar a confunda pe Rosinanta cu Dulcineea este o dovadă de prostie. Științific, raliurile între opiniile unui Copernic sau Galileo și contemporani, pe care pe care le realizează comentatorii și fizicienii tineri, sunt de mare interes pentru istoria omului, așa cum, pe vremuri, „condiția umană” era pusă pe urmele lui Malraux, de exemplu, exclusiv în relație cu politicul. „Previziunea” pentru secolul XXI a acestuia pendulând între necesitatea „spiritualului / sacrului” și neant trebuie luată cum grano salis, pentru că lumea este în mișcare și sunt atâtea „lumi” coerente, simultane în spirit, dar „paralele”, interferându-se ori negându-se în așa-zisa „realitate”. Întrebarea dumneavoastră mă interesează pentru că, personal, cred în lumea Genezei, în etimonul lumii ca „lumen” și în Iisus Christos și în ontologia exclusivă a fenomenologiei. „Sunt mai multe lucruri minunate în lumea asta decât în cărțile tale” – i se spune lui Hamlet, iar în „Faust” (unde este pusă „Fapta” la început) se zice: „se seacă orice, orice teorie / dar cât de verde viața, cât de aurie”. Eu sunt de partea lui Dante (amor che muove il Sole e le altre stelle) și, evident, textul e o chestiune de plasare a opiniei, chiar subiective, acum, când fizica modernă implică „obiectul” în „subiect”, iar observația și experimentul devin, după Einstein, chestiuni abisale.

A treia carte, după Biblie și Don Quijote, care m-a marcat este romanul 1984 al lui Orwell. Supravegherea, prin diverse ipostaze, a lui „Big Brother” a surpat adesea încrederea în mine însumi, mi-a frânt destinul, mi-a umbrit realizarea. Ca să răspund direct subiectului, cred că ideatica și ideologia Bibliei este cel mai important fenomen „livresc” petrecut vreodată, care cuprinde Răstignirea și martiriul creștin, gândirea dialectică și cruciadele care continuă și astăzi, sub alte forme, printr-o „mutație a semnelor” despre care s-a scris. Cât despre „Capitalul” și „Mein kampf”, să nu mai vorbim - lor le datorăm secolul XX, cel mai „zurbagiu” secol din istorie…

Și literatura română? Cu ce treburi prin Europa la acest început de mileniu?

Problema se pune în ordinea unei rupturi. Scriitorii de până în 1990 au fost sprijiniți de partidul comunist să călătorească prin formele existente atunci, Ministerul Culturii și Uniunea Scriitorilor, o parte, foarte talentați; domnul Constantin Țoiu a avut și succes, a luat un premiu important pentru L’exclu, cum s-a numit Galeria cu viță sălbatică în Elveția, iar marele nostru critic și om de spirit, la a cărui amintire mă emoționez, Cornel Regman, a zis: „asta e culmea: să scrii L’exclu și pentru a fi elu”. (Dânsul este autorul celebrei butade: „Ce-ai făcut în Germania? – Am băut bier cu fugiții.”) Vorbesc ca un poet care citește proză română contemporană atât cât îi permite timpul. Există cărți care sunt, evident, foarte bune în literatura română, există genii, precum Aldulescu sau Oțoiu, care nu știm dacă prind în Occident, prin traducere. Aici este ca o placentă. Se poate refuza, cât de bună ar fi legătura prin traducător, cartea; cât de bună ar fi legătura, de la redactorul de carte, până la directorul de editură. Problema este

valoarea de la noi – cum este Ștefan Bănulescu (Dumnezeu să-l odihnească, a murit după o perioadă de liniște, la Londra, și este un scriitor de referință, unul dintre cei foarte puțini despre care Eugen Ionescu a scris cuvinte elogioase). Este o valoare la noi Craii de Curtea Veche, dar interesează publicul occidental? Problemele sunt „cunoscute”și reiterez forte pe scurt aceste lucruri pentru a ne lămuri împreună că, după cum vom vedea în capitolul următor, există și rea voință. În primul rând limba română care este o limbă de origine latină specială, ca și portugheza; însă portugheza e vorbită de sute de milioane de oameni din Brazilia și alte state (așa că nu ne mirăm de succesul lui Coelho), sunt civilizații și apropiate geografic. Noi suntem cum suntem, aici, în sud-estul Europei.

Și totuși, există o șansă, o cale prin care literatura română să aibă un impact semnificativ în Occident?

Problema numărul unu este: pornim de la cerere sau de la ofertă? Noi avem un top: sunt cinci prozatori remarcabili, să zicem: Ștefan Bănulescu, George Bălăiță, Constantin Țoiu, Nicolae Breban, Ștefan Agopian (sunt și alții, ale căror cărți dorm pe etajeră). Avem valori românești – ceea ce este un fel de valoare intrinsecă. Dar valoare extrinsecă, valoarea de consum – literatura este, în Occident, o industrie ca oricare alta – este dorită? Aici sunt căi și căi. Sunt traducători care și-au făcut un titlu de glorie din a pune în pagină în alt grai opera unui Goma, de exemplu, scriitor remarcabil. Aceasta este balanța: avem scriitori care spun mult cititorului român și care pot să nu spună nimic cititorului străin. Problema este că proza se referă la un sistem de ansambluri sociale în care etapa noastră de dezvoltare civilizatorie a fost depășită imediat după război, iar experimentele s-au făcut, după cum s-a văzut, și cu

sprijinul românilor, Tzara și așa mai departe. Ei, bine, numai exotismul mai poate trezi ceva care să conteze. Dovadă este Kadare, dovadă sunt japonezii, exotismul atrage. Este și un mit. Vorbesc acum de Franța, de exemplu. De la plecarea lui Baudelaire în India, exotismul este un reziduu al Imperiului. Eu am văzut FNAC, marea librărie din centrul Parisului. Poezia este foarte puțin prizată în Occident. Acolo există mai multe asociații de scriitori, fiecare cu un circuit interior bazat și pe cotizație, care scot la o casă de editură ca în sistemul „Litera” de la noi, aproape. Jumătate contribuie membrii asociației respective, poți să ceri de la guvern, de la Cultură o sumă, dar dacă nu se vinde cartea, ești distrus de costul depozitului, care este enorm. Aceasta este problema numărul unu.

Scriitori sunt oameni foarte diverși și problema este și ce vrei să faci ca scriitor. Sunt prozatori ai unor aproape mistice adorații ale Voinței, ca Nicolae Breban. Sunt prozatori evocatori ai spațiilor metafizice, ca Ștefan Bănulescu. Sunt prozatori ai unor stiluri catifelate, persuasivi, precum Ștefan Agopian. Aceștia sunt oameni care s-au afirmat, în parametri în care noi înțelegem o societate aflată în sud-estul Europei și după atâtea zeci de ani de totalitarism. Se poate să existe frustrare justificată la nivelul prozatorilor noștri importanți. Pentru că una este când Ismail Kadare povestește o secvență „exotică”, cum se întâmplă și în cărțile care dau lovitura – Makine, Tournier, Brodski – cu lucruri extrem de excentrice, (așa cum excentrică este etica Lolitei, ca să zic așa), și alta este cu alți scriitori, precum cei din Europa de est. Aici intervine inefabilul. (Noi vorbim cuvinte.) Însă cuvintele din literatură vizează un alt sistem de relații sociale, psihologice, economice, de peisaj sau de suflet decât vorbirea obișnuită. Ei,

bine, mai este, revenind la poezie, Occidentul dispus să creadă în himera, acest văl al Mayei, care este poezia? Nu știu. În Franța, știu că poeții importanți, în general, au fost de stânga, pentru că au fost antinaziști, după Char, se bucură de un respect extraordinar. Ultima generație genială – Michaux, Deguy, Ponge, Bosquet, Reverdy, Guillevic, Prévert și așa mai departe – se află la îndemână. Așa cum era, până în 1990, la noi, colecția „Biblioteca pentru toți". Problema este ce dorești. Eu am 20 de volume publicate, deci și traducerea este o prioritate. Avem exemplul Sorescu. Acesta a bântuit tot globul, a mâncat sarmale și a întrebat câte mărci face traducerea pe care a făcut-o. Nu așa îmi pun eu problema. Dacă ar fi, pentru mine, să spun, o problemă că nu sunt printre scriitorii agreați fățiș de putere, cum este Cărtărescu, ar fi reală, dar eu nu sunt implicat într-un sistem ideologic în care el este propus pe o linie destul de clară. Mi-aș dori forte mult să văd un reper cultural care să mă marcheze. Adică, dacă am fi la ora confesiunilor și dacă am ajunge și la discuția despre Institutul Cultural Român (ICR), la felul în care domnul Patapievici tratează de sus pe scriitori, scriitorii care au jurat pe cuvânt, în timp ce domnia sa, la fizică, a jurat pe materie, el fiind, altfel, un geniu, l-am numit o șansă a poporului român, pot spune că am primit un răspuns pe măsură, preferând să ironizeze, să se bage în viața oamenilor și să încurce borcanele, în cărți spinoziste despre chinezi, pe care, deși mi le-a trimis Béatrice din Franța, nu stau să le citesc, nu mă interesează teologia naturală a chinezilor. Nu asta mă preocupă. Voi reveni la acest punct, pentru că este ceva dureros, și la calitatea asta de conducător al ICR. Trecând peste farmecul remarcabil, inteligența și modul în care se exprima un gânditor profund (așa cum i-am scris în dedicațiile pe

carte) când a vorbit despre popularizarea culturii române în lume; a zis: „mă apucă râsul". Domnule, sunt lucruri foarte grave! Nu știu, dar dacă eu aș avea un vecin de apartament care ar avea un gram de talent, m-aș duce la editură, m-aș interesa de sponsori, l-aș trimite la o revistă unde să aibă șanse. Iar când e vorba de cultura română, Patapievici spune: „când aud de popularizarea culturii în lume mă bufnește râsul". Lucrurile sunt foarte grave. Eu nu sunt o personalitate mediatică, nu apar la televizor sau al radio foarte des, având și foarte mult de lucru. Dar când o personalitate mediatică spune „îl stimez pe importantul poet Ion Stratan fără limite" și, apoi, în Idei în dialog văd ironii, aluzii, în cartea de care vorbeam, Căile modernității, tot felul de glume deșucheate despre Spinoza și celebra lui carte despre chinezi, pe care nu am avut curiozitatea să o deschid, e ca și cum ai face un cadou și apoi vii și spui: știi, cadoul pe care ți l-am dat era arvunit, era de la o casă de amanet, jumătate aparține vecinului și așa mai departe. Nu putem confunda Natura cu Dumnezeu, cum nu confundăm cuvântul cu muzica. Discuția este foarte largă și n-o continui acum, dar nu văd cum un fizician poate scrie despre un poet, despre cât sacru este în poezia sa. Cartezienii de la Idei în dialog mustruluiesc pe scriitori: ia mai lăsați-ne cu fițele voastre și angoasele metafizice, lumea e rațională, de-aia există meridiane și paralele, Pământul e rotund și noi suntem stăpânii lui. Eu cred că trebuie respectată o convenție. Iar poeții sunt subiectivi… Nu le place ca în fața teancului de cărți pe care le-au scris să vină cineva și să pună o broșură, „Gândacul de Colorado, dușmanul cățelușei Laika". Nu le place diletantismul etic, chiar dacă e însoțit de profesionalism.

Acum, ce șanse are literatura română în Europa? Cel mai

tradus scriitor român în Europa a fost Adrian Marino, Dumnezeu să-l odihnească și fie-i pomenit numele, pentru că era un om care a făcut închisoare și, când preda studenților, nu putea sta la catedră, se plimba, așa cum se obișnuise în curtea închisorii. Avem teoreticieni remarcabili. Sunt oameni cu sistem - volumul Teme al domnului Nicolae Manolescu cred că-i o carte care ar sta foarte bine în orice bibliotecă intelectuală europeană. Avem eseiști ca Andrei Pleșu…

Relațiile tale cu gruparea din preajma domnului Pleșu…

Da… e adevărat că relațiile mele cu trioul Pleșu-Dinescu-Liiceanu sunt foarte fluctuante. Pentru că, în momentul în care văd OSTILITATE față de unul dintre criteriile mele estetice, mă îndurerează. Ei, bine, generația mea nu vreau să ajungă să plângă pe umărul generației următoare: vai, ce puteam noi să facem! Cei cinci romancieri despre care vorbeam, și doi tineri, Oțoiu și Aldulescu, sunt remarcabili, pot să fie propuși editurilor occidentale. Nu știu în ce măsură poezia mai poate atinge cote înalte. Dar există moduri și moduri de raportare în artă. Există spectacole media, există recitaluri surpriză, există serate tematice de recitare. Dar nu există bani pentru oricine la Uniunea Scriitorilor și la Ministerul Culturii (eu, care am fost numai în Europa, n-am cheltuit nimic din asemenea fonduri). Este o problemă morală - domnul Patapievici chiar a spus că tinerii nu mai citesc în Germania și în Italia - deci, ce să căutăm acolo? Se înțelege, noi, „umaniștii" (?!?).

Mircea Muthu

Balcanitatea, după mine, este o axiologie comună a popoarelor sud-estice

S-a vorbit de la primul volum al dvs. despre o metodă critică comparativ-complexă…

Lucrurile au evoluat de atunci. Orientările critice - prima mea carte a apărut în 1972, în colecția Discobolul a Editurii „Dacia" - s-au schimbat și așa-numita metodă comparatistă, a comparativismului a intrat într-un orizont mai larg, orizontul culturologic. Deci, depășește, așa cum înțeleg eu problema, limitele literaturii. Au apărut așa-numitele teorii ale imaginarului. Chiar l-am invita pe Jean-Jacques Wunenburger la Cluj unde a ținut niște conferințe. Avem un centru, Fantasma, de studiu al imaginarului,

11 noiembrie 2005, Câmpina
(cu participarea activă a criticului literar Constatin Trandafri,
căruia i se cuvin multe mulțumiri)

împreună cu Corin Braga. Este vorba de studiul imaginii, care, cu toate derivatele sale, intră în acest domeniu al imaginarului; ca să dau un exemplu, studiul imagologic.

Se știe că este modul cum văd eu alteritatea, adică pe celălalt, și modul cum mă văd eu pe mine însumi în raport cu celălalt. Asta deja presupune o privire nu pe sistem analogic, ci efectiv pe un comparatism care decelează numitorii comuni, pentru că altfel nu poate să existe un dialog și nici o oglindire, și diferențele specifice. Prin urmare, comparativismul este o metodă complexă, care angajează nu numai semnul literar, nu numai imaginea literară, cum suntem noi obișnuiți să credem, ci toate palierele imaginarului artistic. Aici intră plastica, aici intră muzica, aici intră estetica cinematografului, deci imaginea în mișcare, și așa mai departe. Sigur că, pentru noi, radicalul cel mai uzitat și cel mai familiar rămâne literatura. Într-un volum care a apărut în anul 2004 la Editura „Libra", volumul al doilea din Balcanologie, care este un fel de anexă la sinteza mea despre balcanism, am un asemenea material de comparatism literar propriu-zis. Este Mitul semi-antropomorf, respectiv motivul sirenei: jumătate natură, jumătate cultură. Femeia-pește - modul cum ea apare, să spunem, în imaginarul folcloric, cu Chira Chiralina, cum apare la Luchi Galaction în Calafuria, cum apare la Tomassi di Lampedusa în L'ighea, cum apare la Massimo Bontempelli în O sirenă la Paraggi. Atunci sigur că aici merg nu pe analogie, ci pe decelarea celor constante care sunt foarte importante, pentru că, de fapt, comparatismul trebuie să inducă la concluzia unității în diversitate, deci la unitatea motivică tematică, dar, privită ca jocul de puzzle…

Și văzut dincolo de cuvânt, în imaginea pe care o creează și

simbolistica respectivă… Sunteți cel mai reputat comparatist în definirea conceptului de balcanism. Vă rog să sintetizați coordonatele complexului sud-esteuropean și ce aduce nou perspectiva dvs.

Din punctul meu de vedere, balcanismul nu se poate înțelege decât în relație cu un alt concept. Acest concept este conceptul debalcanitate. Balcanitatea, după mine, este o axiologie comună a popoarelor sud-estice, pe palierul duratei lungi, cum spune sociologia, deci între secolele XVI și XIX. Deci balcanitatea este bun bazin semantic, de fapt, în care trebuie plasat balcanismul. După mine balcanismul este un concept-imagine. L-am preluat de la Blaga, din Experimentul și spiritul matematic. Este un ax la meditației lui Blaga, în general, pe toate palierele. Din punctul meu de vedere balcanismul are trei dimensiuni: (1) mai întâi, înseamnă o stare conflictuală care nu de puține ori s-a finalizat cu războaie fratricide, pentru că, de fapt, balcanismul, din acest unghi, vine și concretizează ceea ce eu am numit echilibru instabil al acestui context geopolitic și geografic; (2) în al doilea rând, balcanismul înseamnă pentru mine o dramă; o dramă multiseculară, care, dincolo de reversul său parodic, a fost și a indus o adevărată filozofie a supraviețuirii acestor comunități; pentru că aceste comunități au trăit într-un mediu adiabatic, adică închis; de unde autocratismul, care n-a putut să conducă la explozia reală, explozia a fost o implozie, și de aici iluzia libertății măcar interioare a individului; (3) din al treilea punct de vedere, pentru mine balcanismul este o formă de compensare, de răscumpărare estetică a acestei drame; este revanșa pe care aceste popoare, la nivelul imaginarului, o iau față de altele.

Înțeleg că ar fi o problemă de definire a unei identități balcanice

în sensul negritudinii lui Léopold Sédar Sengor, Aimé Cesaire, Léon Gontran Damas…

Da, da, da. Tot demersul meu este un demers de morfologie a culturii. Adică, eu în primul volum, am căutat niște periodizări posibile ale conceptului (am schițat-o prima dată într-o carte - Literatura română și spiritul sud-est-european, apărută la Editura „Minerva", colecția Momente și sinteze), pe urmă, în al doilea volum, m-am dus pe niște constante, aici am făcut comparatism, aici am luat, de pildă, tipologia înțeleptului rătăcitor, tipologia parvenitului și le-am urmărit în toate literaturile sud-estice pe care eu le cunosc, deci nu în folclor, în literaturile culte; Meșterul Manole, de exemplu - am descoperit vreo patruzeci de transcrieri ale Meșterului Manole în literaturile culte. După aceea, motivele mari - motivul Bizanțului, al luminii; cum a fost perceput motivul Bizanțului la sârbi, sau la bulgari, sau la noi; și, pe urmă, volumul al treilea, este o încercare de circumscriere teoretică a conceptului. Pentru că, neavând o teorie, așa cum au alții despre expresionism, eu a trebuit să fac o teorie. Nu pot să fac o teorie decât la intersecția celor două axe - dimensiunea temporală și dimensiunea spațială - și al întretăierea acestora am definit pitorescul, raportul dintre spațiul sud-estic și spațiul central-european și așa mai departe.

V-am ruga să puneți puțin mai mult accentul pe situația acestui concept în literatură.

Am să încep un pic mai de departe… Așa cum Bizanțul prima dată a fost descoperit de filologi și după aia de istorici, la adevărata lui valoare, tot așa sud-estul este pe cale să fie redescoperit de această cercetare și apoi de literatură. Vreau să mă explic. Sud-estul, ca și Bizanțul, este un concept foarte stereotipizat.

Stereotipurile, șabloanele se vehiculează, ele au venit mai ales din Secolul Luminilor, secolul al XVIII-lea, au venit aici, au fost îngroșate, s-a întors înapoi. Or, literatura, din păcate, o mare parte din literatură a îngroșat tocmai aceste stereotipii. Din goana după senzațional. Romantismul este de vină pentru aceste îngroșări nepermise ale acestui spațiu. Pe linia etică, pe linia senzaționalului, poveștile cu haiduci, cu tăieri de capete. Și acum este un moment absolut necesar, fast, pentru a înlătura zgura acestui stereotip.

Câteva chestiuni mai precise: despre Zarifopol ați scris Între fragment și construcție…

Eu îl consider pe Zarifopol pur și simplu personaj emblematic pentru ceea ce eu am numit *homo duplex* sud-est-european. Deci o inteligență scăpărătoare, este un greculus.

Despre Galele APLER care se încheie azi?

Cel mai important lucru care s-a făcut este această lege a cărții, la care ne-am tot zbătut acum doi, acum trei ani, și care văd că tot nu se aplică, dar datoria noastră a fost să luptăm pentru ea.

Care sunt hibele existenței cărții, azi.

Sunt multe. Este subvenția, este difuzarea, este cititul…

Și ultima indiscreție: ce ne pregătiți?

Volumul al treilea din *Balcanologie*. E cel care contextualizează sinteza. Am propus un grant cu următoarea temă: Reflexele sud-estului în conștiința culturală românească, cu o bibliografie de vreo trei mii de titluri. Și acum îmi apare la Editura „Limes" prima mea carte de estetică, *Restituiri estetice*. Eu la facultate predau estetică. Am un triptic.

Liviu Ioan Stoiciu

Fără originalitate, o literatură (chiar o civilizație) nu și-ar mai justifica prezența

Chiar credeți că numele dvs. are ceva predestinare? Stoicul propovăduiește supunerea față de soartă și consideră drept condiție a fericirii eliberarea de pasiuni și liniștea spiritului. E drept că manifestă și o specială fermitate sufletească în fața greutăților vieții… Dar ce ne facem cu atitudinile dvs. tot mai sfidătoare / cinice?

Predestinarea are alt înțeles decât acela de "ce se transmite prin sânge / prin gene, din naștere"? Tatăl tatălui meu (macedonean aromân din Macedonia istorică, știți care, aceea disputată de Grecia, Bulgaria și Serbia; în anii '20 tatăl tatălui meu a trecut Dunărea înot în România, sub gloanțe, prigonit ca revoluționar, participant la o mișcare de eliberare) a moștenit un nume care nu poate să aibă decât rădăcini stoice (Stoiciu / Stoicev)... Cum la

19 martie 2006, București

români și aromâni filiația paternă contează, inclusiv pentru a fi os domnesc... Să fiu sincer, nu-mi bat capul deloc dacă am sau nu stofă de stoic. Poate că ar fi trebuit să fiu călugăr (îmi pare rău că nu sunt; dar mie îmi place libertatea deplină, inclusiv sa dispun de liberul arbitru), să fiu crezut ca stoic. Însă nici în postură de "poet" nu mi-e rușine (felul meu de a fi are legătură cu viața de fiecare zi a stoicilor, plină de neîmpliniri lumești). M-am născut și am copilărit până la 15 ani la un canton CFR izolat, departe de lume, aici mi-am format caracterul... Din 1967, când am terminat liceul (aveam 17 ani, dat de șase ani la școală), mi-am sacrificat șapte ani pe altarul boemei literare, care a avut legătură directă cu "liberarea de pasiuni" și "liniștea spiritului" – ea ar fi trebuit să se termine atunci cu o sinucidere, dar tentativele au eșuat (boema s-a terminat cu nașterea unui fiu și responsabilizarea mea)... Nativ, aș putea fi considerat un tip paradoxal, față de ceea ce a urmat – fiindcă am căutat în iubire și familie un sens, deși am fost conștient că sunt "destinat pentru suferință și singurătate": în acest fel mi-am mărit până la cer, de fapt, suferința și singurătatea... Dacă sunt un individ inadaptabil, singuratic și obsedat de sinucidere (de când mă știu), dacă n-am intrat în spitalul de nebuni, e clar că sunt un stoic "denaturat". E adevărat, în ultimii șase ani am devenit un tip cinic, dar tot fiindcă nu mai dau doi bani pe mine însumi, asuprindu-mă singur, trăsătură stoică... Altfel, așa cum răspundeam altei asemenea întrebări, la un interviu la o revistă care apare când iese de sub tipar – depinde din ce parte a stoicismului priviți. Pentru stoici virtutea a fost singurul bun adevărat, la fel și la mine (n-am bogății, îmi sunt indiferente gloria și cariera; ba chiar trăiesc de azi pe mâine). Stoicii au fost oameni dintr-o bucată, de o tărie morală

și sufletească ieșită din comun, “neclintiți în fața vicisitudinilor sorții”. Personal, sunt fatalist, mă resemnez în fața sorții de când mă știu, cred în “așa mi-a fost scris să pățesc”, “dacă așa a vrut Dumnezeu” (nu mă supun în fața oamenilor abuzivi, deși-mi întorc și al doilea obraz, altă probă de stoicism, nu de credincios). Sunt un contemplativ (nu însă pasiv) și-mi reprim cât pot pasiunile (durerea, frica, pofta, plăcerea). Etica stoică a reflectat criza sistemului sclavagist și s-a exprimat refugiindu-se într-un ideal iluzoriu. Sunt un model al acestei etici, am reflectat criza sistemului comunist și postcomunist și m-am refugiat în literatură, în reflecție, în poezie în principal. Mă recunosc în stoicismul târziu, “reformat” (al unui Seneca, Epictet, Marc Aureliu), când s-a accentuat latura idealistă, fatalistă și religioasă a doctrinei (care, sub această formă, a influențat și începuturile creștinismului).

Ce rol are biografia în creație (a dvs., de pildă), că noi cititorii avem o păcătoasă slăbiciune și pentru viața dindărătul creației unui autor?

„Creația” mea e în general o confesiune „introvertită”, un lung prilej de bârfă autobiografică “transfigurată”, un jurnal existențial „pentru uz propriu”, pentru care n-am niciodată nici un motiv să dau cuiva socoteală. Scrisul rămâne (a câta oară o repet?) o chestiune personală, care îmi distrage atenția de la sinucidere, sătul cum sunt de lumea asta încă din prima tinerețe (dar am ajuns la 56 de ani și-mi prea ajunge). La ce să mă raportez decât la biografia mea (la o identitate unică, științific vorbind; fiecare dintre noi e o identitate irepetabilă)? Mă exprim pe mine însumi în cel mai înalt grad, în cunoștință de cauză, totuși... Trăiesc și mor oameni cu miliardele (și fiecare individ e o identitate irepetabilă, de când lumea) și câți dintre ei au acest noroc să lase în urmă cărți / lucrări plastice sau

muzicale originale despre ei înșiși, despre sensibilitatea umană, mărturii ale trecerii lor pe pământ? E o întrebare pe care și-o pune orice personaj care se respectă. Nu pot să fiu decât un exemplu de supraviețuire, „lăsat să scrie”...

Ne gândim la toposul care dă titlul antologiei **Cantonul 248** *și la Adjudu Vechi. De la bun început ați vrut să faceți locul emblematic, să-l proiectați în mitologie?*

N-am vrut nimic, „toposul care dă titlu” a venit de la sine la masa de scris, face parte din biografia mea, din copilărie. S-a proiectat în mitologie intuitiv... Ce treabă aveam eu să fac un astfel de loc total neinteresant pentru un ochi din afară, de câmpie, Halta CFR Adjudu Vechi, la 2 kilometri de comună și 4 kilometri de orașul Adjud (Cantonul era la 248 de kilometri de București, canton care nici nu mai exista când l-am pus eu pe hârtie, în 1977, când aveam 27 de ani, era o ruină, abandonat de CFR; azi, în 2006, nici ruinele nu mai există, au fost furate), un loc emblematic, dacă n-ar fi făcut parte din zestrea mea mentală? Sunt mai „frumoase” oricare alte locuri natale ale scriitorilor români (la munte, la deal, la mare, pe malul unui râu sau lac), dar pentru mine paradisul pierdut a fost legat de ograda acestui Canton (locuință de serviciu pentru tata până prin 1965, ea era separată de locuința cantonierului) plin cu toate animalele și păsările domestice posibile, de jur împrejur numai cu vii și pomi fructiferi, cu prepeleace pline de femei tinere care-și păzeau averea, cu fântâni cu apă tămăduitoare și cu fantome ale celor călcați de tren, care apăreau de-a lungul căii ferate, cu vaci la păscut pe zona terasamentului de copii de vârsta mea veniți din comună, cu muncitori la cazarma din incinta Cantonului (țărani veniți de departe să câștige o pâine cinstită pe șantierele CFR; pe

atunci se construia linia spre Bicaz) mereu amețiți de băutură sau de cânepa pusă pe pietre înroșite, cu călători în haltă care făceau curte cantionieresei, apoi fetelor ei (fete care m-au crescut pe mine și cu „Legendele Olimpului” sub ochi), cu lupi, iarna, când viscolul acoperea ferestrele cu zăpadă, lupi care săreau gardul și nu mai prea îndrăzneam să ieșim din casă. Am copilărit fabulos, ducând cu băieți și fete din comuna Adjudu Vechi, în vis sau de-a adevăratelea, bătălii mitologice sau după model antic (în cărțile mele de proză mai ales m-am referit la ele; dar cine să le citească?), sau ascundeam comori și uitam locul ascunzătorii...

Ați stat mult la Focșani, v-ați implicat în viața politică la început de vreme postcomunistă. Mai puțin știm despre viața literară din perioada focșăneană. Care erau „barzii” locali?

Am venit la Focșani prin căsătorie, în 1975 (am venit de la Cluj, dar pe soție, pe prozatoarea Doina Popa, vrânceancă autentică, am cunoscut-o la București cu un an în urmă) – se năștea copilul, Laurențiu (azi la 31 de ani, absolvent de Drept) și trebuia să mă stabilesc undeva, cu orice preț (până atunci trăisem la întâmplare, pierzând șapte ani cu o boemă de neînțeles), soția a vrut la casa părinților ei. În 1990 am părăsit municipiul Focșani, după ce m-am scârbit de politicianism în fruntea județului Vrancea (pus cu forța “președinte” pe 22 decembrie 1989 de către revoluționarii vrânceni, cunoscut fiind de la Radio Europa Liberă ca „disident”, deși eu n-am fost niciodată membru al vreunui partid) și în Parlamentul Provizoriu, m-am întors în lumea literară, la București. Despre viața literară din perioada mea focșăneană? Sensibilă mărturisire. Nu e greu de înțeles că în cei 15 ani petrecuți în Focșani am fost considerat „oaia neagră” a regimului, aflat sub urmărirea operativă a

Securității, și „ultimul om” în fața nomenclaturii locale (în care intrau și activiștii scriitori, mândri nevoie mare că „servesc partidul”; poetul Florin Muscalu îmi repeta mereu că e onorat de postura publică în care se afla, de activist PCR care răspundea de „viața de partid” la ziarul PCR Vrancea, „Milcovul”, alături de prozatorul Traian Olteanu, cu care punea la punct partea festivă dizgrațios-ceaușistă a cotidianului, altfel, de necitit). La inițiativa activiștilor Florin Muscalu și Traian Olteanu (singurii considerați că au putere, lucrând la ziarul PCR Vrancea și având acces la conducătorii ceaușiști ai județului) a fost inventat la Focșani Cenaclul Uniunii Scriitorilor, care ținea loc de asociație de scriitori – prin el era controlată toată mișcarea scriitoricească din Vrancea, nu mișca nimic fără știința lor (de la lansări de carte la șezători sau întâlniri cenacliere). “Cenaclul” acesta instituționalizat (condus de Florin Muscalu) mi-a purtat mie mendrele la Focșani, m-a dat inclusiv pe mâna Securității, subordonat direct fiiind Asociației Scriitorilor din Iași, personal tovarășului Mircea Radu Iacoban (care mi-a tot completat dosarul la Securitate cu delațiunile de la Focșani, și care a făcut tot posibilul să mi se respingă la București dosarul de primire în Uniunea Scriitorilor până la Revoluție, deși primisem din 1981 un premiu al USR pentru volumul de debut „La fanion”). Același Cenaclu al USR din Vrancea mi-a înscenat un proces public în 5 decembrie 1989 (într-o sală arhiplină), împreună cu Securitatea și Consiliul Culturii și Educației Socialiste, la care mi s-a cerut (și am refuzat, bineînțeles) să-mi retrag semnătura de pe Apelul împotriva realegerii lui N. Ceaușescu la Congresul al XIV-lea, având să fiu trecut de Securitate pe o listă a celor ce trebuiau să dispară (dar am avut noroc, venind Revoluția). Azi M.R. Iacoban e tot pe cai mari la Iași, nu și-a turnat cenușă în

cap, iar Florin Muscalu m-a înjurat după Revoluție în fel și chip, incapabil să-și recunoască păcatele publice, până ce a încetat din viață (alături de Traian Olteanu, într-un accident auto, Dumnezeu să-i ierte). Altfel, Vrancea de până la Revoluție a avut viața ei literară – vedete erau, pe lângă Florin Muscalu (un poet sensibil, dar fără caracter) și Traian Olteanu, poeții post-tradiționaliști / moderni Dumitru Pricop și Ion Panait, sau poetul Virgil Huzum (prieten al avangardiștilor, cât a trăit) sau prozatorul Ionel Bandrabur (a locuit și locuiește la Panciu). Au contat cumva în Vrancea și scriitorii Corneliu Fotea (a murit nu demult), Ioan Dumitru Denciu și Doina Popa, risipitori. Au lipsit spiritele reale critice până la Revoluție, motiv pentru viața literară vrânceană să se cantoneze în provincialism, să nu sară peste propria umbră, să se complacă în autoevaluări narcisiste. Deși eu speram sincer atunci că există o specificitate vrânceană în ce se publica...

Normal, faceți figură aparte printre „optzeciști", mai ales ca adversar al uniformizării. Nici n-ați publicat în volume colective. Dar sunteți, vrând-nevrând, optzecist și parcă, născut în 1950, cel mai în vârstă din antologia lui Mușina. Recunoașteți, e drept, cu ghilimele, că sunteți „posttextualist", „postmodern". Prin ce anume aparțineți acestei generații, în afară de vârstă?

Prin vârstă (născut în 1950) sunt la aceeași distanță de ani și față de poeții șaptezeciști și față de poeții optzeciști. De definitivat, am definitivat primul meu volum de versuri (trimis la concursurile editoriale) în 1974, deci în anii șaptezeciștilor – numai că a trebuit să aștept anul 1980 să debutez cu o carte a mea, juriile neacceptând felul meu de a scrie versuri. Din 1974 Ștefan Aug. Doinaș făcea caz (în revista "Familia", unde m-a prezentat ca poet)

că: "M-a surprins mai întâi lipsa de prudență cu care Stoiciu manevrează cuvintele, limbajul uzual, ca și cel consacrat de uzanțele literare, vocabulele frumoase cu cele rebarbative se întâlnesc la el, într-un amestec ce trădează o dorință încrâncenată de singularizare într-o plasmă a realului, cu tot ce acesta are ca fascinant sau respingător". A trebuit să aștept șase ani să se învețe juriile concursurilor editoriale cu felul meu de a scrie poezie (care avea să se confunde mai apoi cu poezia optzeciștilor). Am prins trenul optzeciștilor – prin ce aparțin acestei generații? Prin mentalitate. Poezia optzecistă e o reacție la poezia „frumoasă" care s-a scris până la ea, calofilă, manieristă, obsedată de metaforă, artificioasă a șaptezeciștilor. Optzeciștii au dat jos din pod realitatea așa cum era în poezia română (în pod era și poezia avangardistă, cu ea au reluat ei legăturile, inclusiv cu Ion Caraion și Virgil Teodorescu), cotidianul, biografia și i-au continuat pe poeții din subteranele poeziei române contemporane, de la Gellu Naum, Leonid Dimov la Mircea Ivănescu, Emil Brumaru (din primele lui cărți) și Virgil Mazilescu, având și revelația poeziei anglo-americane, tradusă atunci... Personal, am avut un alt reper în privința poeților traduși în 1974 (când nici nu se ghicea apariția unei alte paradigme poetice, aceea optzecistă, dar când eu îmi definitivam primul volum), poezia greacă reprezentată de un Iannis Ritsos. Asemenea optzeciștilor, am citit tot ce se putea citi în România în materie de poezie (și nu numai) și eram exasperat la masa de scris că nu puteam să scriu "ca alții, conform uzanțelor literare", mi se părea mereu că n-aș fi fost eu, că aș fi fost fals, nenatural dacă nu scriam "ca mine", cum simțeam eu, nu cum era gustul (fie și critic al) epocii. Vă rog să rețineți, până să debutez cu

„La fanion”, am avut în sertar 11 manuscrise de volume de versuri (“La fanion” era al 12-lea; adică în al 12-lea ceas am debutat editorial, puteți să vă amuzați).

Cu volumul de debut La fanion *ați primit premiul US. A fost, desigur, o bucurie a recunoașterii. Dar, vorba lui Moromete, ce alt „beneficiu” v-a adus?*

Acest premiu, aveam să conștientizez mai târziu, mi-a fost o pavăză la Focșani, unde aveam domiciliu stabil în 1981 – și unde eram desconsiderat de toată elita nomencaturistă. Faptul că premiul aceasta a existat, m-a ferit inclusiv de arestare de către Securitatea vrânceană; fără el, aș fi fost sigur “ascuns” (premiul era o recunoaștere pe plan național, și Securitatea nu-și putea permite un scandal)... Fiindcă în anul primirii acestui premiu, ca un făcut, Securitatea m-a ridicat de pe stradă a doua zi după ce Virgil Ierunca a citit un poem al meu, intitulat “Lanțul” (flagrant anticeaușist, „împotriva faraonului”) la Radio Europa Liberă, de atunci având permanent deschis dosar operativ de urmărire. Am tot relatat acest incident care avea să-mi schimbe destinul – securiștii vrânceni voiau să știe pe ce filieră am trimis acest poem lui Virgil Ierunca și la cine anume m-am referit în el, de fapt. N-au avut atâta minte să înțeleagă singuri că poemul apăruse în revista “Viața Românească”, de unde Virgil Ierunca îl citise. Ce a urmat... La începutul anului 1982 mi-a apărut volumul “Inima de raze”, dedicat „faraonismului în general” (și care pe copertă, fotocopiat, are un poem care se termină cu „aici, unde zăcem în propriile noastre excremente, // păcătoși, în utopie”) – vă puteți imagina, securiștii îmi învățaseră volumul pe de rost și mereu mă întrebau: dar în versurile astea ce ai vrut să spui... Pe de altă parte, acest premiu a

rămas un reper pentru cititorii mei avizați, câți au fost de bună-credință. În Focșani acest premiu a iritat peste măsură, nu mai dau amănunte, contrazicând inclusiv părerea scriitorilor vrânceni care-mi purtau mendrele – pentru ei tot un nimeni eram: fiindcă nu fusesem primit în USR, fiindcă nu aveam studii înalte de scriitor, fiindcă eram urmărit de Securitate, fiindcă tot ce scriam era împotriva normelor acceptate...

Nu e comentator al poeziei dvs. care să nu vorbească de dorința aprigă de singularizare. Ce părere aveți despre acest lucru și, în general, despre originalitate?

Nu e nimic preconceput în ce scriu (la masa de scris sunt imprudent de sincer, e singurul loc în care nu-mi permit să mă păcălesc singur) – dacă există o asemenea dorință de singularizare, atunci e inconștientă, specifică probabil tuturor creatorilor “originali”. Eu am fost liber la masa de scris și până în 1989, nu mă impresiona faptul că scriu pentru sertar, scriam ce credeam de cuviință, conștient că nu pot fi condamnat pentru literatura pe care o scriu, pentru mine egală cu o ficțiune (eram nesigur numai pe jurnalul pe care-l ținem zi de zi, mă temeam că poate fi probă în justiție dacă ar fi încăput pe mâna Securității, dând nume și prenume în el, de aceea îl ascundeam cu grijă). Habar nu am cum se declanșează măcar momentul creației, total incontrolabil la mine când e vorba de poezie, nu pot reface nici traseul scrierii în sine... Nici nu-mi bat capul cu asemenea subtilități. Ce părere am despre originalitate? Aceeași părere ca a tuturor – fără originalitate o literatură (chiar o civilizație) nu și-ar mai justifica prezența. Originalitatea are legătură cu conștiința (care stă “sub patronajul Providenței irațională și a rațiunii”). Mai ales la poeți ea

este flagrant legată de expansiunea sensibilității și de "perioadele de nebunie fără nebunie" (nu de luciditate), de autenticitatea actului de creație (să conteze, originalitatea trebuie să fie semnificativă și să aibă o finalitate).

Voința de a fi altfel *decât de alții și decât dvs. înșivă de la un volum la altul se vede de la distanță. Este vreun moment / volum care nu vă satisface? Dar unul care să vi se pară cel mai fast?*

N-am vocația "reușitei totale", din contră, am numai îndoieli și slăbiciuni. Fiecare volum e o "etapă arsă", cu poeme de o anumită "distincție" și cu poeme de o anume "platitudine". Am publicat zece volume originale de versuri (fiecare volum aparținând unei alte vârste, unei alte stări de criză) și am 56 de ani de luna trecută: sunt multe, sunt puține? Nu mă interesează numărul lor, nici dacă "mă satisfac" prin conținut: prin ele am încercat să mă legitimez ca "idee de om care scrie în limba română", lăsându-le să curgă de la sine, fără să forțez nimic. Am momente când nici un poem din cele publicate nu-mi place, am momente când îmi plac toate, nu-mi dau seama după ce criterii, cred mai degrabă că e vorba de umori personale la mijloc. La definitivarea primei mele antologii ("Cantonul 248", Editura Vinea, 2005), de altfel, am avut mai degrabă încredere în gustul de cititor dezinteresat al soției (prozatoarea Doina Popa), decât în al meu. Am preferat să citesc poemele mele alese de ea, să văd dacă-mi plac. N-o să credeți, dar am descoperit "valoarea" unei poem al meu după ce a fost remarcat într-o cronică literară... În general, poemele îmi devin indiferente după ce le-am scris, eu nu revin în timp asupra lor nici măcar cu o virgulă (de aceea s-a potrivit titulatura colecției în care a apărut prima mea antologie, "Ediții definitive"), ele aparțin unor "călătorii

spre sine" trecute. Vă dați seama, n-am nici o preferință pentru nici un volum. Ca fapt divers, e bine să știți că nu țin minte "pe de rost" nici un poem al meu (rareori îmi amintesc de câte un vers!), chiar dacă susțin că poezia mea are și efect tămăduitor, la o adică (și ar trebui să am o listă de poeme-panaceu).

S-a considerat îndeobște că poezia acestei generații (optzeciste) este o ipostază de postmodernism românesc. În ce măsură socotiți că e adevărată această situare? Unii susțin că nu e nimic postmodernist în literatura optzeciștilor, ceea ce ni se pare o exagerare. Și pentru că suntem la acest „capitol", care mai este astăzi situația postmodernismului la noi?

Din anii '80 a avut loc o relativizare a criteriului estetic și o "slăbire a gândirii normative" (nu numai în poezie; care a spart tipare) – și acestea sunt specifice postmodernismului. Rămâne ca semn de întrebare dacă postmodernismul are / a avut viitor. Fiindcă, din păcate, prin noii veniți, s-a ajuns la eliminarea criteriului estetic în literatură și la o evaziune critică fără precedent. Valoarea e determinată azi "după ureche", după succesul avut prin vocabularul trivial și prin reactivarea simțămintelor viscerale... Nu e vorba de prejudecăți critice. Dispariția conștiințelor estetice, în timp, va avea efecte de sfârșit de drum, de închidere a porților literaturii române originale. Dar pe mine mă lasă rece la masa de scris poezie dacă mă situez și înlăuntrul "optzecismului" (ca paradigmă restrictivă), darmite în interiorul postmodernismului larg românesc. Îmi e indiferent dacă sunt perceput ca expresionist radicalizat sau existențialist, sau ca onirist postmodern, cu spirit reflexiv, ludic, patetic și apocaliptic. Am crucea mea...

În cartea-studiu Transmodernismul a *lui Theodor Codreanu*

apăreți între cei care „continuă să trăiască nontranscendența nimicului *ca spaimă existențială”. Și ne (vă) întrebăm, odată cu autorul: „Să fie o dovadă că ei persistă în a vedea în* nimic *un semn al transcendenței goale care se «răzbună» prin ruptura omului de Dumnezeu?”*

În filozofia asta a “nontranscendenței nimicului” se ascunde, de fapt, și o poezie a maturității spiritului, nu numai o poetică mistică, a inimii iluminate. La mine ruptura de Dumnezeu nu are sens, nici măcar în plan creator (în viața de zi cu zi sunt un credincios). Nimicul intră în regula obsesiei sinuciderii la mine, reale, nu a unui fond existențial postmodernist livresc. Eu m-am exprimat pe mine însumi în poezie, punând pe tapet tot ce am descoperit în mine și în lumea percepută printr-un filtru specific, inclusiv *nimicul* inconștient. Eu n-am fost împins în “fundătura fericirii” de viață, să mă plâng în particular, la masa de scris, că mi-au fost sugrumate toate instinctele și nu pot să mă simt liber. Scriind, m-am eliberat de mine însumi. Să fie libertatea mea interioară, de la masa de scris, datorată rupturii de Dumnezeu?

Când spuneți că sunteți un solitar care nu mai e solidar cu sine însuși, nu e vorba, firește, de plăcerea jocului de cuvinte…

Precaritatea trupească (mă refer la minte și inimă) și scepticismul metafizic m-au pus mereu în gardă, mă privesc pe mine însumi “chiorâș” de când mă știu. Am ajuns atât de departe cu singurătatea, în timp (și cu suferința trupească a izolării, de sfârșit, când tânjești după o iubire salvatoare, care nu mai vine, să te pună să o iei de la capăt), încât am ajuns la concluzia că “sufletul” m-a trădat. Sigur, pornind de la ideea că Dumnezeu (care e reprezentat prin fiecare individ) înseamnă iubire descoperită în celălalt, nu

solidaritate cu tine însuți. La 56 de ani, pentru mine nimic nu mai merită, nu mai am nici o motivație să continui. De ce-aș mai fi solidar cu mine însumi? “Experiența de viață” îmi ajunge, predestinat să mă mulțumesc numai cu puțin (din obligații), iar scrisul de poezie ar putea să aibă efecte nocive de la un moment dat, pe care să nu le intuiești (e ca și cum ai înnebuni și n-ai ști, ai crede că e normal să fii așa)...

Ne-ar interesa dacă mai vreți și mai aveți ceva de spus în legătură cu acel incident incalificabil – acuzarea de „antisemitism”.

E un “incident” public neîncheiat, adevărat dosar de istorie literară (publicat ca atare de ultimul număr dublu al revistei “Ardealul literar”), cunoscut sub numele de “Cazul Viața Românească-Paul Goma-antisemitism-LIS-USR”. El mă ține în continuare în șah, n-am drepturi la redacția *Viața Românească* (dar pierderea funcției de conducere mă lasă complet indiferent, nu însă și amenințările că voi fi concediat, primite chiar și în zilele când vorbim, deoarece site independent *www.viataromaneasca.ro*, – proprietate a unui întreprinzător, de cel puțin trei ani, Laurențiu Barbu, care n-are nici o legătură de afaceri cu mine și care profită de scandalul public să mărească audiența firmelor lui, – prezintă în amănunt acest caz, preluând numai texte de pe Internet; nedemnul N. Manolescu, de nerecunoscut, susține prostește că eu exploatez acest site independent, așa cum a susținut în mod aberant că eu am adunat cele peste 200 de semnături pe Protestul pro-Goma, care îmi susținea cauza, Protest inițiat de criticul și eseistul Dan Culcer, de istoricul Mircea Stănescu și de publicistul Valerian Stan). Din nefericire, cenzura și transformarea libertății de expresie în culpă la revistele USR au învins, oricât ar părea de incredibil. Paul

Goma a anunțat un proces de calomnie de amploare, împotriva tuturor celor ce l-au etichetat drept antisemit, care începe luna viitoare, din câte am înțeles. Cazul în sine a fost înscenat de N. Manolescu, diabolic, pentru a parveni în postul de ambasador la UNESCO, la Paris – în condițiile în care cu niște ani în urmă el intrase pe listele negre ale antisemiților, întocmite de cei ce conduc lumea, și trebuia să-și spele dosarul și păcatele: acuzându-l pe Paul Goma că e antisemit, să vadă lumea cât e de "corect politic"...

La 19 februarie 2006 a început „Anul 56 – LIS". Chiar nu aveți nimic „programat"?

Sunteți grozavi... A început Anul 56-LIS (care durează de la 19 februarie 2006 până la 18 februarie 2007). Cum să nu am nimic "programat"... Dacă nu m-aș fi fost programat n-aș fi răspuns acestor întrebări avizate ale dumneavoastră, de o rigoare morală onorantă (pentru care vă mulțumesc). Fac parte dintre cei care se programează (după ce mi-am încheiat perioada de șapte ani de boemă literară, din 1975, de la 25 de ani am intrat într-un regim dur - tot timpul liber sacrificându-l pe altarul scrisului și cititului), dar care nu-și face... planuri! Nici un plan nu mi s-a realizat, dacă l-am făcut cunoscut, subconștientul subminându-mi-l, așa că m-am lecuit. Tot ce fac, fac într-un asemenea secret, încât nici subconștientul meu nu trebuie să afle... Serios! Mă programez atunci când am de scris publicistică (de la o vreme am abandonat publicistica de ziar, "politică și culturală", motiv să am și... buzunarele goale), sau răspund la anchete / dezbateri sau interviuri ale revistelor literare, direct pe computer. Dar nu mă pot programa când scriu poezie (pe care o scriu numai de mână), sau proză, sau teatru, îmi trebuie o "pregătire sufletească" să mă așez la masa de scris, o acumulare

inexplicabilă. Uneori forțez nota, să mă contrazic, îmi propun să scriu "beletristică originală", dar eșuez...

Cum vine asta: „în curând voi începe să mă re-scriu"? (Ne prefacem că nu înțelegem…)

Mă scriu și rescriu mereu, altceva nu știu să fac. Dacă scrisul înseamnă "prima mână" inconștientă, rescrisul are legătură cu luciditatea. Eu scriu un poem-exercițiu "la prima mână" într-un sfert de oră, maximum jumătate de oră (dacă depășește acest timp, înseamnă că sunt "neinspirat" și nu are rost să pierd vremea), după care îl transcriu "pe curat" – dar el e păstrat în sertar un an, pe puțin, până să-l public, dacă eu consider că merită să fie publicat și atunci, sau îl arunc la coș). De la un moment dat descoperi o "formulă" de scris versuri și practic nu faci decât să te rescrii dacă nu ești atent (chiar să te repeți). La rescriere ai deja un sistem de referință la care te raportezi, critic. Personal, mi-am dorit să nu apuc vremea când n-o să fac decât să mă rescriu. Încă mai sper că o să-mi închei socotelile (să mă retrag de pe lumea asta) înainte de a fi pus în situația de a nu înțelege de ce nu mai reușesc să scriu intuitiv "original"...

Sunteți un sceptic (un scepticism moldovenesc, „în așteptarea cosmică"). Pe bună dreptate. Totuși, paharul literaturii actuale este cu desăvârșire gol? Nu se poate. O mică parte de lichid tot există. În ce ar consta această infimă parte?

E vorba de scepticismul unui stoic "denaturat", de la trecerea dintre secolul 20 și 21 de la Hristos. Eu n-am băut până la fund paharul amar al literaturii române (dar l-au băut atâția poeți români, care au murit și au fost uitați imediat, deși au fost considerați chiar poeți mari cât au fost în viață; ei ar putea să vă

vorbească de ce paharul literaturii române e tot mai gol azi)... Sceptic fiind, văd partea goală a paharului care e plin pe jumătate, totuși. Literatura română ar fi trebuit să aibă steaua ei vizibilă în literatura universală, dar n-o are. Comuniștii și postcomuniștii s-au tot tradus pe găști literare, pe putere personală și pe „afinități politice" (vedeți până și ultima listă, a celor 20 de scriitori aleși de un "juriu exclusivist" prin Institutul Cultural Român și vă lămuriți) – degeaba. Sunt rulate aceleași nume de scriitori "de succes", aflate în grațiile sferei de influență (aceea care controlează literatura română), s-au tot tradus, n-au spus nimic străinătății, dar tot ei sunt puși pe tapet, e penibil. Nu se va ieși din acest cerc vicios decât după ce va dispărea această abordare de tip mafiot a valorilor literare românești.

Răspundeți la o chestiune pe care n-am pus-o (ca și cum v-am fi pus-o) și țineți să vă exprimați punctul de vedere.

Sunt întristat că a apărut o literatură paralelă literaturii române actuale, a „douămiiștilor" și că noii veniți refuză să asimileze literatura română scrisă până la ei (motiv să crezi că s-a intrat într-o fundătură). E o ruptură care ia proporții, "tinerii" au aruncat peste bord criteriul estetic și sunt convinși că numai ce scriu ei are valoare (deși, dacă sunt judecați după criteriul estetic, e vorba de maculatură și mediocritate cu ștaif, în marea majoritate; nu generalizez, între ei sunt și scriitori adevărați, de la care se așteaptă maturizarea). „Tinerii" se citesc și se promovează numai ei între ei, au rubricile lor și chiar publicații și edituri agresive la îndemână (de genul „Săptămânalului de cultură" și Editura Polirom / Cartea Românească). Lucrurile au început să o ia razna de când criticii de autoritate de până în 1989 (autoritate transmisă inerțial și

după 1989), depășiți de situație, incapabili să mai scrie, au ajuns să-i lingușească... E un punct de vedere, să vă răspund la întrebare – că nu intră în grijile mele soarta literaturii române, nu?